

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

NEBOJŠA MIJATOVIĆ

Mentorica: doc. dr. MARINA LUKŠIČ HACIN

Somentorica: doc. dr. MELITA POLER KOVAČIČ

PROSTOZIDARSKA MISEL SKOZI ČAS

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2005

KAZALO

UVOD	4
1. TEMELJNE ZNAČILNOSTI MASONSTVA	6
2. ZGODOVINA PROSTOŽIDARSTVA	9
2.1. TEMPELJ IN LOŽA	13
2.2. ZGOVORNI NAGROBNIKI	16
2.3. PROSTOŽIDARSKO OBREDJE IN TEMPLJARSKA OBELEŽJA	17
2.4. LEGENDA O HIRAMU ABIFFU	18
2.5. NOVA RELIGIJA TEMPLJARJEV IN VERSKI PLURALIZEM PROSTOŽIDARJEV	19
2.6. ROJSTVO SODOBNEGA PROSTOŽIDARSTVA	22
3. STRUKTURA PROSTOŽIDARSTVA	24
3.1. LOŽA IN VELIKA LOŽA	24
3.2. PROSTOŽIDARSKI SISTEMI	25
3.3. ANDERSONOVA KNJIGA KONSTITUCIJE	26
3.4. DELO V LOŽI	27
3.5. SPREJEM MED PROSTOŽIDARJE	31
3.6. ŽENSKE IN PROSTOŽIDARSTVO	33
3.6.1. <i>Zgodba o Elisabeth Aldworth</i>	34
4. PROSTOŽIDARSTVO IN KATOLIŠKA CERKEV	36
4.1. LOŽA, KRIŽ IN DOLAR	40
5. PROSTOŽIDARSTVO IN TOTALITARNI SISTEMI	45
5.1. KOMUNIZEM	45
5.1.1. <i>Prostožidarji in režim</i>	47
5.2. FAŠIZEM IN NACIZEM	50
6. PROSTOŽIDARSKÉ VEZI IN ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE	55
7. PARAPROSTOŽIDARSKÉ ORGANIZACIJE	59
7.1. BILDERBERG	59
7.2. TRILATERALNA KOMISIJA	60
7.3. ROTARY KLUBI	62
8. ZGODOVINA PROSTOŽIDARSTVA PRI SLOVENCIH	64
8.1. PROSTOŽIDARSTVO IN SLOVENSKA OSAMOSVOJITEV	66
9. SREDIŠČE MORA ZDRŽATI	68
10. IMA JAVNOST PRAVICO VEDETI, KDO SO PROSTOŽIDARJI?	72
10.1. NAČINI ZBIRANJA INFORMACIJ IN PRAVICA JAVNOSTI DO OBVEŠČENOSTI	75
11. ZAKLJUČEK	78
12. VIRI IN LITEARTURA	80
12.1. LITERATURA	80
12.2. PRAVNI VIRI	82
12.3. SPLETNI VIRI	82
13. PRILOGE	84
13.1. NEKATERI PROSTOŽIDARSKI SIMBOLI IN POJMI	84

»Zdaj ste med ljudmi, ki so prisotni povsod, a se nikjer ne pojavljajo. Izvedeli boste za dejanja, a ne boste nikoli vedeli kdo je bil njihov pobudnik in kdo jih je uresničil. V tem se skriva naša velika moč, da vladamo svetu.«

(iz govora pri sprejemu novincev v prostozidarsko ložo)¹

¹ Ivan Mužić: *Masonstvo u Hrvata*, uvodna misel knjige, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb 1989

UVOD

Prostozidarska misel je prastara. Tako je zapisal eden članov bratovščine, ki je skozi vso novejšo zgodovino predmet govoric, občudovanja, groženj in podtikanj. Nevednost neposvečenih je izhajala iz skrivnostnega načina delovanja prostozidarstva, zato so ga v skoraj vseh zahodnih režimih in sistemih uradno upravičeno ali neupravičeno preganjali ali vsaj ignorirali. Po drugi strani so se prostozidarji povezovali s katerokoli oblastjo ali predstavljali oblast, če je to ustrezalo njihovim nameram, njihovi člani so bili pripadniki kateregakoli svetovnega nazora in njihova imena spoštovana ali srh zbujujoča. Kakšna je torej resnica o prostozidarstvu in komu pripadajo skrivnosti?

Pričujoči tekst je napisan kot pregled večplastnega pojma prostozidarstvo, ki je imelo v različnih zgodovinskih obdobjih in ima še danes v različnih okoljih različen prizvok. Od tako rekoč javnega delovanja v ZDA do prikrivanja dejavnosti ali celo zanikanja obstoja v drugih delih sveta in v posameznih režimih. Prostozidarstvo je bilo zaradi takšnega konspirativnega delovanja pogosto vir obtožb o zarotah in odločanju mimo demokratične volje volilcev. Naloga zato opisuje tudi prepletenost sodobne družbe z neformalnimi kanali odločanja in novinarske poskuse, da se prebijejo do srži in neposrednih dokazov takšnega delovanja ter pravico posameznikov, da ohranjajo zasebnost v zvezi s pripadnostjo v očeh javnosti ponekod tako izpostavljenim organizacijam. Naloga je zgodovinsko-sociološki prerez prostozidarstva in posameznih plasti družbe od legendarnih izvorov do današnjega časa, čeprav so marsikatera dogajanja okoli prostozidarstva kot institucije kljub dosegljivi literaturi še vedno zamegljena ali opisana protislovno.

Iz doslej opisanega tudi izhaja vodilo besedila oziroma hipoteza, da zgodovinski in svetovni kontekst kažeta, da so bile nekatere politične in ekonomske odločitve sprejete pod vplivi neformalnih pritiskov, med drugim prostozidarskih, iz česar sledi vprašanje, ali se lahko podobno dogaja tudi danes in tudi pri nas. Ob prepletenosti družbenih, religioznih, gospodarskih in političnih sistemov so danes takšna vprašanja sicer lahko za nekatere zgolj retorična, ob neizogibni vpetosti v globalizacijske tokove in izvzetosti nekaterih družbenih skupin ali predelov sveta iz soodločanja o lastni usodi, pa osvetljevanje takšnih ozadij razkriva obstoj zgodovine, ki še ni napisana in morda tudi nikoli ne bo. Prav iz te nedorečenosti izvira tudi druga hipoteza, da je moč prostozidarstva lahko odvisna tudi od podobe v javnosti, to podobo pa poleg samih prostozidarjev sooblikujejo in negujejo mediji bodisi s povečevanjem bodisi z demistificiranjem gibanja.

Naloga vsebuje v uvodu opredelitev in obsežnost pojma prostozidarstvo, ki mu sledi iskanje zgodovinskih korenin, tretje poglavje pa zajema formalno in neformalno strukturo gibanja kot institucije z vpogledom v vsebinsko delovanje. Naslednji poglavji povzemata spopade in približevanja s katoliško religijo in totalitarnimi ideologijami (nacizem, komunizem). Šesto poglavje obravnava poseben odnos, ki ga imajo do prostozidarstva zaradi zgodovinskih razlogov v ZDA, sedmo poglavje razlaga pomen paraprostozidarskih organizacij kot podaljška ali vzporednih elitnih sistemov, ki v današnjem času iz sence narekujejo dogodke. Osmi del je posvečen pregledu prostozidarstva pri Slovencih od začetkov do poosamosvojitvenih dni. V zadnjem, medijsko obarvanem poglavju, je izpostavljena etika preiskovalnega novinarstva pri vključevanju v prostozidarsko ložo in opisano razmerje med pravico posameznika do zaščite zasebnosti in pravico javnosti do obveščenosti. Zaključek naloge ilustrira tudi moderen prostozidarski pogled na gibanje kot poslanstvo in kritiko takšnega delovanja.

1. TEMELJNE ZNAČILNOSTI MASONSTVA

»Kakorkoli že, skrivnost prostozidarstva je večplastna.«

(*Andrej Dvoršak*)

»Definicije prostozidarstva so številne in sami prostozidarji opredeljujejo svojo zvezo kot sistem moralnih norm, s spoštovanjem katerih lahko duhovno napredujejo in se povzpnejo iz lože na zemlji v ložo na nebu.« (Perčič, 2000: 15)

Prostozidarstvo zbira in združuje elemente duhovne dediščine vsega sveta, vseh religij in duhovnih tokov ter jih skuša vtakati v svoj lastni sistem, ki pa ga nikoli ne razglasi za religioznega. V tem smislu se nemalokrat pojavlja vprašanje, ali je prostozidarstvo doktrina. Perčič (2000: 16) povzema, da masonstvo ni doktrina temveč metoda, ki predpostavlja svobodno razpravljanje o problemih in njihovih rešitvah po načelih, ki se zdijo večini bratov resnična in pravilna. Ta razprava ima tudi negativno omejitvev – vse je lahko postavljeno pod vprašaj, le sama metoda ne. Ta metoda v vsakdanjem življenju velikokrat pripelje do paradoksov, ko različne lože zavzemajo povsem nasprotna stališča. To in velika raznolikost v strukturi in obredih pa je za mnoge razlog, da govorijo o prostozidarstvu v množini – torej o prostozidarstvih.

Za prostozidarstvo naj bi bilo značilno negovanje skrivnosti in interes za okultno, ki navdih išče tako v antičnih misterijih, srednjeveških obredih in alkimiji kot tudi v kabali ter verovanju v duhove in čarovnice. Interes za okultno je povezan s hrepenenjem po pobožanstvenju človeka in z vero, da človek lahko napreduje in se razvije v božanstvo. V tem pogledu lahko verjamemo prostozidarjem, ko se sklicujejo na Andersonovo konstitucijo, po kateri prostozidar ne more biti »neumen ateist«. (Perčič, 2000: 21)

Obenem masoni ne dovoljujejo verske ali kakršnekoli druge nestrpnosti niti ne razlikujejo med svetimi knjigami – Biblijo, Koranom, Talmudom, Upanišadami... Kljub temu glede na uvodoma zapisano misel, da prostozidarstvo ni eno, ampak jih je več, ne preseneča, da so v švedski sistem lahko sprejeti le kristjani. Švedsko prostozidarstvo uči, da je Kristus nekaj izbrancem zaupal skrivnost, ki je prek ustnega izročila prešla na templjarje in nato švedske zidarje. (Prelog, 1929: 69)

Kljub takšnim načelnim usmeritvam pa naj bi bilo danes duhovno življenje lož osiromašeno, ti procesi pa so bili spodbujeni z odločitvijo francoskega Velikega Orienta, ki je 1877 leta iz svojega obredja odstranil formulacijo o verovanju v boga in o nesmrtnosti duše. Na ta način se vrata lož niso odprla samo ateizmu,

temveč tudi spolitiziranosti, prav spolitiziranosti in sočasni tajnosti prostozidarjev pa javnost pripisuje politično zarotništvo z negativnim predznakom – Perčič (2000: 12-13, 33) pravi, da so v razvitem svetu, kjer to podzemlje najbolj cveti, že davno prišli do spoznanja, da je treba učinkovitost demokracije povečati na način, ki se bo bistveno razlikoval od plebiscitarnega, splošnega volilnega sistema in bo temeljil na združevanju osebne nadarjenosti, vpliva in kapitala – to pa naj bi bil tudi razlog samega skrivanja, saj takšne organizacije, ki niso zgolj debatni krožki, pomenijo odkrito oziroma prikrito konkurenco legalnim institucijam. Obenem se povezujejo zdaj s temi zdaj z onimi silami, kar ni ravno pohvalna značajska poteza, a v politiki so takšne stvari vsakdanje.

Tako Andrej Dvoršak, novinar Slovenskih novic in urednik Slovenca, ki se je infiltriral v ložo ter o tem napisal knjigo, navaja, kako ga je prostozidar Branko Šömen opozoril na molčečnost, kajti »framasoni imajo ljudi, ki s tistimi, ki preveč govorijo, hitro opravijo.« (Dvoršak, 1994: 16)

V zvezi s takšnimi opredelitvami je Dr. Ivan Ahčin (1941: 29) v knjižici *Prostozidarstvo* že leta 1941 ugotavljal, da so najbolj brezbožne in materialistično naravnane lože romanske, medtem ko je anglosaška loža veliko bolj deistična², z izrazitimi panteističnimi³ potezami.

Tako naj bi bil odnos do prostozidarstva v Združenih državah povsem drugačen kot drugod po svetu, saj je bilo od šestinpetdesetih podpisnikov deklaracije o neodvisnosti kar petdeset masonov, ki so napisali deklaracijo, načrt ustave in jo branili z orožjem na kopnem ter na morju. Prostozidarska načela so tako vzdana v temelje ameriške države, odnos do prostozidarjev pa je zato veliko bolj pozitiven kot v drugih državah. (Nenezić, 1988: 54)

Značilnosti prostozidarstva, ki jih lahko povzamem iz zgornjih odstavkov, so opredeljene v naslednjih (nasprotujočih si) točkah:

- prostozidarstva
- preseganje zgodovinskih polarizacij glede na trenutne koristi
- tajnost
- visoka humanistična misel, načelna strpnost do vere, vsega
- politizacija in ateizem
- vračanje k pravemu krščanstvu
- okultizem⁴
- združevanje kapitala, vpliva, intelektualnih sposobnosti

² Deizem – v angleškem in francoskem razsvetljenstvu vladajoči religiozni nazor; izvorni temelj vseh stvari vidi v bogu, ki je sicer stvarnik sveta, vendar ne posega v tok narave ali govori skozi razodetja, kakor to pojmuje teizem. (Leksikon Cankarjeve založbe, 2000: 184)

³ Panteizem – religiozni ali filozofski nauk, ki enači božansko s svetom, se pravi, da zagovarja imanenco boga v svetu in zanikuje osebne boga. (Leksikon Cankarjeve založbe, 2000: 769)

⁴ Okultizem – nauk o skritih, znanstveno nedostopnih dejstvih narave in duševnosti. (Leksikon Cankarjeve založbe, 2000: 744)

- ekskluzivizem, elitnost
- metode podzemlja za doseganje ciljev
- manipulativnost
- novačenje, iniciiranje pomembnih oz. koristnih posameznikov
- odklonilen odnos do prevlade določene religije

Na kontroverznost omenjenih točk se morda lahko navezuje tudi izjava Andreja Dvoršaka: »Štiri mesece sem bil član framasonске bratovščine. Dovolj dolgo, da sem spoznal, da med masonerijo, cerkvijo, partijo in mafijo pravzaprav ni bistvenih razlik. Vse človeka omejujejo, njegovim obzorjem postavljajo pregrade in zahtevajo brezpogojno pokorščino navideznim veličinam in okostenelim pravilom. Za svobodomislece, ki ne priznavajo hierarhije in izključne resnice nadrejenega, ta družčina ni!« (Dvoršak, 1994: 120)

2. ZGODOVINA PROSTOZIDARSTVA

Prostozidarji so bili v prvi vrsti pripadniki svoje duhovne epohe, šele nato prostozidarji. Nikoli ni bilo prostozidarstvo enega zgodovinskega obdobja enako drugemu. (Prelog, 1929: 13)

O izvoru in začetkih prostozidarstva zgodovina ni enotna, največ avtorjev zatrjuje, da sodobni prostozidarji izvirajo iz srednjeveških cehov⁵ klesarjev in graditeljev katedral, drugi iščejo izvor pri srednjeveških templjarjih⁶, v antičnem Rimu in Grčiji, celo v stari Indiji ali pri Jezusu Kristusu, v križarskih vojnah, hipoteze pa imajo bolj ali manj trhlo zgodovinsko podlago.

Vprašanje kako in zakaj je nastalo prostozidarstvo, je pravzaprav največja prostozidarska skrivnost. »Eden izmed problemov je v tem, da so prostozidarji sami preveč pogosto iskali strnjeno dediščino, eno samo, nepopačeno izročilo, ki sega iz predkrščanskih časov v današnje dni. V resnici pa je to izročilo klobčič nešteti med seboj prepletenih niti.« (Baigent in Leigh, 2003: 146)

Vendar Tone Perčič (2000: 43, 49) ne dvomi o začetkih sodobnega spekulativnega prostozidarstva. Teoretično simbolno prostozidarstvo⁷, ki temelji predvsem na elementih duhovnosti in razmišljanja, naj bi se razvilo iz srednjeveških kamnoseških cehov, ko so se gradbeniki, kamnoseki in zidarji na potovanjih iz kraja v kraj zbirali v svojih barakah, kjer so hranili orodje ter izvajali svoja pravila in obrede. Sčasoma so kolibe spremenile namen in postale samo še kraj sestankovanja. Tu je iskati začetke sodobnega oz. spekulativnega prostozidarstva.

Isti avtor dodaja, da so se klesarski cehi razvijali zdaj z večjo, zdaj z manjšo pomočjo vladarskih hiš, bili so vedno bolj organizirani, na njihovih oblekah so se začeli pojavljati prepoznavni znaki itn. (Perčič, 2000)

Tudi prostozidar Šömen (2002: 310) navaja, da staroveški zidarji, klesarji, kamnoseki in gradbeni mojstri niso poznali meja, njihovo delo je bilo koristno, zato so jim rimski papeži zagotovili samoupravni status, jih razbremenili davkov ter zagotovili svobodo gibanja iz ene dežele v drugo. Organizirali so bratstva in se prepoznavali z gesli, da bi napredovali v znanju. Ko so napredovali, so

⁵ Ceh ali gilda – združenje obrtnikov in rokodelcev v srednjeveških mestih, članstvo je bilo pogosto obvezno. Cehi so začeli nastajati v 12. stoletju, nadzirali so delo rokodelcev in skrbeli za njihove gnotne koristi. Vsaka obrt je imela svoj ceh. (Leksikon Cankarjeve založbe, 2000: 142)

⁶ Templjarji – cerkveni viteški red, ustanovljen v Palestini leta 1119, dejaven v križarskih vojnah. (Leksikon Cankarjeve založbe, 2000: 1074). Podrobneje na str. 11.

⁷ Nasprotno temu se navaja operativno prostozidarstvo, katerega domena so arhitektonska pravila, ki določajo elemente gradnje kot so videz, moč in lepota. (Perčič, 2000: 43)

morali nositi predpasnike, ki so jih varovali med delom in predpasnik je tako sčasoma postal prostozidarski simbol.

Znamenja, simboli in rituali so imeli pomembno psihološko funkcijo, saj so članom lož⁸ dajali občutek pomembnosti – ne na podlagi zaslug in uspehov, temveč iniciacije, ki jih je izločila iz neposvečene sivine. Ko so postajale prostozidarske lože čedalje bolj ugledne in strokovno usposobljene za gradnjo visoke arhitekture, so začeli v njih zahajati tudi izobraženci, navadni meščani, sposobni ljudje na dobrem glasu in prostozidarstvo je začelo dobivati globlji filozofski smisel ter širši obredni pomen. Poleg operativnih članov so se v lože tako vključevali tudi spekulativni prostozidarji – vstopanje v lože je sčasoma celo postalo modno in znamenje prestiža. (Šömen, 2002: 16)

Sčasoma je tudi »/p/odobnost med gotško arhitekturo v vseh deželah Zahodne Evrope spodbudila idejo, da so morali biti stavbarji kot nosilci skritih ezoteričnih znanj, ki so se prenašala iz generacije v generacijo, s papeževim blagoslovom sistematično organizirani v potujoče skupine, ki so tu in tam gradile mostove, cerkve in gradove.« (Jones, 1994: 32)

Prostozidar Leadbeater (1998: 126) se prav tako ponaša s slavno preteklostjo, in sicer omenja, da »so bili naši davni predniki plemeniti velikaši, zato smo mi v tem pogledu nasledniki kraljev, svečnikov in prerokov, ki so bili skozi brezštevne generacije nosilci skrite luči. Prav tako pa moramo biti ponosni na naše operativne prednike, ki so varovali tradicijo v dneh teme. Ponosni moramo biti na njihovo neprekosljivo umetnost – velike katedrale in samostane, ki so jih z božanskim navdihom gradili v slavo Boga.« Dodaja, da različni avtorji sicer niso enotni v mnenju, ali so bile potujoče bratovščine srednjeveških klesarjev združene pod neko centralno krovno organizacijo, vendar »/p/a je nedvomno šlo za moče veličastnega intelekta in duha, zato se mi moderni prostozidarji nimamo razloga sramovati naše zveze z operativnimi brati.« (Leadbeater, 1998: 127)

Tako prostozidarji kot njihovi nasprotniki se na splošno strinjajo, da ima razvpita bratovščina korenine v srednjeveških kamnoseških cehih, vendar pa John J. Robinson (1999: 204 - 206) z nekaterimi zanimivimi razmišljanji in dejstvi zavrača obče sprejeto tezo. Tako navaja kar nekaj protislovij, ki mečejo luč dvoma na 'uradno' prostozidarsko zgodovino:

- cehi so bili strogo lokalne narave, kar pomeni, da niso delovali na širšem področju, sploh pa ne izven britanskega okolja (kjer se je prostozidarstvo najprej pojavilo, op. N.M.); obrtniški cehi so imeli izključno mestni značaj,

⁸ Loža – posvečen prostor, kjer se združujejo prostozidarji. (Leksikon Cankarjeve založbe, 2000: 593). Podrobneje na str. 22.

prostozidarstvo pa je bilo s podružnicami razprostranjeno po vsej deželi. Poleg tega ni bilo verjetno, da bi ceh, ki je imel za delovanje pooblastilo angleških oblasti, glede na medsebojne odnose bil dobrodošel npr. na Škotskem, prej bi bilo obratno. Nepredstavljivo je, da bi ena gilda bila hkrati sprejemljiva za oblasti v Angliji, Škotski, Irski in Walesu.

- največja razlika med srednjeveškimi klesarskimi cehi in prostozidarstvom pa je bila v dojemanju religije – cehi so bili zelo religiozni, razvili so se pod strogim meniškim nadzorom, njihova glavna stranka pa je bila prav Cerkev (RKC)⁹, zato so vestno izpolnjevali nabožne dolžnosti; na drugi strani prostozidarstvo od svojih članov ni zahtevalo, da so kristjani, ampak zgolj vero v monoteističnega boga in nesmrtnost duše, v obredih se nista omenjala ne Jezus niti Marija, ki so jo posebej častili prav cehi. Prostozidarska organizacija bi torej težko temeljila v cerkvi vdanih obrtniških gildah. Kako se je torej lahko zgodila takšna preobrazba? Enostavno, ni se zgodila, trdi Robinson. Stare gilde so bile pravzaprav militantno religiozne in so zvesto služile RKC, niti ena ni sprejemala načela verske tolerance ali ponujala roke tistim, ki so se v razmišljanjih zoperstavljali uradni cerkveni doktrini. »Značilno je, da so cehovske lože temeljile na krščanskih zamislih. Za zaščitnika so imele kakšnega od svetnikov, v pravilih pa je pisalo tudi: Zapovedujem vam, da slavite Boga v njegovi sveti cerkvi in da nikoli ne sprejmete krivoversta...,« je že med drugo svetovno vojno pisal Draganović (1942: 6)

- po mnenju večine avtorjev so bili srednjeveški kamnoseki potujoči obrtniki, ki so se v iskanju dela udejstvovali tako pri gradnji katedral kot mogočnih dvorcev. Ker niso imeli stalnega sedeža tako kot ostali cehi, so se sporazumevali s skrivnimi znaki, da so se prepoznali in tako ohranjali monopolni položaj. Takšna teorija predpostavlja, da je bila gradnja katedrale ali utrdbe časovno omejen projekt z obrtniki na »začasnem delu«, v resnici pa so se ogromni dvorci gradili tudi do dvajset let, gotske katedrale pa celo desetletja, zato je ni verjetno, da bi potujoči kamnosek toliko časa prebival daleč stran od družine. Kot piše sam prostozidar Bernard E. Jones (1994: 36) »je lahko pri delih, ki so trajala celo generacijo, že sama postavitve zidarskega bivališča oz. 'lože' trajala celo leto.« Takšne predpostavke tudi navajajo na zaključek, da so potujoči kamnoseki delovali izven območja jurisdikcije cehov, za kar bi bilo potrebno dovoljenje za potovanje, saj je bil v srednjeveški Angliji že izhod iz domačega mesta možen le s prepustnico, običajni podeželski delavci pa so bili last plemičev. Glede na to sta morala biti razlog in dovoljenje za potovanje pisno zabeležena in kamnoseški obrtniki niso imeli razloga niti možnosti, da bi skrivali svoje poreklo.

⁹Rimokatoliška cerkev (v nadaljevanju tudi RKC) – hierarhično urejena verska skupnost pod vodstvom rimskega škofa. Verski nauk RKC izvira iz Svetega pisma in ustnega izročila, ki ga avtentično razlaga cerkveno učiteljstvo. (Leksikon Cankarjeve založbe, 2000: 473)

- prostozidarji premorejo dokumente – *Stara pravila masonerije* – od katerih najstarejši izvirajo iz 14. stoletja in vsebujejo pravila obnašanja in odgovornosti. Eno od pravil prepoveduje *bratu*, ki prihaja v goste, da vstopi v mesto brez *brata domačina*, ki je njegov porok. Če bi bil kamnosek legitimno zaposlen pri domačem plemiču ali duhovščini, ne bi potreboval nikogar, ki bi moral zanj 'pričati' (potrditi, da ga pozna), če pa ne bi imel potrdila o zaposlitvi ali prepustnice in tudi drugače ne bi mogel pojasniti zaradi katerih vzrokov se nahaja v mestu, bi ga na mestu aretirali.
- eno od pravil zahteva da se bratu prišleku ponudi zaposlitev za dva tedna in nekaj denarja ter se ga nato pošlje do naslednje 'postaje'; Robinson (1999: 205, 206) ne vidi razlogov, zakaj bi srednjeveški cehi zaposlovali ljudi, ki jih niso rabili in jih celo denarno podpirali, bolj stvarna je domneva, da so takšni postopki veljali za ljudi, ki so bili na begu in jim je bilo za kratek čas ponujeno zatočišče, nikakor pa ne zaposlitev.

Glede na okorele trditve o izvorišču prostozidarstva, je Robinson sklenil raziskati tudi teritorialne meje in monopolni položaj srednjeveških kamnoseških cehov, njegove ugotovitve pa so bile presenetljive – v eni največjih knjižnic na svetu v oxfordskem Bodleianu in v arhivih britanskih okrožjih, znamenitih po veličastnih stavbah (npr. Oxford, Lincoln), ni našel niti enega pisnega dokaza o obstoju kamnoseških gild, ki jih, kot kaže, v Britaniji sploh nikdar ni bilo. (Robinson, 1999: 207, 208) Neprestano ponavljanje istih trditev torej še ne pomeni ključa do resnice, lahko pa izkrivi zgodovino, kar je dobro vedel tudi mojster nacistične propagande Goebbels. Tudi Wyatt Papworth (v Jones, 1994: 46), ki je raziskoval gradnje srednjeveške Anglije, ni našel nikakršnega dokaza, da so kakršnekoli skupine potujočih zidarjev kadarkoli vstopile na Otok. Prav tako si je težko predstavljati, kako so v tistih časih številčne čete zidarjev prevandrale tisoče kilometrov. Po drugi strani tudi sklicevanje na arhitekturno podobnost vseh zahodnoevropskih mojstrov in temelji na trhljih domnevah, saj je imelo že v sami Angliji skoraj vsako okrožje svojo različico, arhitekturna upodobitev pa je bila posledica prepleta mnogih kulturnih vplivov in tudi prihoda cerkvenih redov s celine. (Jones, 1994)

Nekateri prostozidarji imajo sicer na zgodovinsko dogajanje in zgodovinsko zavest o njihovi bratovščini tri prevladujoče poglede (Piatigorsky, 1997: 198):

- a) na zgodovino prostozidarstva in zgodovino ostalega človeštva gledajo ločeno
- b) svojo prostozidarsko zgodovino predstavljajo kot (edini) model zgodovine človeštva
- c) prostozidarsko zgodovino, skupaj z zgodovino v celoti, vidijo kot simbolično manifestacijo božanske moči, ki je transhistorična in oblikuje zgodovino bolj kot je sama določena z zgodovino

Isti vir navaja J.G. Findla, ki razlikuje med brezčasnim konceptom prostozidarstva od prostozidarstva kot zgodovinske institucije: »Ideja je stara toliko kot civilizacija in izvira iz človekovega srca, tako kot jezik iz duha . Najdemo jo v oddaljenih obdobjih, utelešena v življenju pa dobiva tudi moderne oblike, zato lahko najdemo njene sledi tako v starodavnih misterijih, kot v Rimskih gradbenih kolegijih in srednjeveških bratovščinah operativnih klesarjev.« (Piatigorsky, 1997: 202)

Kje torej iskati izgubljene izvore in zakaj so se skrivali (in se še skrivajo) tako vplivni bratje? Tančico skrivnosti morda odstira zgodovina razvpitega srednjeveškega templjarskega reda, katerega vzpon in padec je zaznamoval pohlep po moči in neizmernem bogastvu.

2.1. Tempelj in loža

Templjarski viteški red je bil ustanovljen okoli leta 1119, domnevni smisel njegovega obstoja pa je bila zaščita romarjev v Sveti deželi. Po letu 1128 se je red nenavadno hitro širil, ni le sprejel številnih novih članov, temveč je bil deležen tudi bogatih daril v denarju in posestvih, ki so bila razpršena po vsej Evropi. Sredi 12. stoletja je bil, z izjemo papeštva, že ena najbogatejših institucij krščanstva. (Baigent in Leigh, 2003: 55, 56)

Templjarji so bili tudi pionirji mednarodnega finančnega poslovanja in bančništva, s čimer so si nakopičili ogromno bogastvo, ki so ga posojali mogočnejšem in vladarjem. Pred sredino 13. stoletja so v Evropi premogli 9000 fevdalnih posestev, več gotovine kot katerakoli evropska kraljevina v tistem času, njihovo število pa je naraslo na 20 000 vitezov s pripadajočim pomožnim osebjem. (Leadbeater, 1998: 164) Prav njihov vpliv in zakladi pa so bili na koncu usodni za obstoj na videz nedotakljivega reda, ki je bil neposredno odgovoren le papežu.

Njihov rabelj je bil francoski kralj Filip Lepi, ki se je leta 1306 znašel v ogromnih dolgovih, polakomil se je legendarnih zakladov templjarjev, ki so tudi sicer bili med njegovimi upniki, poleg tega pa je gojil do reda osebno zamero, saj so njegovo prošnjo, da bi ga sprejeli kot templjarja honoris causa¹⁰, na ponižujoč način zavrnil. Templjarji so morali navsezadnje v Filipovih očeh predstavljati resno grožnjo za stabilnost njegovega kraljestva. Odkar so Saraceni¹¹ leta 1291 zavzeli Sveto deželo, so namreč templjarji – najbolj izurjena in oborožena

¹⁰ Honoris causa (lat.) – v počastitev, v priznanje. (Leksikon Cankarjeve založbe, 2000: 378)

¹¹ Saraceni – v starem veku ime nekega beduinskega plemena na Sinajskem polotoku, v srednjem veku posplošeno na Arabce in muslimane sploh. (Leksikon Cankarjeve založbe, 2000: 934)

vojaška sila zahodnega sveta – izgubili svoje poslanstvo, razlog za svoj obstoj in svojo domovino. Zato so templjarji, ki so imeli v Franciji ogromen vpliv, razmišljali o ustanovitvi svoje redovne države v srcu evropskega krščanstva, namreč v Languedocu, ki si ga je francoska krona prilastila že v prejšnjem stoletju. (Baigent in Leigh, 2003: 65, 66)

Filip Lepi je za sodelovanje seveda moral pridobiti papeževo podporo (templjarji so bili neposredno odgovorni le svetemu očetu, op. N.M.), kar pa ni bilo pretežko, saj je papež Klemen V položaj dolgoval prav spletkam častihlepnega francoskega kralja. Filip Lepi in marionetni papež sta templjarske viteze obtožila bogoskrunstva, malikovanja in nemoralnosti in ob svitu, na petek 13. oktobra 1307, je Filip izdal ukaz za aretacije templjarjev po vsej Franciji. (Leadbeater, 1998: 165) Pregarjanje in mučenje templjarjev je trajalo sedem let, po skoraj vsej Evropi so jih metali v ječe, papež je 22. marca 1312 uradno razpustil templjarski red, le mesec dni potem pa so bile vse zemljiške posesti, redovne hiše in druga lastnina reda prenesene na njihove nekdanje tekmece, viteze hospitalce reda svetega Janeza. V Franciji so viteze preganjali še naslednji dve leti in marca 1314 Jacquesa De Molaya, zadnjega velikega mojstra reda, zažgali na grmadi. (Baigent in Leigh, 2003)

Filipova akcija je sicer uspela, a je zgrešila glavni cilj, kajti legendarno premoženje reda, ki ga je pravzaprav zanimalo, se mu je izmuznilo. Do danes je ostalo skrivnost, kaj se je zgodilo s pravljičnim templjarskim zakladom. Celotno templjarsko ladjevje se je izmaknilo kraljevim krempljem in z njim vse, kar so križarske ladje imele na krovu. (Baigent, Leigh, 2003: 67, 68)

»Ozadje sedemletnega preganjanja templjarskega reda, ki se je odvijalo v Franciji in na kontinentu pod patronatom papeža in kralja, pa je pomembno za boljše razumevanje okoliščin, v katerih so se znašli templjarji v Angliji in na Škotskem.« (Robinson, 1999: 155)

V Angliji je v tistem času vladal Edvard II, ki je ob templjarjih odraščal, zato se je na obtožbe zoper red odzval z nejevero. Mladi kralj ni v njihovem delovanju videl nikakršnega krivoverstva, kar je tudi napisal v pismih, ki jih je razposlal drugim krščanskim vladarjem, in od njih zahteval, da ga podprejo v obrambi pred lažnimi obtožbami. Poslal je celo pismo papežu, v katerem je zavrnil aretacije templjarjev v Angliji in trdil, da so nedolžni. Ko je čez čas prejel (15. decembra 1307) papeževo bulo oziroma uradno obsodbo templjarjev, ni imel več izbire in se je moral ukloniti zahtevi, vendar pa je to storil s precejšnjim omahovanjem. (Robinson, 1999: 157, 158)

Edvard je z očitnim pomanjkanjem vneme naslednja tri leta medlo preganjal templjarje. Papež je še avgusta 1310 v protestnem pismu grajal angleškega kralja, ker ni dopustil »razumnega« mučenja. Edvard je tedaj končno kapituliral in ukazal, naj templjarje predajo inkviziciji, da bi jim lahko, kot se je olepševalno izrazil »sodili z uporabo cerkvenega zakona«. Toda tudi ta ukrep ni bil prida uspešen, saj je moral v oktobru še dvakrat ponoviti svoj ukaz. (Baigent in Leigh, 2003: 73)

Templjarji so imeli tako več kot dovolj časa, da se skrijejo pred neusmiljeno roko inkvizicije, glede na naravo njihove organizacije pa jim to ni bilo težko.

Kot je bilo že omenjeno, so bili »templjarji pionirji mednarodnega finančnega poslovanja, zaradi tehnične nerazvitosti pa so morali v tistih časih razviti skrivno komunikacijsko mrežo šifer in signalov, saj so bile finančne in vojaške operacije nenehno v teku. Njihova vojaška administracija se je raztezala na dveh kontinentih, sestanki in iniciacijski obredi pa so se odvijali v najstrožji tajnosti./.../ Takšna organizacija je imela idealne temelje za nastanek skrivnega društva./.../ V Britaniji so imeli templjarji torej že dovršeno logistiko za hitro ustanavljanje skrivne združbe in tudi dovolj časa za priprave.« (Robinson: 1999: 93)

Čas pogroma templjarjev pa zajema tudi obdobje legendarnega bojavnika za škotsko neodvisnost Roberta Bruca, ki je bil leta 1306 – leto dni pred pregonom templjarjev – sam ekskomuniciran, njegov spor s papežem pa je trajal še nadaljnjih 12 let. Ker ga papež ni več priznaval, se Rim ni mogel pogajati z njim ali vsiljevati svoje volje ozemlju, na katerem je vladal. Papeški ukazi na Škotskem oz. delih, ki so bili pod Brucovo kontrolo, niso bili več veljavni, zato v teh predelih Škotske tudi ni bilo mogoče uveljaviti bule, ki je ukinila templjarski red drugje v Evropi. Če so redovni vitezi upali, da bodo kje našli zatočišče pred preganjanjem na celini, potem je bilo na dlani, da so se podali pod Brucovo zaščito, trdita Baigent in Leigh (2003: 30).

Množica legend in izročil je Bruca stoletja povezovala s templjarji, ki naj bi jih Bruce raje novačil za svojo maloštevilno armado, kot preganjal in mučil, njihova prisotnost pa je morala biti skrita, ker so bili sovražni verski redovi zagotovo pripravljene izpolniti papežev ukaz. (Robinson, 1999: 162, 169)

Kopica zgodovinarjev je skušala brezuspešno dokazati povezavo nesrečnih templjarskih vitezov s prostozidarstvom, Briant in Leigh pa sta dokaze za svoje sklepe iskala na kraju samem. Starodavni molčeči nagrobniki so bili nenavadno zgodovni.

2.2. Zgovorni nagrobniki

Baigent in Leigh, ki sta raziskovala dediščino templjarskega reda, sta na Škotskem v kraju Kilmartin našla kopico nenavadnih grobov. Na najstarejših kamnih je bil preprost, anonimen meč, brez kakršnihkoli okraskov, na kasnejših kamnih pa so bili poleg meča navedena imena in podatki, nato dodani okrasni motivi, družinska in klanska znamenja ter prostozidarski simboli. (Baigent in Leigh, 2003: 16)

V časih, ko je bila cerkvena hegemonija v Zahodni Evropi neizpodbitna, so bili brez križa in krščanskih simbolov le grobovi, na katerih so bili upodobljeni svetniki, vendar so se takšni grobovi vedno nahajali v cerkvah ali kapelah, grobovi v Kilmartinu pa so ležali izven cerkvenih zidov, a tudi niso imeli nobenih krščanskih okraskov. Takšni grobovi so bili takrat le še grobovi templjarjev v drugih delih Evrope - vedno so bili preprosti, pusti, brez okrasja. Pogosto, čeprav ne vedno, so bili označeni s preprostim ravnim mečem, in brez izjeme anonimni. Ravno anonimnost je ločevala templjarje od zadnjih počivališč drugih plemičev, saj so bili navsezadnje meniški red, družba menihov-vojščakov. Četudi morda le teoretično, so vsaj kot posamezniki zavračali vse pritiskline in hlepenja materialnega sveta. Kdor je vstopil v Tempelj, je opustil lastno identiteto in se podredil redu. Podoba ravnega meča brez okraskov naj bi bila znak za asketsko, samoopovedovalno pobožnost, ki je vladala v njem. Očitno je torej obstajala logična povezava med najstarejšimi kilmartinskimi grobovi (ki sta jih raziskovalca imela za templjarske) in poznejšimi, okrašeni z družinskimi, klanovskimi in prostozidarskimi simboli. Motivi so bili v bistvu enaki, kasnejši okraski niso nadomestili ravnega meča, temveč so ga le dopolnili. (Baigent in Leigh, 2003: 18, 19)

Briant in Leigh (2003: 21) sta naredila naslednje sklepe:

- a) izvor okraskov, posebej starejših, ostaja skrivnost,
- b) zgodnji okraski datirajo v začetek 14. stoletja, v čas Roberta Brucea na Škotskem in zatiranja templjarskih vitezov v drugih delih Evrope
- c) grobovi predstavljajo nov slog, ki se je v regiji pojavil nenadoma in na nerazložljiv način, čeprav so vzorec že prej uporabljali na templjarskih posestvih

Podobne grobove iz istega obdobja sta raziskovalca našla tudi v okolici v 13. stoletju zgrajene Kilmoryjske kapele, poleg tega pa sta v notranjosti kapele našli na značilen templjarski križ in nagrobno ploščo, v katero so bile vrezane galeja, oborožena postava in še en templjarski križ. Nad glavo oborožene postave s templjarskim križem pa je bil vklesan prostozidarski kotnik. (Baigent in Leigh, 2003: 24, 25)

Verjetna je torej domneva, da so bili templjarji, ki so se zatekli na Škotsko (eni od, op. N.M.) predhodnikov prostozidarjev, čeprav nagrobni simboli vsekakor niso zadosten dokaz za omenjeno zvezo. Niso pa tudi edini - današnje prostozidarsko obredje je namreč polno templjarskih obeležij. »In če bi kdo mislil, da so vse to gola naključja, mora vedeti, da je naključje znotraj naključja malo verjetno,« dvomljivce zavrača Robinson. (Robinson, 1999: 247)

2.3. Prostozidarsko obredje in templjarska obeležja

Robinson (1999: 244 - 246) med drugim našteva naslednjih nekaj podobnosti med prostozidarskim in templjarskim obredjem in simboli:

- templjarji so se v procesijah okoli svojih cerkva krožne oblike lahko gibali le v krogu, prav tako kot današnji masoni krožijo okoli lože
- talni mozaiki v ložah so črnobeli, kakršen je bil tudi nekoč prapor templjarskih vitezov – črni kvadrat je predstavljal mračni svet greha, ki se mu je vitez odrekel, beli kvadrat pa je simboliziral 'čisto' življenje, ki ga je sprejel kot Kristusov vojščak
- naslednjo vez predstavlja prostozidarski predpasnik, ki je bil v časih zgodnjega prostozidarstva ukrojen iz belega jagnječjega krzna, in je simboliziral nedolžnost in čistost – templjarjem je bilo prepovedano nositi kakršenkoli okras razen jagnječje kože, ki ga je spominjala na njegovo zaobljubo (čeprav je takšnega materiala veliko, na nobenih srednjeveških slikarijah ni najti klesarjev, ki bi nosili podobne predpasnike)
- tudi rokavice so del prostozidarskega obredja, nositi pa so jih morali tudi templjarski svečeniki, da bi imeli čiste roke pri 'dotiku z Bogom'. Pri prostozidarskih iniciacijah se nosi bel plašč, ki je bil obenem osnova templjarjevega oblačila.
- obstajala naj bi tudi slikovna vez med templjarji in prostozidarji - šestilo in kotomer kot prostozidarska simbola skrita znotraj Salomonovega pečata, ki je imel poseben pomen za viteze Salomonovega templja oz. templjarje, naj bi simbolizirala nedokončani hram.

Tudi sama prostozidarska legenda o nedokončanem hramu oziroma o velikem graditelju Hiramu Abiffu, ki je srž masonskih iniciacijskih obredov, naj bi le še bolj očitno kazala na templjarski izvor, posebej, ker temelji na metaforičnem hramu, katerega gradnja je bila nasilno ustavljena zaradi napadov na velikega mojstra. Vemo, da je bil Salomonov tempelj v resnici popolnoma dokončan in v uporabi nekoliko stoletij, edini Salomonov hram, ki ni bil dokončan, pa je lahko le tempelj Reda siromašnih Kristusovih bratov in Salomonovega templja, trdi Robinson. (1999: 280, 281)

2.4. Legenda o Hiramu Abiffu

Legenda o Hiramu Abiffu, ki jo podoživi vsak posvečeni v prostozidarske skrivnosti, je polna simbolike in ima za različne avtorje sicer različne pomene.

Hirama Abiffa je kralj Hiram iz Tira poslal kralju Salomonu, da bi sodeloval pri gradnji njegovega templja. Salomona je navdušil s svojim znanjem in samozavestjo, zato mu je dal proste roke pri delu in izbiri ljudi. Hiram je torej delavce razdelil v tri skupine – učence, pomočnike mojstrov in mojstre, vsaka stopnja pa je imela svoja pravila in razpoznavne znake. Mojstri so seveda vedeli največ in nosili največjo odgovornost, zato pa so bili tudi najbolj plačani. To je pri treh pomočnikih vzbudilo skomine, zato so sklenili od Hirama Abiffa izsiliti skrivno mojstrsko geslo in posledično višji dohodek. Hiram Abiff mojstrske besede ni izdal, pomočniki so ga umorili, tempelj pa naj bi ostal nedokončan. (Popovski, 1984: 22, 23)

Posameznik, ki je ob svoji posvetitvi v skrivnosti bratovščine seznanjen z legendo, prevzame vlogo velikega mojstra in njegove naloge pri dokončni izgradnji hrama. V tem smislu prostozidar ni operativni zidar z obrtniškim orodjem niti spekulativni zidar, ki se je pridružil cehu, ampak simbolni zidar, čigar naloga ne predstavlja nikakršne stvarne gradnje, temveč izgradnjo simboličnega hrama oziroma Reda siromašnih Kristusovih bratov in Salomonovega templja – vitezov templjarjev. Glede na to, da so bili pravi izvori masonerije skriti in s časom izgubljeni, je prostozidarjem preostala le alegorija o gradnji hrama, zato so izmišljijo sprejeli kot zgodovinsko dejstvo. (Robinson, 1999: 277)

Toda Wilmshurst (1980: 62), prostozidarski avtor, z versko gorečnostjo piše, da je »/človečnost tisti hram, katerega gradnja je bila prekinjena, in da mi, ki smo obenem graditelji in gradbeni material, živimo v svetu, kjer so skrivnosti naše resnične narave izgubljene, kjer je moč duše omejena s fizičnim okoljem.« In dodaja »Hiram pa je pokopan v nas samih - v samem središču, globlje kot lahko zareže kirurški nož, počiva življenjski in nesmrten princip, ki je vez z božanskim in ni nikoli povsem zatrt, ne glede na nepopolnost naših življenj. Mi smo Gospodov grob.« (Wilmhurst, 1980: 73)

Oba vidika sta zanimiva – eden bolj za ljubitelje srednjeveških pripovedk, drugi za humaniste. Ne glede na to, ali v bajki nedokončani Salomonov tempelj predstavlja nekdanji viteški red nesrečnih templjarjev ali nepopolno človeško naravo, je dejstvo, da se tako templjarji kot prostozidarji povezujejo s Salomonovim hramom.

Mnogi prostozidarji so tako skozi generacije verjeli, da so njihovo bratovščino osnovali delavci, ki so gradili Salomonov hram, celo danes, dolgo potem ko je masonerija svoje korenine začela iskati v obstoju srednjeveških gild, obstajajo bratje, ki menijo, da njihov red izvira z Salomonove dobe. Čeprav danes treznejši priznavajo, da povest o Hiramu Abiffu ne temelji na zgodovinskih dejstvih, je zgodba postala važen del prostozidarske mitologije. Zato so prostozidarji prevzeli kamnoseške obrede in simbole kot svoje, gradnjo velikih gotskih katedral pripisali sebi, Vrhovno bitje pa so označili za Velikega arhitekta veselja./.../ V pomanjkanju pisnih virov so kamnoseški obrtniki predstavljali zaveso, za katero je imel malokdo željo raziskovati. Simbolizem, rojen iz alegorije, je postal resnica. (Robinson, 1999: 278)

Kakorkoli, Robinson (1999: 279) ne dvomi, da se je ena organizacija porajala v nedrjih druge:

Videli smo torej, da obstajata dve organizaciji, ki sta se povezovali s Salomonovim hramom – prostozidarji in templjarji. Kopica indicov nakazuje, da ne gre zgolj za naključje, ampak da je skrivnostno prostozidarstvo vstalo iz pepela priznanega reda, ki sta ga obsodila Cerkev in država. Edini način, ki je templjarjem omogočal, da si vzajemno pomagajo, je bilo delovanje v popolni tajnosti, čemur se jim ni bilo težko prilagoditi, saj je prav tajnost opredeljevala njihovo delovanje tudi v časih največjega razcveta.

V tej luči bi »za templjarskega begunca npr. Staro pravilo prostozidarstva, da ne sme izdati nikakršnih skrivnosti, ki bi njegovega brata stale življenja, bilo nepogrešljivo, za srednjeveškega klesarja pa bi bilo brez smisla. Le kakšne skrivnosti bi lahko skrival običajen klesar?«, se še sprašuje Robinson. (1999: 176)

2.5. Nova religija templjarjev in verski pluralizem prostozidarjev

Že stara prostozidarska pravila iz obdobja, ko niti svetovno niti cerkveno pravo nista tolerirala verskega pluralizma, omenjajo različna religiozna verovanja. Vsi ljudje zahodnega sveta so tedaj morali biti rimokatoliki, stara masonska pravila pa kažejo, da so obstajala stališča posameznikov, ki so bila v nasprotju z uradno držo Rima in torej tudi kralja oz. države. Masonerija je tako predstavljala vzajemno pomoč in zaščito tistim, ki so bili v nevarnosti zaradi drugačnih idej in verovanj, hkrati pa je bilo zelo nevarno pripadati tej organizaciji, ki je v svoje vrste sprejemala heretike. V tej luči se kaže pravi

značaj Starih prostozidarskih pravil, ki članom prepovedujejo odkriti kakršnokoli skrivnost svojih bratov, zaradi katerih bi lahko izgubili življenje in premoženje. (Robinson, 1999: 261)

S takšnimi ukrepi ni težko povezati templjarskih beguncev, saj si je težko zamisliti katerokoli drugo organizacijo, ki bi v obstoječih razmerah privzela podobno filozofijo. Vsi templjarji so bili neposredno odgovorni le papežu, ko pa jih je začel sežigati na gmadah in preganjati, so izgubili posrednika in vez z bogom. Če pa so vendarle zadržali stik z bogom in zavrgli papeževo avtoriteto in vlogo Cerkve, so prvi zasejali seme 'protesta', čeprav ne vsi nujno na isti način. Nekateri so morda zavračali le trenutnega papeža, drugi morebiti samo idejo papeštva. V vsej naglici in paniki templjarji niso našli rešitve skupnega problema, združila pa jih je želja po svobodi in vzajemni pomoči. Da bi se počutili varneje, so verjeli samo tistim, ki so bili pripravljeni pred bogom priseči bratovščini in njeni skrivnosti. Tistim, ki niso priznavali boga, niso zaupali, zato ateisti niso mogli postati njihovi bratje, sklepa Robinson. (1999: 262, 263) Ker so iz lastnih tragičnih izkušenj vedeli, kako lahko verske razlike ljudi pahnejo v prelivanje krvi, so skušali s prepovedjo kakršnihkoli razprav o veri preseči različna religiozna verovanja posameznikov, s čimer so izkazali spoštovanje do vseh posamičnih opredelitev.

Takšen zaključek podpira tudi dejstvo, da so bili templjarji ena od redkih evropskih organizacij, ki so v resnici podpirale versko toleranco – v krščanski katerdrali v Akri je bil npr. prostor, namenjen muslimanskim vernikom. (Robinson, 1999: 282)

Vera je torej begala templjarske begunce, saj so bili vojaki – menihi, ki so bili neposredno odgovorni le Svetemu očetu, ko pa jih je zavrzel in dal vkleniti v verige, je prekinil njihovo vez z Bogom, edina pot do boga pa je v 14. stoletju vodila preko Jezusovega zastopnika na Zemlji. Če je papež zavrzel templjarje in oni papeža, so morali najti nov način spoštovanja boga. Ta dilema spominja na osrednjo doktrino prostozidarstva, kjer se zahteva le, da posameznik verjame v Vrhovno bitje, brez obzira na to, na kakšen način spoštuje določeno božanstvo. (Robinson, 1999: 17)

Robinson (1999: 268, 284) tudi poudarja, da se čas pregona templjarjev ujema s časovnim okvirom prve velike organizirane opozicije proti cerkvenim naukom, ki so jo predstavljali ti. lolardi¹², ki so v ilegali preživeli še stoletja, kar bi lahko pomenilo, da sta v Britaniji obstajali dve tajni skupnosti, obe v sporu s Cerkvijo. Z mrežo skrivnih lož oz. podružnic sta svojim članom omogočali varnost, nihče

¹² Lolardi – pripadnik srednjeveške krščanske ločine, nastale na Nizozemskem in v Nemčiji; njeni privrženci so se zaradi preganjanj umaknili v Anglijo. (Veliki slovar tujk, 2002: 676)

pa ni pomislil, da bi pravzaprav lahko šlo le za eno skupno mrežo zatočišč in lož. Ni namreč verjetno, da bi lahko v istem obdobju v relativno majhnih britanskih mestecih obstajali dve tajni združenji, ne da bi med njima obstajala kakršnakoli povezava. Kakorkoli, pogrom templjarjev se je zgodil sočasno z valom nezadovoljstva med nižjo duhovščino in na začetku angleškega razhajanja s Cerkvijo pod anarhično vladavino Edvarda II. To so bile torej idealne okoliščine za nastanek skrivne organizacije, ki je nudila zavetjem bežečim pred maščevanjem Cerkve. To je za Robinsona »edina mogoča razlaga nastanka in obstoja skrivne zveze, iz katere se je porodilo prostozidarstvo, in v katero so štiri stoletja v popolni tajnosti vstopali novi člani.«¹³ (1999: 269)

Robinson dodaja, da »ni dokazov, da bi prostozidarstvo pred letom 1717 obstajalo še kje drugje, kakor v Britaniji. Geografska izoliranost pa podpira hipotezo o njegovih templjarskih koreninah, saj so bili le v Britaniji templjarji posvarjeni tri mesece pred (blagim) uradnim pregonom, samo Britanija pa tudi nikoli ni dopustila, da se zloglasna Inkvizicija ustali na njeni strani Rokavskega preliva.« (Robinson, 1999: 271)

Bistvo skrivanja prostozidarstva je bila torej po Robinsonovem mnenju zaščita pred Cerkvijo in državo, še posebej v časih, ko je bila uradna religija rimokatoliška. Prav nestrinjanje z okorelimi cerkvenimi dogmami in strah pred kruto kaznijo je toliko stoletij ohranjalo prostozidarstvo v ilegali. Na začetku 17. stoletja je razvoj znanosti prinesel kopico novih teorij, ki so bile v nasprotju z dobesednimi interpretacijami Svetega pisma, zato je bila Cerkev z okrutnimi kaznimi pripravljena braniti lastno tolmačenje božje besede. Galileo, ki je trdil, da se Zemlja vrti okoli Sonca in ne obratno, je bil zaradi krivoverstva obsojen na doživljenjsko izgnanstvo v rodno vas, potem ko je preklical svojo izjavo, da ga ne bi doletelo še kaj hujšega. Prostozidarskim vrstam so se tako pridružili tudi vedoželjni duhovi, ki so hoteli o idejah in odkritjih razpravljati daleč stran od cerkvenih ušes in oči. Znanstveniki iz Londona, Oxforda in Cambridgea so se sestajali na skrivnih kolegijih vsaj od leta 1645 dalje, leta 1662 pa so si pod protestantsko vladavino Karla II izborili dovoljenje za ustanovitev Družbe za

¹³ Na tem mestu je zanimivo omeniti Veliki kmečki upor iz leta 1381, v ozadju katerega naj bi bilo »veliko društvo«, ki ga omenjajo zgodovinarji, a se o njem ne ve nič. Encyclopedia Britanica Veliki kmečki upor imenuje z 'nenavadno spontanim', Winston Churchill pa je v svoji knjigi Rojstvo Britanije zapisal: »Leta 1381 je bilo splošno stanje na vrelišču. Za vsem dogajanjem je stala organizacija. Mesta in vasi srednje Anglije so bila polna špijonov, ki so vohunili za 'velikim društvom', ki bi se moralo sestati v Londonu.« (Robinson, 1999: 37) Upor je bil izredno dobro organiziran, v divjanju pa je veliko škodo utrpel red hospitalcev, saj so njihovo lastnino uporniki vseprek uničevali, prizanesli pa so npr. cerkvi, ki je bila sicer v lasti hospitalcev, a je bila nekoč glavna templjarska cerkev v Britaniji. Prav konkurenčni hospitalski red se je najbolj okoristil z nesrečo templjarjev, ko je papež Klemen V uradno ukinitel njihov red, je praktično vsa njihova imovina v Britaniji prešla v roke njihovih velikih nasprotnikov hospitalcev, zato so imeli templjarji oz. nasledniki templjarskega izročila verjetno dovolj razlogov za mržnjo. Eden izmed ujetih vodij (neuspelega) upora pa je izjavil: »Predvsem je bila naša prva naloga uničiti hospitalce.« (Robinson, 1999: 75, 76)

izpopolnjevanje naravoslovnega znanja, ki je bila znana kot Kraljeva družba (Royal Society), in pod tem imenom obstaja še danes. Ko je le 55 let pozneje prostozidarstvo postalo javno, se je izkazalo, da je bila Kraljeva družba pravzaprav prostozidarska podružnica, katere člani in ustanovitelji so bili praktično vsi po vrsti prostozidarji. (Robinson, 1999)

2.6. Rojstvo sodobnega prostozidarstva

Prostozidarstvo, kakršno poznamo danes, izhaja iz 17. stoletja. Je edinstven proizvod miselnosti in okoliščin tistega časa, sinteza raznoterih idej in spoznanj, porojenih iz pretresov v zahodni religiji, filozofiji, znanosti, kulturi, družbi in politiki. To je bilo obdobje silovitih sprememb, prostozidarstvo se je izoblikovalo kot reakcija nanje. Bilo je neke vrste vezivo, ki je držalo skupaj različne elemente in sestavne dele nekega raztrganega sveta in razcepljenega svetovnega nazora; na tak način jih katoliška Cerkev ni bila več sposobna povezovati. (Baigent in Leigh, 2003: 175)

Ko so lože leta 1717 končno javno obelodanile svoj obstoj, je bilo jasno, da obstajajo širom Anglije, Irske, Walesa in Škotske in nikjer drugje. Kakršnikoli že so bili motivi za njihov tajni obstoj, so prenehali obstajati, ko je prestol zasedel prvi hanoverski kralj Jurij I in je angleška krona postala prepovedana za vse rimokatolike in rimokatoliške zakonske partnerje kronanih glav. (Robinson, 1999: 188) »Prostozidarstvo je tudi samo postalo ustanova.« (Robinson, 1999: 304)

Ne glede na različne navedbe avtorjev in dvome o zgodovinskih izhodiščih masonstva lahko za rojstni dan sodobne oz. spekulativne masonerije štejemo 24. junij 1717, dan sv. Janeza, ko so tri londonske lože ustanovile Veliko ložo Anglije. Štiri leta pozneje je izšel rokopis prostozidarja in dr. teologije Jamesa Andersona, *Zgodovina, dolžnosti in pravila*, ki je postal temelj prostozidarstva in je aktualen še danes. Prostozidarstvo se je nato bliskovito širilo po vsej Evropi, iskra masonstva pa je preskočila tudi na druge celine. Leta 1750 je bil v Franciji uveden škotski obred oz. tako imenovana rdeča loža, ki še danes igra odločilno vlogo na odru svetovne politične in gospodarske scene, preko nje pa se povezujejo prave in neprave lože. (Dvoršak, 1994: 23, 24)

Nemalo zgodovinarjev je mnenja, da leto 1717 ne pomeni začetka prostozidarstva, temveč le nadaljevanje nekaterih procesov, ki so bili tedaj v velikem razmahu in so dobili neko bolj formalno osnovo. Protagonisti teh procesov so želeli zbrati najboljše duhove in uresničiti pravo krščansko življenje. Prepričani so bili, da lahko s širjenjem vsesplošne izobraženosti najlaže utrejo

pot svetovnemu miru. Ideje o toleranci je prevzel tudi deizem, ki je okoli leta 1660 prevladal v angleškem življenju. Njegovi privrženci so častili Boga, ne pa tudi Kristusa, ki je bil zanje samo prinašalec moderne kulture, nazarenski modrec in prinašalec religije. Plodna tla so ideje deizma našle tudi v ložah, kjer so ideje vsaj v zametkih že obstajale v njihovih običajih in zakonodaji. Deistični duh je bil opazen tudi v Andersonovih spisih, zato so morale biti te ideje med masoni zelo popularne. V njih prevladuje duh tolerance do drugih veroizpovedi, ljubezen do bližnjega ter spoštovanje vseprisotnega Boga, ki ga prostozidarji imenujejo stvarnik vseh svetov. V tem duhu je napisano tudi prostozidarsko določilo, ki je daleč od kakršnegakoli dogmatizma – da se v ložo sprejme vsak verujoči, ne glede na to, v katerega boga veruje. (Perčič, 2000: 94, 95)

Iz napisanega lahko torej sklepamo, da so bile prostozidarske oziroma druge tajne bratovščine v zgodovini nosilci določenega vpliva, znanj in prepričanj, za tiste čase vsekakor dovolj pomembnih, redkih ali celo nevarnih, da so jih posamezniki, skupine in predvsem Cerkev ter papežu podrejeni vladarji obravnavali kot eksistenčno grožnjo. Združbe posameznikov oziroma 'najboljših duhov' so zato negovale izročilo iz roda v rod, dokler se vplivi nakopičenih skrivnosti in mestoma revolucionarna miselnost niso prepletli v niti nevidnega, a izredno vplivnega svetovnega prostozidarstva.

Preteklo je več kot šest stoletij od pregona templjarjev, toda njihovo nasledstvo je preživelo v največji bratski organizaciji, ki je kdaj obstajala. Tako je zgodba o mučenih križarskih vitejih, divjem Kmečkem uporu iz leta 1381 in izgubljenih skrivnostih prostozidarstva, zgodba o najuspešnejšem tajnem društvu v svetovni zgodovini. (Robinson, 1999: 21)

To poglavje o težko dokazljivih izvorih prostozidarstva bi lahko zaključil z mislijo, da je vztrajanje pri doslednem in umetnem razlikovanju med »zgodovino« in »mitom« ena izmed napak sodobnega raziskovanja. Zavaljo tega veljajo kot »zgodovina« le dokumentirana dejstva (imena, datumi, bitke, pogodbe, politična gibanja...in drugi »objektivno zaznavni« fenomeni), po drugi strani pa je mit zavržen kot za zgodovino nepomemben ali postranski. Pregnan je v kraljestvo domišljije, pesništva in literature. Velja za nepristno olepševanje ali ponarejanje dejstev, popačenje zgodovine. Uveljavilo se je mišljenje, da je treba mit in zgodovino med seboj ločiti, preden lahko odkrijemo resnico preteklega. (Baigent in Leigh, 2003: 105) »Toda zgodovine ne sestavljajo zgolj dejstva in dogodki, temveč tudi njihovi medsebojni odnosi in pogosto domiselna interpretacija. Mitičen element nujno deluje v vsaki takšni interpretaciji. Ponovimo: mita in zgodovine ni mogoče ločiti.« (Baigent in Leigh, 2003: 108)

3. STRUKTURA PROSTOZIDARSTVA

Masonstvo ni debatni krožek, kjer bi vsakdo počel, kar bi hotel, in zasedal katerikoli položaj. Nasprotno, masonstvo je strogo hierarhično urejena organizacija, v kateri se natanko ve, katero mesto kdo zaseda. Masoni imajo svoj statut, ki določa pravila in pogoje za ustanovitev nove lože, za sprejem novega člana, strukturo prostozidarstva itd. Nad pravnim izvajanjem teh določil bdi Velika loža. (Sečnik, 2004: 25)

3.1. Loža in Velika loža

Prostozidarstvo ne stoji pod enotnim vrhovnim vodstvom, ampak je organizirano federativno ter razdeljeno v samostojne zveze, ki se imenujejo Velike lože ali Veliki Orienti. Velike lože sestavlja sistem posameznih društev, imenovanih lože. Lože se v vsaki državi organizirajo v skupen Veliki Orient, ki je nekakšna upravna oblast za prostozidarstvo tiste države in skrbi za zvezo med posameznimi ložami, ureja medsebojne spore ter skrbi, da se lože držijo pravil in ravnajo po danih navodilih. Razmerje med Velikimi ložami in tudi med podrejenimi ložami naj bi bilo bratsko, saj ima celotno prostozidarstvo skupna načela, namen in cilj. Član katerekoli lože lahko potrka na vrata druge lože, kjer je sprejet kot enakopraven brat. (Ahčin, 1941: 32)

Ložo sestavlja najmanj sedem prostozidarjev, od katerih mora biti pet mojstrov. Od utemeljitve prve Velike lože v Londonu (1717) je pravilo, da nobena loža ne more obstajati izven okvira Velike lože. Vsi člani in organi lož so povezani s skupnim pravilnikom, ki se imenuje konstitucija in določa pravice ter dolžnosti posameznikov in organov. Običaj je, da se v vsaki državi ustanovi le ena Velika loža, čeprav ni nič nenavadnega, če jih je več. Tako ima vsaka zvezna država v ZDA svojo Veliko ložo, v Veliki Britaniji pa so formirane tri – irska, škotska in angleška. Velika loža ima tri organe: načeluje ji *Veliki mojster*, izvršilni organ predstavlja *Zvezni svet* in *Skupščino*, ki je najvišji zakonodajni organ. Skupščina oz. parlament je sestavljen po delegatskem sistemu in ga sestavljajo delegati vseh podrejenih lož. Obstaja tudi nekaj mednarodnih asociacij, ki povezujejo Velike lože. Prava, priznana in popolna loža je tista, ki od katere od Velikih lož dobi pravico za delo v duhu konstitucije te lože. Njeni člani so pravi in popolni zidarji z vsemi pravicami. Lože, ki se ustanovijo na drugačen način, niso priznane in se imenujejo divje lože. Člani divjih lož niso dobrodošli v pravih ložah. (Nenezić, 1988: 31-32)

Poleg pravih obstajajo tudi pooblašcene ali deputacijske lože, ki imajo ustrezne pravice in naloge. Odobri jo veliki mojster, podrobnosti delovanja pa ureja konstitucija. Pooblašcene lože niso prave in popolne. Ustanavljajo jih tam, kjer pripravljajo prave in popolne lože, vendar njihova ustanovitev zaradi premajhnega števila mojstrov ni mogoča. (Šömen, 2002: 340-341)

3.2. Prostozidarski sistemi

Evropsko prostozidarstvo je v svojem vplivnem vzponu, predvsem v času razsvetljenstva, delalo v ložah po različnih sistemih. Poleg osnovnih treh stopenj v modrih, Janezovih ložah, so posamezni voditelji lož uvajali tudi višje stopnje, ki so jih glede na sisteme tudi različno imenovali. Prevladovali so zinnendorfski ali švedski sistem, sistem reda Stroga observanca oziroma Stroga poslušnost, clermontski sistem in sistem aziatskih bratov. Poleg Janezovega reda poznamo še Škotski red in Kraljevi obok. (Šömen, 2002: 57)

Omenjene visoke stopnje se ne glede na poreklo naslanjajo na osnovno strukturo Janezovega reda oziroma modre masonerije, ki jo označuje modra barva, značilna za oblačila in obredne predmete reda. (Nenezić, 1988: 27)

Mnoge prostozidarske avtoritete v Starem in sprejetem škotskem redu vidijo začetek razvoja visokih stopenj. V Franciji so ga utemeljili angleški begunci, nato se je razvijal v Ameriki, dokončno pa je bil konstituiran leta 1801. Na čelu prostozidarskih lož škotskega sistema je Vrhovni svet, v vsaki državi pa lahko obstaja samo ena centralna uprava. Sistem je znan tudi pod imenom staroškotski ali rdeči, zaradi pretežno rdeče barve obrednih oblačil. Stari in sprejeti škotski red ima 33 stopenj, ki se delijo v štiri skupine: simbolično (od 1. do 3. stopnje), kapiteljsko (od 4. do 18. stopnje), filozofsko (od 19. do 30. stopnje) in vrhovno, administrativno (od 31. do 33. stopnje). (Nenezić, 1988: 28)

Stari in sprejeti škotski red priznava načela konstitucije iz let 1762 in 1786. Namen škotskega reda je tako sistematičen študij kot tudi izgradnja prostozidarske ezoterike in filozofije, prenos dobljenih spoznanj v praktično življenje, širjenje prostozidarske misli, zavračanje neupravičenih napadov, zavzemanje posameznikov za idejo, seznanjanje drugih s cilji in smotri prostozidarstva in načinom življenja v skladu z ideali kraljeve umetnosti. (Šömen, 2002: 61)

Tudi slovenska prostozidarska loža je utemeljena na škotskem sistemu, citirani avtor Šömen pa je prostozidar 33 stopnje oziroma suvereni generalni veliki inšpektor. (Šömen, 2002)

Poleg omenjenih obstajajo tudi drugi (para)prostozidarski sistemi – na primer Red De Molay (Order of De Molay for Boys) za dečke ali pa Red vzhodne zvezde (Order of the Easter Star), ki združuje tako ženske kot moške, Royal Arch, nato stari arabski plemiški red skrivnostnega svetišča (Ancient Arabic Order of the Nobles of the Mystic Shrine), v katerega pa so prostozidarji povabljeni šele, ko si pridobijo 32. stopnjo škotskega reda oziroma 13. stopnjo Royal Archa. (Šömen, 2002: 63)

3.3. Andersonova knjiga konstitucije

Prostozidarji imajo že skoraj od samega začetka razkritja svojega obstoja v pisni obliki navedena pravila obnašanja v javnosti in ložah. *Stare dolžnosti prostozidarstva* je po nalogu Velike angleške lože napisal Anderson leta 1723. Andersonova knjiga konstitucije je sestavljena iz treh delov – Zgodovine prostozidarstva, Starih dolžnosti in Pravil. (Nenezić, 1988: 14)

Stare dolžnosti so sestavljene iz naslednjih podpoglavij (Mužić, 1989: 447 - 456):

1. O bogu in veri (zidar ne more biti neumni brezbožec ali razuzdani brezverniki, brat lahko veruje v kateregakoli boga, prostozidarstvo je središče in sredstvo združevanja ter zvestega prijateljstva med ljudmi, ki se sicer ne bi nikoli zblížali)
2. O državljanski oblasti in pokorščini (brat je miroljuben in zvest podanik zakonitih oblasti in se ne vpleta v zarote proti miru in blagostanju naroda, zavzemati se mora za dobrobit družbe)
3. O ložah
4. O mojstrih, nadzornikih, pomočnikih in vajencih
5. O upravljanju lože
6. O obnašanju:
 - v loži, ko je odprta
 - v loži, ko se delo konča in se bratje še ne razidejo (prepovedani so zasebni prepiri, prepiri o narodnostnih, religioznih in državnih vprašanjih, zapovedana je zmernost pri pijači in hrani)
 - ko se bratje sestanejo, toda ne v loži

- v prisotnosti tujcev, ki niso prostozidarji (bratje naj bodo oprezni v besedah in obnašanju, da nepoklicani tujec ne bo mogel prodreti v skrivnosti bratovščine)
- doma in v sosedstvu (bratje ne smejo dovoliti, da bi družina, prijatelji ali sosedje izvedeli za skrivnosti lože, obnašajo naj se kot častivredni ljudje, ne smejo pretiravati v sleherni nezmernosti in pijači, da ne bi začeli zanemarjati družine ali postali nezmožni za delo)
- do tujega brata (bratu v stiski se mora pomagati po svojih močeh)

»Stare dolžnosti so kljub nekaterim spremembam, ki so jih doživele po objavi, temeljni kamen prostozidarstva in zato trajno veljavne. Od leta 1999 so Stare dolžnosti del konstitucije Velike lože Slovenije in tako obvezne za slovenske prostozidarje.« (Šömen, 2002: 342)

3.4. Delo v loži

Za osvetlitev tistega prvinskega in neizrojenega, torej resničnega spekulativnega prostozidarstva, je pomembno tudi poznavanje dela v loži. O delu na samem sebi oziroma klesanju grobega kamna kot se izražajo prostozidarji, govorijo zanimivi zapisi iz preteklosti in sedanjosti.

Tita Kovač (1979, 87-89) opisuje kako je Žiga Zois, znani slovenski razsvetljenec, mentor in mecen, po očetu najbogatejši Slovenec in po vsej verjetnosti član neke beneške lože ali lože na Nizozemskem, pred dvesto leti doživel delo v amsterdamski loži.

Mojster je pričel z nagovorom, k sreči v francoščini, da ga je Zois razumel.

Naše delovanje je samo v sebi zelo preprosto, čeprav nam tisti, ki ga ne poznajo, očitajo vsemogoče skrivne in čudne obrede. Bistvo vsega našega delovanja je spoznavanje samega sebe, se pravi najprej moramo spoznati lastne napake in potem jih moramo poskušati popraviti. To je naš magnum opus, naše življenjsko delo.

Katerim napakam smo ljudje najbolj podvrženi? Zbral jih je nekdo, ki je starejši in mnogo modrejši od mene, toda jaz jih bom povedal našemu zboru. Bil je to Cicero, ki pravi, da je človekovih napak šest.

1. *Samoprevara, da je osebno napredovanje mogoče in pogojeno le z uničevanjem soljudi.*
2. *Naša večna težnja, da se posvečamo s skrbjo stvarjem, ki jih ne moremo ne popraviti in ne spremeniti.*

3. *Naše vztrajanje pri mnenju, da je nekaj nemogoče storiti le zato, ker sami tega ne znamo ali ne moremo opraviti.*
4. *Zanemarjanje razvijanja in oplemenitenja našega duha in uma ter opuščanje navade branja in proučevanja.*
5. *Ne moremo se odtrgati od vsakodnevnih, navadnih in brezpomembnih stvari.*
6. *Poskušamo pripraviti druge ljudi, da bi živeli tako kot mi.*

Te misli so predmet današnjega sestanka in toplo priporočam bratom, da se nad tem, kar sem povedal, zamislijo. Kdor hoče, dobi Ciceronove misli natiskane na posebnem listu in naj potem o njih razmišlja do našega naslednjega sestanka.

Mojstrov pomočnik je pozval zbrane, ali more kdo povedati kaj iz svojih osebnih doživljajev, ki se dotikajo mojstrovih besed. Nekateri od bratov so pričeli pripovedovati svoje posamezne izkušnje ob lastnih napakah. Potem so pozvali Zoisa kot gosta, da naj še on spregovori. Zahvalil se je za čast in spregovoril o tem, kako globoko ga je presunil sestanek in kako bratje skrbijo za svoje izpopolnjevanje in odpravljanje hib svojega značaja, kar je v takšni meri videl in doživel prvič.

Morda so sestanki pri nas na jugu bolj živahni, bolj široki v obravnavanju svojih tem, toda nikjer nisem zasledil te izjemne resnosti in globine, kot sem jo videl in doživel pri vas, pri tem vašem sestanku. Bratje, zahvaljujem se vam za to izredno doživetje, za ta nikoli doživljeni izraz najvišjega življenjskega duha.

Pred nedavnim pa je slovenski prostozidar in akademski kipar Janez Pirnat (1999) opisal delo v loži kot »srečanje z vso svojo slepoto«.

Ko ti odvežejo oči in prvič vidiš svoje brate, lahko med njimi zagledaš tudi koga, ki ga v življenju nisi maral, začneš se spraševati, v čem si se uštel, zagotovo mora imeti dobre lastnosti, ki jih poprej nisi poznal ali pa nisi hotel videti. V bratovščini se srečuješ z vso svojo slepoto. To je delo s seboj, da se nekaj v tebi spremeni. Tudi v življenju vsi z leti zorimo, vendar ni rečeno, da dozorimo./.../ Pri vsakem delu imamo nekaj, čemur bi po domače rekli predavanje. To je vselej aktualno./.../ Gre za različna vprašanja, denimo za vprašanje strpnosti. Ena od zahtev naše bratovščine je, da smo strpni do vsega, kar je različno, in skušamo to razumeti, sprejeti in bivati s tem. Po koncu rituala za mizo pride na vrsto pogovor. Ti pogovori niso podobni židovski šoli, pogovor vodi naš predstojnik, ne vpadamo v besedo drug drugemu. Takšnih pogovorov nisem nikdar poprej nikjer doživel, v meni

ustvarjajo najlepše spomine in so mi duševna hrana./.../ Nikjer drugje kot pri delu lože se ne pogovarjamo na tako lep način. Gre za znanstvene teme, za teme, bistvene za naš obupno brezupno nori čas. Med nami je ozračje miru, dovolj je časa za premislek, vse skupaj učinkuje kot oddih za dušo. To bi lahko primerjali z zatekanjem v cerkev, mnogi tam dobe duhovno hrano, mi pa si jo sami ustvarjamo.

Podobne visoko humanistične misli je slišal tudi novinar Andrej Dvoršak, ko je na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja vstopal v pravo in popolno avstrijsko Janezovo ložo Illyria:

Duhovna svoboda, spoštovanje prepričanja drugih, izpolnjevanje deželnih zakonov, ljubezen do sočloveka, vestnost v poklicu, smotrna dobrotelost, potrpežljivost in stanovitnost v hudem in skromnost v dobrem, vse to so kreposti, ki jih terjamo od tistega, ki želi postati prostozidar. To so tudi njegove dolžnosti. Nečimrnost, zvedavost in egoizem v naših vrstah nikdar ne bodo potešeni. Kdor se iz takih nagibov poteguje za sprejem pri nas, bo kruto razočaran. Zato vas, gospodje, v imenu bratovščine po vsem, kar ste doslej slišali o prostozidarstvu in njegovih naukih, vprašam: ste trdno odločeni, da postanete prostozidarji?/.../ Zaukazali vam bomo molčečnost. Ne imejte tega za skrivaštvo, marveč za poziv, da obvarujete pred obrekovanjem nevednih to, kar prostozidarje navdaja s spoštovanjem./.../ Cilj prostozidarstva je združiti vse ljudi kot člane ene in iste družine ter jih napolniti s tolikšno nravno močjo in človečnostjo, da se bodo ljubili in si pomagali kot bratje. (Dvoršak, 1994: 38, 39)

Sledilo je branje zaobljube:

Zaobljubljam se po svobodni, neodvisni volji na svojo čast in svojo vest, da bom zvest in poslušen zakonom države, v kateri živim, da se bom z vso predanostjo posvetil misli na bratstvo vseh ljudi in da ne bom nikogar sovražil ali poniževal v očeh drugega zaradi njegovega političnega ali verskega prepričanja, da ne bom nikoli in na noben način razglašal tega, kar sem že ali bom še zvedel o šegah prostozidarjev, niti se o tem komu zaupal, razen če ga bom po skrbnem preverjanju spoznal za pravega prostozidarja... (Dvoršak, 1994: 40)

O delu v loži oziroma »klesanju grobega kamna« kot se izražajo prostozidarji, pričajo tudi teme iz delovnih tablic slovenskega dela lože Illiyria, ki so jih bratje obdelovali ob srečanjih – Iskanje resnice, Prostozidarska etika, Biblija kot simbol?, Osnovna prostozidarska delovanja, Teža različnosti – misli ob razpadu

Jugoslaviji, Klesanje grobega kamna – delo na duhovni poti...(Dvoršak, 1994: priloga)

Plemenito poslanstvo si je zastavila tudi Velika loža Slovenije, kakor je razvidno iz njene spletne strani:

Prostozidarstvo, kot ga pojmuje in doživljamo danes, je svetovno gibanje, ki slehernemu članu te bratovščine zagotavlja, da bo cenjen in spoštovan gost v ložah, ki delujejo na vseh celinah sveta./.../ V prostozidarstvu vidimo duhovno gibanje, ki sega prek državnih meja in širi idejo humanizma ne glede na nacionalne, ideološke in morebitne druge razlike./.../ Cilji po vsebini in sporočilu niso religiozni ali politični, pač pa humanistični v najširšem pomenu besede. Torej je to institucija civilne družbe, katere ciljev ni moč doseči s praznimi besednimi igrami ali željami, ampak s trdim delom v ložah. (Dobrodošli na spletni strani Velike lože Slovenije, 2002)

Takšne so torej besede. Ali se lahko zdijo zunanemu in neposvečenemu opazovalcu zato dejanja nekaterih protagonistov slovenskega prostozidarstva neskladna z začrtano vizijo? Dvoršak opisuje, kako mu je eden izmed njih (v avtorjevi knjigi *V imenu lože* je omenjen z vzdevkom) na začetku devetdesetih povedal, da je bil na pogovoru pri takratnem notranjem ministru Igorju Bavčarju in ga seznanil z ustanavljanjem lože ter mu ponudil, da vanjo sprejmejo tudi človeka s policije, če menijo, da je to koristno ali potrebno. Tudi Bavčar je Dvoršaku ta pogovor nekoč pozneje potrdil. (Dvoršak: 1994: 15) Drugi masonski starosta pa je poudaril, da »mora masonska organizacija delovati v največji tajnosti, dokler si ne zagotovi močnega vpliva na ključnih položajih v družbi, predvsem v gospodarstvu in prek njega tudi v politiki in medijih. Pučnikovo stranko že kontrolirajo, saj sta kar dva njena tajnika masona. Na SAZU žele sčasoma formirati posebno ložo, sedaj pripravljajo prodor v vrh krščanske demokracije in liberalnih demokratov, kjer že »imamo pozicije«. (Dvoršak, 1994: 119)

Prostozidarska organizacija v Sloveniji še danes deluje precej skrivnostno. Pirnat (1999) pravi, da izvirajo vzroki za tajnost v zgodovini prostozidarstva. »V državah totalnega in absolutističnega značaja so svobodomiselnost prostozidarjev preganjali, ni bila zaželena in tudi dandanes ni.«

3.5. Sprejem med prostozidarje

Mojster lahko povabi tistega, za katerega meni, da bi bil dober prostozidar. Pomembno pa je, da ga vsi sprejmejo. Številčnih omejitev ni. Ko dozori v meni misel, da koga izberem, ga povabim, tedaj šele se prične proces sprejemanja. Ne moreš se nekemu kar približati s povabilom, ne da bi ga poprej res dobro poznal. K odločitvi mora pripomoči prepričanje, da je to nekdo, ki po svoji konstituciji in nazoru že deluje kot prostozidar brez predpasnika, da ima v sebi poteze prostozidarja. Sam dam veliko na to, da ima človek težo./.../ Vedeti pa je treba nekaj: prostozidar ne moreš postati sam, ampak te mora nekdo izbrati, povabiti. V bratovski krog prideš z botrom, zaščitnikom, on te uvede v prostozidarstvo. Vsi bratje se morajo strinjati s tvojim sprejemom; če sta samo eden ali dva proti, nimaš možnosti za sprejem. Tako vstopiš v bratovščino, ko si sprejet od vseh. (Pirnat, 1999)

»Prostozidarsko gibanje sprejema v svojo sredino svobodne ljudi na dobrem glasu in z željo negovati vrline in moralo družbe. V prostozidarstvu ni pomembna narodnost, politično prepričanje ali družbeni položaj. Prostozidarstvo ne dopušča novačenja članov, ampak odgovarja na diskretna poizvedovanja takrat, ko meni, da bi iščočni lahko postal dostojen član prostozidarske družine.« – osmi člen konstitucije predvojne Velike Lože Jugoslavije. (Mužić, 1989: 488)

Sprejem med prostozidarje nikoli ni bil nekaj, kar bi bilo dostopno sleherniku, temveč so prostozidarji novačili obetajoče brate med vplivnimi sodobniki. Še posebej to velja za politike, pravnike, časnikarje, zdravnike in vplivne bogataše, ki so bili najbolj zaželeni člani lož, ker pač lahko oblikujejo javno mnenje v prid prostozidarskih ciljev, poleg tega pa imajo dostop do številnih pomembnih informacij na političnem ali gospodarskem področju. Eden izmed pogojev za sprejem v skrivno bratovščino v Sloveniji je tudi znanje tujega jezika. (Dvoršak, 1994: 11, 13)

Perčič (2000: 50) sicer omenja, da ponekod prostozidarji danes s ponosom pišejo in govorijo, da ni nihče več povabljen v ložo, kakor je bilo v navadi včasih, ko so kandidata dlje časa opazovali, o njem razpravljali in se z njim večkrat pogovarjali, da bi si o posamezniku ustvarili čim pristnejše mnenje. Šele potem so mu namignili, da bi ga morda sprejeli medse in se mu predstavili. Danes je takšna praksa redka in naj bi za članstvo lahko zaprosil vsakdo, saj nekatere lože ne skrivajo več naslova in jih je mogoče celo najti v imenikih.

Kot omenja že Pirnat so dejstva verjetno povsem drugačna, kar iz lastne izkušnje opisuje tudi Dvoršak (1994: 17) v svoji knjigi *V znamenju lože* in

dodaja, da se »bratje odločijo na temelju priporočil in informacij o novincu, za vsakega pa zberejo najmanj toliko podatkov, kot če bi to opravila kriminalistična služba. Svoje tipalke imajo povsod in kogar ne dosežejo, nikakor ne more postati član bratovščine.« Ko je preverjanje končano, se v loži tajno glasuje o kandidatu z balotažo – vsak glasovalec dobi eno črno in eno belo kroglico. Če se s kandidaturo strinja, spusti v volilno skrinjico belo kroglico, sicer pa črno – v tem primeru mora velikemu mojstru v treh dneh po glasovanju pojasniti razloge nasprotovanja, če se to ne zgodi, lahko mojster balotažo kljub temu razglasi za »svetlečo«. A če so med belimi vsaj tri črne kroglice, je kandidat zavržen.

Dvoršak (1994: 70) tako tudi piše, da so mu bratje iz celovške lože Pantha Rei, kamor so slovenski zidarji redno romali na začetku samostojnosti, povedali, da je pri njih zelo težko postati prostozidar, saj je vpis omejen le na enega novega člana letno.

Drug način, da posameznik postane član lože, je dedovanje, ki se praviloma prenaša po moški liniji in običajno je, da sinovi prostozidarjev tudi sami vstopijo v organizacijo. Imenujejo se luftoni in naj bi v preteklosti imeli celo prednost pred kronanimi glavami. Sprejemali so jih lahko tudi še preden so postali polnoletni – nekdanje je za prostozidarsko polnoletnost veljala starost 25 let, danes velja 21. Tako naj bi vplivni slovenski prostozidar novinarju Dvoršaku povedal: »Sem že četrti rod prostozidarjev. To nekaj pomeni. Nisem šel jaz v Ameriko, oni so prišli sem, da so me sprejeli. Prostozidarji so bili že moj oče, ded in praded. Ta tradicija daje človeku v bratovščini poseben ugled...« (Dvoršak, 1994: 12, 69)

Sicer pa naj bi večina prostozidarjev štela več kot petdeset let, čeprav se skrivnostno izražajo o svoji starosti, prav tako pa ne priznavajo gregorijanskega koledarja – za njih se novo leto začne junija z Janezovim godom, torej rojstnim dnevom sodobnega masonstva. (Dvoršak, 1994: 69)

V luči omenjenih praks je še posebej zanimiv primer, ki ga v seminarski nalogi o prostozidarstvu navaja Tina Lazar (2003: 41): »Informatorjev vstop v ložo je bil, kot mi je povedal, precej nenavaden. Ker rad veliko bere, je nekega dne dobil v roke tudi knjige o prostozidarstvu. Zaradi radovednosti in vsega, kar je prebral, je hotel po lastni želji, torej brez povabila kakega prostozidarja, vstopiti, saj ga je zanimalo, kakšna družba je to, ki je imela to čast, da je za svoje brate imela Goetheja, Mozarta, Franklina, Churchilla, pa Zoisa, Linharta, Vego, Smoleta/.../ Prek interneta je na nekaterih ameriških spletnih straneh našel naslov slovenskega velikega mojstra na trintrideseti stopnji in se povezal z njim. Všeč mu je, da v tujini govorijo o prostozidarstvu bolj odprto kot pri nas, sicer bi bil med drugim tudi njegov cilj bistveno bolj daleč, pri nas pa je, kot se je izrazil, »trkal na vrata,

ki jih v tistem času ni bilo«. Mnogi so imeli ravno zaradi tega pomisleke, da bi ga sprejeli, vendar je veliki mojster, ki je postal njegov porok, zanj zastavil svojo besedo in prevzel vso odgovornost. Poslati je moral prošnjo, nato pa je kmalu postal del bratovščine. Eno izmed vprašanj, ki jih je dobil ob vstopu, je bilo na primer, če njegova sopotnica ve za njegovo odločitev in jo podpira, vendar pravi, da pravilnega odgovora nanj ni, saj le opomni, bodočega prostozidarja, da bi bilo dobro, če ima s partnerjem razčiščene stvari.«

Očitno je torej, da sprejem med prostozidarje ni tako preprost, kakor bi radi nekateri prikazali. Vsaj za nekatere dele stare celine to drži, Tudi Dvoršak (1994:34) piše, da »za vsakega novinca jamči njegov boter, tj. eden izmed mojstrov prostozidarjev, ki da novincu potrebna priporočila. Brez teh vstop v bratovščino vsaj v Evropi praktično ni možen.« Medtem ko je prostozidarstvo v ZDA tudi zaradi svoje zgodovinske vloge precej bolj javno, kar dokazuje pet milijonov prostozidarjev. (Nenezić, 1988: 60) Lože so tudi veliko bolj dovzetne za sodobne načine komuniciranja, kot npr. navaja ameriška prostozidarska spletna stran masonicinfo.com (Joining Freemasonry, 1998) obstaja le nekaj zahtev za pridružitve bratovščini, ki pa so zato pomembne:

1. prosilec mora biti moški, svoboden, na dobrem glasu in z dobrimi priporočili
2. verjeti mora v Najvišje bitje oz. Velikega arhitekta vesolja, religiozno pripadnost ni pomembna
3. mora biti zmožen vzdrževati sebe in družino – pomembno je, da prosilec na prvo mesto postavlja religiozne in družinske obveznosti pred prostozidarskimi obveznostmi
4. primerna starost kandidata, ki variira od lože do lože, v večini ameriških lož se prostozidarska polnoletnost začne pri 18, ponekod tudi pri 19 ali 21 letih
5. kandidat se mora pridružiti bratovščini po lastni svobodni volji

3.6. Ženske in prostozidarstvo

Za večino današnjih prostozidarjev pomeni koncept, ki bi dopuščal sprejem žensk v bratovščino, prekletstvo. Ne zaradi seksističnih oz. šovinističnih nazorov, ali ker bi menili, da ženske niso zmožne dojeti prostozidarskih lekcij, ampak preprosto zato, ker so prisegli, da ne bodo prisostvovali pri posvetitvi

žensk v gibanje. To je eno od *Starih pravil* prostozidarstva in kot takšno nespremenljivo./.../ Kakorkoli, dejstvo ostaja, da je prostozidarstvo vzniknilo kot izključno moško gibanje in da večina članov želi, da tako tudi ostane. (What about Women?, 1998)

3.6.1. Zgodba o Elisabeth Aldworth

Najznamenitejšo izjemo pravila, da ženska ne more biti član prostozidarske organizacije, predstavlja Elisabeth Aldworth, ki je v masonerijo vstopila v irski loži v Donereilu. Bila je sestra prostozidarja lorda Donereila, ki je bil nekega jesenskega večera 20. septembra 1735 leta na vrsti za pogostitev svojih bratov. Tamkajšnji prostozidarji namreč niso imeli prostora, kjer bi se nemoteno sestajali, zato je bil običaj, da se sestajajo pri enem od članov. Ritual, ki je trajal dobri dve uri, je bil že skoraj pri koncu, ko se je iz bližnjega prostora zaslišal ropot. Bratje so z golimi meči planili v sosednjo sobo in na tleh ugledali na smrt preplašeno Elisabeth Aldworth, ki je vedoč za ceremonijal, s kleščami naredila luknjo v steni, da bi lahko opazovala dogajanje. Sablje so se bliskale v rokah skrivnostnih bratov, dokler ni gostitelj spregovoril: »Bratje, vabim vas na večerjo. Izvolite v salon.« Šele po dolgem dogovarjanju, ali naj jo ubijejo ali ne, so našli način, da ji prizanesejo z vključitvijo v svoje vrste. Velik del življenja je posvetila dobroti, njeni masonski predmeti pa danes predstavljajo za prostozidarsko gibanje neprecenljivo vrednost. Bila je pionirka ženskega krila prostozidarstva, ki je bilo skozi zgodovino pogosto pod pritiskom moškega dela. (Popovski, 1984: 89 – 93)

Stare dolžnosti Andersonove Konstitucije vsaj formalno ne dopuščajo sprejem žensk v prostozidarske lože, vendar se je masonerija skozi tri stoletja delovanja in razvoja prilagajala novim družbenim odnosom. Eno izmed najzanimivejših vprašanj se je nanašalo prav na žensko vlogo v prostozidarstvu. Zаметki ženske masonerije izvirajo iz prve polovice 18. stoletja, ko so v Franciji ženske višjih slojev znatno vplivale na družbeno zavest in družbene tokove ter tudi močno trkale na vrata lož. Odpirale so klube, ki so bili po strukturi podobni masonskim ložam, dokler jim niso dovolili vstopa v tako imenovane adaptivne lože, v katere so bili lahko sprejeti tudi moški. Veliki Orient Francije je leta 1774 priznal adaptivne lože kot prave in priznane v duhu prostozidarske Konstitucije. (Nenezić, 1988: 43) Popovski (1984: 92) sicer piše, da so te lože s svojim razkošjem in sijajem bolj spominjale na banketne ali koncerte dvorane, zato jih je Veliki Orient, ki je v tem videl škodo za gibanje, razglasil za nepravne. Tako so na začetku 19. stoletja tudi izginile.

Konec 19. stoletja, 1893 leta, je bila v Parizu osnovana mednarodna mešana masonerija »Le Droit Humain« (Ljudsko dostojanstvo). Sistem ima 33 stopenj,

ženske in moški pa so enakopravni člani. Praktični cilji gibanja so filantropski, politični, demokratični in intelektualni. (Nenezić, 1988: 43)

Tudi v predvojni Jugoslaviji sta v Zagrebu obstajali dve loži, ki sta pripadali temu paraprostozidarskemu sistemu – Pitagora in Humanitas. Žensko-moška loža Pitagora je bila ustanovljena 23. januarja 1932 pod neposrednim nadzorom zagrebške Velike lože Libertas. Loža je dojemala prostozidarstvo kot filozofsko, humanitarno in napredno silo, utemeljeno na čisti etiki z nalogo, da razvija individualno in občo moralo, da podpira revne in širi kulturo, ljubezen do bližnjega ter idealizem. Člani lože so morali kot zvesti državljani spoštovati zakone in obstoječi družbeni red ter niso smeli podpirati nikakršnih prevratniških idej. (Nenezić, 1988: 43, 386) »A tudi pri nas so kot po nekem nepisanem pravilu ženske lože hitro ugasnile.« (Popovski, 1984: 93)

Tudi novinar Andrej Dvoršak se je med štirimesečnim članstvom v bratovščini seznanil s prostozidarskim odnosom do žensk. Tako prostozidarji vzkliknejo »Dežuje!«, kadar opozarjajo, da je v loži oziroma njihovi bližini nekdo, ki ni prostozidar. »Brate v loži pa lahko doleti še kaj hujšega kot dež. Če se ji približa ženska ali celo zaide vanjo, tisti, ki jo prvi opazi, zavpije »Sneži!« Tudi to je opozorilo drugim!« (Dvoršak, 1994: 68) Prostozidar Šömen pa na nekem mestu v svoji knjigi v zvezi s »kupom ničevih in nečastnih ljudi« omenja, da so se »/z/godile tako smešne stvari, da so člani lože izklepetali prostozidarske rituale ženski družbi.« (Šömen, 2002: 123)

Omenjene adaptivne lože so se sicer sčasoma razširile po vsem svetu, še posebej v Severni Ameriki, njihovo značaj pa je predvsem karitativen. Danes je v ZDA in Kanadi posebej razširjen Red vzhodne zvezde (Order of the Eastern Star), katerega moški in ženski člani so samo med letoma 1981-1982 zbrali približno sedemintrideset milijonov dolarjev. Zaradi takšnih razlogov so adaptivne lože, čeprav neutemeljene na Starih dolžnostih, lepo sprejete med pravo masonerijo. (Nenezić, 1988: 43)

4. PROSTOZIDARSTVO IN KATOLIŠKA CERKEV

»Prostozidarstvo je posnetek Cerkev in njena Proticerkev s svojimi spisi, s svojimi nauki, pa tudi s svojimi svečeniki. Prostozidarstvo ima svojo lažno dogmatiko in svojo lažno mistiko, ki privlači mnogo ljudi, ker jim je nadomestek za pravo religijo.« (Ahčin, 1941: 50)

Prostozidarstvo in katoliška cerkev sta dve globalni organizaciji, dva svetova z istim ciljem obvladati svet, ki izključujeta drug drugega. Razlog je v tem, da si obe instituciji prizadevata za absolutno duhovno oblast nad ljudmi, ali pa vsaj za čim večji vpliv v družbi. Moč namreč povečuje možnost preživetja ne le pri ljudeh, ampak tudi pri institucijah, zato si vse prizadevajo zbrati v svojih vrstah čim več duš – boj za človeške duše pa je edini pravi boj na tem svetu. Prostozidarska zamera Cerkvi sega v štirinajsto stoletje, ko je francoski kralj Filip Lepi s pomočjo papeža Klemenca V. obračunal z redom templjarjev, ki naj bi bili eni izmed predhodnikov sodobnega prostozidarstva. (Perčič, 2000: 187) Odnos do Cerkev in kralja se odraža tudi v obredju, kjer kandidat za eno izmed prostozidarskih stopenj simbolno z nožem zabode krono in tiaro – simbola tradicionalne moči, kraljevske in papeške. (Mužič, 1989: 39) »Nosilec 30. masonske stopnje (Kadoš, Svetnik) naj bi imel tudi sledečo neobičajno nalogo – v peto svojih copat si mora všiti malo razpelo, po katerem lahko cel dan gazi križ in tako dokazuje mržnjo do Jezusa in krščanstva.« (Draganović, 1942: 10)

Prostozidarji so denimo tudi v nekaterih sakralnih zgradbah upodabljali blasfemične slikarije – v Strasbourgu je v gornji galeriji katedrale naslikan sprevid, v katerem svinja in kozel kot nekakšno svetinjo nosita spečo lisico, pred njimi sta medved in volk s prižgano svečo, osel pa pred oltarjem daruje mašo. V veliki katedrali v Bernu pa je pred poslednjim sodiščem naslikan papež, ki gre v pekel. (Popovski, 1984: 180)

Poleg zgodovinskih zamer obstajajo tudi realne – posebej v romanskih deželah, kjer so se lože zavzemale za laično šolo, za pravico zakoncev do ločitve in za pravico do splava – torej na področjih, kjer je imela katoliška cerkev velik moralni vpliv. (Perčič, 2000: 188) Militantni katoliški krogi so se pogosto simbolično maščevali tako, da so pokojne prostozidarje pokopavali brez duhovnika, znak izobčenja in pripadnosti heretični organizaciji pa je bila nagrobna plošča zgolj z letnico rojstva in smrti, manjkala pa sta dan in mesec. Menili so, da so pri odhodu na večni Vzhod, kot masoni imenujejo smrt, tako izbrisali njihovo tuzemsko vez z božanskim svetom, tako so na primer konec 18. stoletja pokopali Antona Tomaža Linharta. (Nenezić, 1988: 66) (Takšne značilnosti ima tudi Titov grob – to naj bi bil eden dokazov, da je pripadal mednarodni bratovščini, op. N.M.).

Nepremostljive razlike med prostozidarstvom in RKC izhajajo iz osnovne značilnosti prostozidarstva, ki dopušča versko toleranco in sprejemanje ljudi vseh religioznih prepričanj, vključno s katoliškim, medtem ko Rimski cerkev trdi, da je edino njena vera prava in da ima pravico in božanstveno dolžnost izriniti vsa ostala prepričanja. (Robinson, 1999: 310)

Mužić (1989: 56) sicer navaja, da je imelo prostozidarstvo v svojih začetkih nekaj privrženecv tudi v katoliški cerkvi. Tako je bilo v preteklosti med cerkvenimi dostojanstveniki – kardinali, nadškofi, škofi, redovniki – kar nekaj prostozidarjev, vendar so bile to prej izjeme, saj je znotraj Cerkve prevladovala nasprotna struja. »Nasprotja med prostozidarstvom in RKC so se skozi več kot dvesto let izražala v bulah in enciklikah papežev, ki so od časa do časa potrjevali obsodbe prostozidarstva in ekskomunicirali iz Cerkve tiste katolike, ki so pripadali 'satanski' organizaciji.« (Nenezić, 1988: 65)

Prostozidarstvo je tako postalo tarča ostrejših cerkvenih obsojanj kot katerakoli druga svetovna organizacija v krščanski zgodovini. Pogrom se je začel le nekaj let potem, ko je prostozidarstvo leta 1717 javno obelodanilo svoj obstoj. (Robinson, 1999: 20)

Z obsodbami je začel leta 1738 papež Klemen XII., bule, uperjene proti masonom, so npr. nato izdali še Benedikt XIV. (1751), Pij VI. (1776), Pij VII. (1821, 1825, 1829), Pij IX. je recimo masone obsodil kar šestkrat. (Nenezić, 1988: 65)

V buli *Humanum Genus*, ki jo je leta 1884 izdal Leon XIII., so masoni obtoženi za spodbujanje verske svobode, ločevanja Cerkve od države, samostojno izobraževanje otrok, spodbujanje ljudi k veri, da imajo sami pravico ustvarjati in sprejemati zakone in izbirati oblast, v »skladu z novimi načeli svobode«. Takšna načela pa je Cerkev poistovetila z mračnim Satanovim carstvom. (Robinson, 1999: 20) Papež Leon XIII. je v omenjeni buli takole obsodil masone: »Obstajata dva svetova, božje carstvo na zemlji, drugi pa je vladavina Satanova/.../ in vse zlo se je v našem času združilo pod okriljem zelo razširjenega in odlično organiziranega masonskega društva proti cerkvi Kristusovi/.../in je postalo velika nevarnost ne za cerkev Kristusovo, ki je ne morejo premagati nikakršne zemeljske sile, temveč za državo...« (Popovski, 1984: 181-182)

Nesoglasja so leta 1917, za časa Benedikta XV., dosegla vrhunec v cerkvenem zakoniku (*Codex iuris canonici*), ki je pod pretnjo ekskomunikacije katoličanom prepovedal članstvo v brezbožni organizaciji in drugih sektah, ki rovarijo zoper Cerkev in legitimne posvetne oblasti. (Šömen, 2002: 313) Takšno stališče se je

nadaljevalo tudi po drugi svetovni vojni, ko je papež Pij XII. leta 1958 obsodil prostozidarstvo kot vir vseh ateističnih gibanj in vztrajal, »da se Cerkve in prostozidarstva ne da harmonizirati.« (Perčič, 2000: 191)

Leta 1974 je Vatikan nekaterim episkopskim konferencam sicer poslal pismo z naslednjo (omiljeno) vsebino: ekskomunicirati je treba le tiste katolike – masone, za katere se ugotovi, da so v resnici nasprotniki Cerkve. Kanonska disciplina proti masonom pa ostaja tudi nadalje ista in proti njim ekskomunikacija in druge predvidene kazni niso ukinjene. (Popovski, 1984: 178)

Med RKC in prostozidarji so bila sicer tudi obdobja otoplitve, predvsem za časa pontifikata Pavla VI., ki so ga nekateri cerkveni krogi obtoževali, da je sam član bratovščine. Zamerili so mu npr. govor v Združenih narodih, ki ga je imel pred skupnostjo prostozidarjev in njegov sestanek s predstavniki rotary klubov, ali pa encikliko o cerkvenem dialogu z ateisti. (Nenezić, 1988: 66, 67) Ob smrti papeža Pavla VI. (1978), je tako nekdanji veliki mojster Italije Giordano Gamberini izjavil, da je: »/z/a prostozidarje to smrt tistega, ki je prispeval, da je padla obsodba Klemena XII. in njegovih naslednikov. To je v zgodovini modernega prostozidarstva prvič, da se poslavlja poglavar ene od največjih zahodnih religij in da se to ne dogaja v neprijateljskih odnosih s prostozidarji.« (Nenezić, 1988: 67)

Toda kljub občasnim poskusom približevanja je leta 1983 papež Janez Pavel II. podpisal deklaracijo, v kateri je bilo na zaprepadenost masonov zapisano, da obsodba prostozidarjev še naprej velja in da članstvo v njihovi organizaciji ostaja prepovedano. (Perčič, 2000: 192)

Zanimivo je, da prostozidar Branko Šömen (2002: 314) v svoji knjigi *Molčeče nevidno bratstvo* piše, da je: »Zgodovinski preobrat v razmerju med katoliško cerkvijo in prostozidarstvom doživel uradno in dokončno potrditev. Papež Janez Pavel II. je 15.1.1983 slavnostno verificiral novi kodeks. S tem se je novo cerkveno pravo odpovedalo vsakršnemu izobčenju prostozidarjev vseh obedienc. Cerkev je s tem napravila spoštovanja vreden, dokončen in brezkompromisen konec skoraj četrt tisočletja trajajočemu mučnemu sporu s prostozidarstvom.«

Šömen (2002: 315) še dodaja, da je leta 1983 Kongregacija za nauk vere objavila Deklaracijo o prostozidarskih društvih. »V njej med drugim predlagajo, naj nobena stran ne bi več gojila negativnih stališč in naj bi poskusili v medsebojnih odnosih uveljaviti duh strpnosti. To ne pomeni, da je Cerkev

spremenila svoj pogled na prostozidarje, čeprav se prostozidarji v glavnem ne vtikajo v delovanje katoliške cerkve.«

Šömen v potrditev tudi navaja pismo avstrijskega kardinala Königa velikemu tajniku Velike lože Avstrije Kurtu Bareschu o tem, kako naj bi novo kanonsko pravo revidiralo načelo 2335 iz leta 1917 o izključitvi prostozidarjev iz katoliške cerkve:

Na vaše zadnje vprašanje glede novega cerkvenega prava, novega CIC (Codex iuris canonici), vam sporočam naslednje: novo cerkveno pravo, novi CIC, ki ga je papež podpisal 25. januarja 1983, stopi v veljavo 27. novembra 1983. Iz tega izhaja, da se v novem CIC doslej veljavno izobčenje članov prostozidarstva ne pojavlja več in s tem preneha veljati...Z lepimi pozdravi kardinal König...(2002: 314, 315)

Čeprav je Kongregacija za nauk vere v Deklaraciji o prostozidarstvu z dne 26. novembra, 1983, dejansko zapisala naslednje:

V zvezi z novim Zakonikom cerkvenega prava so se pojavili dvomi o stališču Cerkve do prostozidarstva, saj ga novi kodeks ne omenja izrecno, tako kot prejšnji Zakonik./.../ cerkvena stališča do prostozidarskih združenj ostajajo nespremenjena, saj so bili prostozidarski principi od nekdaj nezdružljivi z uradno doktrino Cerkve, zato ostaja članstvo v prostozidarskih organizacijah prepovedano. Privrženci prostozidarstva živijo v velikem grehu in ne smejo prejeti Svetega obhajila....(v imenu in z odobritvijo papeževe avtoritete je podpisan kardinal Joseph Ratzinger). (Declaration on masonic associations, 1983)

Ob očitnih neskladjih v navedenih dejstvih se na tem mestu zastavlja vprašanje, zakaj je Branko Šömen skoraj dvajset let potem, ko je Kongregacija za nauk vere v imenu papeža nedvoumno potrdila izobčenje prostozidarjev, pisal o »zgodovinskem preobratu med RKC in prostozidarji« (Šömen je knjigo *Molčeče nevidno bratstvo* izdal leta 2002)? Časovni odmik med izdajo knjige in *Deklaracijo o prostozidarskih društvih* je tolikšen, da se Šömen ne more sklicevati na pisma in trditve nižjih cerkvenih dostojanstvenikov, ki nikoli niso bile uradno verificirane. Posebej, ker je Šömen *suvereni generalni veliki inšpektor 33. in zadnje stopnje Starega in sprejetega prostozidarskega škotskega reda* (Šömen, 2002: 399), torej zelo pomembna osebnost v prostozidarski hierarhiji in kot tak gotovo seznanjen z uradnimi stališči Cerkve. Od leta 1983 Cerkev tudi ni več popravljala kanonskega zakonika. Kakšnim namenom je torej sledil s takšnimi navedbami? Gre za namerno zavajanje,

morda nepredstavljivo malomarnost, ali prostozidarji niso tisto, kar naj bi bili, če ne poznajo niti stališč svojega najostrejšega zgodovinskega sovražnika?

Morda je šlo zgolj za gesto približevanja v odnosih, glede na to, da v svoji knjigi še piše, da je: »Katoliška cerkev brez posebnega zadržka sprejela vrnitev slovenskega prostozidarstva. Kot »nujno zlo«, kot normalno sliko demokratične dežele, ki med drugim tudi na ta način potrjuje svojo navzočnost v Evropski skupnosti; nobene žal besede ni bilo izrečene na račun prostozidarstva, česar ne bi mogli reči na primer za odnos katoliške cerkve na Hrvaškem, Poljskem ali Češkem.« (Šömen, 2002: 317) Kakorkoli, ne glede na (ne)namen je takšno pisanje nepošteno do bralca.

Zanimivo je sicer, da tudi spletna stran Velike lože Slovenije omenja preklic izobčenja: »Čeprav je še vedno prezgodaj, da bi javno oglaševali srečanja v tisku, je papežev kodeks Codex iuris canonici iz leta 1982¹⁴ (?) končal 245 let trajajoče izobčenje prostozidarjev. To pomeni, da lahko v pretežno katoliški državi, kar Slovenija zagotovo je, zaživita vzajemno spoštovanje in strpnost med obema organizacijama.« (Freemasonry in Slovenia Today, 2002)

Iz nedavnega diplomskega dela z ljubljanske Teološke fakultete veje malce drugačen duh:

Morda lahko uporabim Kristusov nauk o dveh poteh, ki sta vsakemu izmed nas na razpolago v življenju. Široka je pot, ki vodi v pogubo in prepričan sem, da je prostozidarstvo, navkljub svojemu elitizmu, ta pot, ki je od nekdanj želela iztrgati človeka iz božje bližine. Takoj, ko je človek postavil sebe in svoj razvoj za merilo resnične duhovnosti, je prekinil osebni odnos z Bogom in si postavil božanskost svoje osebe za cilj. To pa izključuje vsakršno obliko »odvisnosti« od Boga in vidi v izpolnitvi naravnih danosti človeka svoj najvišji smoter.../.../ V praksi to pomeni zapreti se pred vsako obliko transcendence in utrditi oblast na zemlji. To pa je tisto, za kar si prostozidarstvo prizadeva že vse od svojih začetkov. Osvoboditi človeka od ti. »duhovne tiranije Cerkve in duhovščine« in urediti svet, ki bo po meri človeka in katerega duhovna in posvetna oblast bo v rokah prostozidarjev. (Brumen, 2001: 122)

4.1. Loža, križ in dolar

To pa je le ena plat zgodbe. Načelno stojita Cerkev in prostozidarstvo na nasprotnih bregovih, vendar tako kot v vsakem boju za oblast uporabljata vsa

¹⁴ Netočnost v letnici – kot je že omenjeno v nalogi na str. 38, je papež novi kodeks verificiral leta 1983. (op. N.M.)

sredstva za doseg kakršnihkoli ciljev. O tem govorijo naslednja pričevanja iz polpretekle zgodovine.

Vatikanske odnose s prostozidarji in s tem povezano skrivnostno smrtjo papeža Janeza Pavla I. opisuje britanski novinar David Yallop v knjigi *In God's name*. Za razumevanje njegovih navedb je treba povedati, da je Mussolini leta 1929 vatikanske državljane z lateransko pogodbo ali konkordatom odvezal plačevanja davkov, kar se je izkazalo za zelo pomembno pri sekularizaciji vatikanskega poslovanja – Vatikan naj bi tržil svoj položaj in dobival sredstva od investitorjev, ki so se hoteli ogniti davkom – ugodna finančna klima pa je seveda privabljala kapital od vsepovsod, tako mafijski kot prostozidarski, če lahko v opisanem primeru sploh razdvojimo omenjeni organizaciji. Dokler so Italiji vladali krščanski demokrati, so upoštevali povojne zahteve Vatikana o »ugodni obravnavi«, ki je vključevala neplačevanje davkov za dolg seznam vatikanskih institucij. Z nastopom vlade Alda Mora oz. koalicije krščanskih demokratov in socialistov pa finančno ministrstvo ni bilo več naklonjeno tajnim in v parlamentu nepotrjenim ter torej nelegalnim sporazumom med krščanskimi demokrati in Vatikanom, zato je bil slednji prisiljen prenesti večino svojega premoženja na tuje trge, predvsem v ZDA. (Perčič, 2002: 202 - 204)

Kakorkoli, prostozidarji so se sistematično in neovirano vključevali v visoke vatikanske kroge ter izvajali milijardne dolarske špekulacije, dokler niso na konklavi za novega papeža leta 1978 izbrali papeža Janeza Pavla I., ki je »lahko le slutil, kako sekularizirana institucija je Vatikan, potem pa mu je v roke prišel seznam več kot stotih članov, ki naj bi sestavljali vatikansko veliko ložo.« (Perčič, 2002: 218)

Seznam je na točno določene naslove pošiljal Mino Pecorelli, nekdanji član vatikanske lože, imenovane tudi P2 (Propaganda due), na listi pa so bila npr. imena vatikanskega državnega sekretarja, vatikanskega zunanjega ministra, rimskega vikarja, pomembnega moža Vatikanske banke, tajnika preminulega papeža Pavla VI., kardinalov in škofov..., zato ni presenetljivo, da so se nekateri med njimi dolga leta zavzemali za spremembo kanonskega prava o avtomatski ekskomunikaciji prostozidarjev, sicer pa se je že pred izborom novega papeža govorilo, da so nekateri najresnejši kandidati za papeški prestol, prostozidarji. Papež Janez Pavel I. je spoznal, da je dobesedno obdan s prostozidarji, zato je sklenil izvesti temeljito čistko, o čemer je sedemindvajsetega septembra 1978 razpravljal s kardinalom Villotom, vatikanskim državnim sekretarjem in domnevnim prostozidarjem. Papeževe namere so bile seveda takoj posredovane vrhu lože P2. Osemindvajsetega septembra zjutraj so našli papeža mrtvega, smrt naj bi bila tako nenadna, da ni utegnil pritisniti na alarmni gumb ob postelji, domnevno pa naj bi bil zastrupljen

z digitalisom, težko izsledljivim strupom. Zdravniško poročilo o papeževi smrti ni bilo nikoli izdano. (Perčič, 2002: 218, 219)

S problematiko so seznanili tudi njegovega naslednika, papeža Janeza Pavla II., vendar pozneje ni prišlo niti do ene same spremembe oziroma zamenjave. (Perčič, 2002: 228)

Nenavadne in nevsakdanje povezave P2 in vatikanskih krogov so pozornost svetovne javnosti pritegnile leta 1981, ko je izbruhnil finančni škandal mednarodnih razsežnosti, v katerega sta bila vpletena P2 in vatikanska banka. Prizadetih je bilo več držav in zasebnih bank doma in v svetu, RKC je izgubila vsaj 700 milijonov dolarjev, kar je bilo npr. desetkrat več od poslovnih izgub Cerkev iz leta 1987. Sveti sedež je škandal zavil v tančico skrivnosti, namigujoč, da je za sramoto krivo neko »tajno društvo«.¹⁵ (Robinson, 1999: 315-316)

Mednarodno masonstvo se je seveda skušalo ograditi od zločinskih lož kot je bila P2, saj naj bi se »/p/rostozidarstvo delilo na prave, popolne in priznane lože, katerih najvišja loža je Velika loža Anglije, in na neprave nepriznane lože, ki delujejo po svoje in z nami nimajo nobene zveze. P2 je bila takšna loža, kriminalna združba, ki je pravi masoni niso nikoli priznali,« kot je dejal eden izmed najvplivnejših slovenskih prostozidarjev. (Dvoršak, 1994: 13)

Ne glede na iskrenost ali verodostojnost takšnih izjav ostaja dejstvo, da je bil na čelu vatikanske lože P2 Lucio Gelli, ki je v svetu užival ugled edinega Italijana, povabljenega na inavguracijo ameriških predsednikov Carterja in Reagana, njegovi velika prijatelja pa sta bila tudi ameriški predsednika Gerald Ford (tudi sam prostozidar, op. N.M.) in George Bush st. (Mužič, 1989: 50), čeprav ima britanski novinar David Yellop Gellija za enega največjih zločincev našega časa. (Perčič, 2002: 213)

Gelli je bil trojni ali celo četvorni agent, v španski vojni se je boril na strani frankistov, med drugo svetovno vojno je delal kot oficir za zvezo v enotah SS ter mučil in pobijal domoljube, po vojni je vohunil za komuniste, da bi si rešil življenje ter za italijanske tajne službe, bil je trgovec z orožjem in organizator »podganjih poti«, po katerih so čez Italijo in Vatikan potovali vojni zločinci, v prostozidarstvu pa je videl priložnost za uresničitev svojih ambicij. (Perčič, 2002: 213-214)

¹⁵ V sami zgodbi seveda nastopa cela kopica zločinskih likov in srh zbujujočih mednarodnih povezav, podrobneje pa je npr. opisana na več straneh Perčičeve knjige *Prostozidarstvo – zgodovina, obredi, zarote.* (op. N.M.)

Da je bila loža P2 prava masonska loža ni trdil le Gelli, ampak tudi drugi vodilni masoni, sam Giordano Gamberini, veliki mojster italijanske masonerije, je priznal, da je P2 tako kot vsaka loža volila vodstvo in sodelovala v izborih za Veliki Orient. (Mužić, 1989: 50)

In kako se je na vse to odzval Veliki Orient Italije, matica okoli 500 italijanskih lož s približno 15 000 člani? Veliki mojster, letalski general v pokoju, Enio Batelli je 22. marca 1981 sklical sestanek z vodji vseh italijanskih lož. V rimskem hotelu Hilton so dva dni razpravljali o ukrepih proti Gelliju, večina je zahtevala njegovo izključitev, vendar so se na zahtevo generala Batellija vendarle odločili, da se »brat v težavah« ne izobči. (Popovski, 1984: 167)

Na Gellijeve zločinske metode in finančne malverzacije so sicer že leta 1975 opozarjali nekateri drugi bratje, npr. nekdanji drugi človek prostozidarske hierarhije odvetnik E. Benedetti in njegov kolega rimski advokat Francesco Siniscalchi, ki je Gellija obtožil najprej pred prostozidarskim in nato še civilnim sodiščem. Takratni veliki mojster Velikega Orienta Italije Salvini je začasno ugasnil ložo P2, leto pozneje pa jo je svečano zopet odprl in Gellija imenoval za častnega velikega mojstra lože P2. Tega leta so bili iz lože izključeni tudi njegovi omenjeni nasprotniki. Gelli je očitno imel v rokah tudi novega šefa Velike lože Italije, generala Batellija, za katerega se je trdilo, da je pripadal fašistom. Med dokumenti, ki so jih preiskovalci zasegli Gelliju, pa je bil tudi spisek italijanskih fašistov, ki so se v Italiji dokopali do visokih položajev. Najbrž Gelli tega ni hranil brez določenega namena, kakor tudi ne slike golega papeža Janeza Pavla II., ki stoji pred bazenom v svoji vili...(Popovski, 1984: 168)

Pravila za vstop v ložo P2 so se sicer razlikovala od procedure za sprejem v javne lože. Kandidat je moral biti ugleden človek na položaju, tako kot v ostalih ložah, viza za vstop pa je bila kakšna velika, po pravilu državna skrivnost, (najpogosteje v pisni obliki), ki jo je kandidat zaupal velikemu mojstru Gelliju. (Popovski, 1984: 169) Perčič (2000: 216) sicer dodaja, da je moral ob vstopu v ložo marsikateri član dati na voljo dokumente, s katerimi je kompromitiral ne le sebe, ampak po možnosti tudi koga, ki ga je Gelli hotel dobiti v ložo.

Na seznamu P2 so bila tako tudi imena najuglednejših Italijanov, ki so v političnem, ekonomskem, kulturnem in vojaškem življenju pomenili zelo veliko, če ne celo največ – poveljnik italijanskih oboroženih sil Giovanni Torrisi, šefa tajnih služb generala Giuseppe Santovito in Giulio Grassini, šef italijanske finančne policije Orazio Giannini, kabinetni ministri in politiki vseh strank, razen komunistične, trideset generalov, osem admiralov, časopisni urednik milanskega dnevnika *Corriere della Sera*, televizijski uredniki, veliki industrijalci in bankirji...(Perčič, 2000: 215) O vplivu lože P2 priča tudi podatek, da je bilo

takrat izmed 28 italijanskih parlamentarcev, ki so bili hkrati prostozidarji, kar 19 članov prepovedane lože P2. (Dvoršak, 1994: 10)

Nekateri od članov P2, so od CIE dobivali velikodušne subvencije in P2 je preko takšnih oseb nudila možnost oskrbovanja antikomunističnih institucij v Evropi in Latinski Ameriki, tako z vatikanskim denarjem kot s sredstvi CIE. Takšna oseba je bil recimo Michele Sindona, eden glavnih akterjev v omenjeni finančni aferi, ki ni bil le finančnik P2, ampak tudi vatikanski svetovalec za naložbe. Cerkvi je pomagal prodajati italijansko premoženje in ga investirati v ZDA. Sredstva CIE je posredoval prijateljem v Jugoslaviji, milijone dolarjev pa je usmeril tudi v blagajne italijanskih krščanskih demokratov. (Baigent in drugi, 2002 :337)

Glede na povedano je jasno, da mednarodno masonstvo nikakor ne more trditi, da ni bilo v ničemer seznanjeno s podtalnim delovanjem lože P2, še več, njeni glavni protagonisti so imeli neposredne stike tako z ameriškimi prostozidarskimi predsedniki kot z visokimi vatikanskimi dostojanstveniki. Da bi bila ironija še večja, so v ZDA leta 1984 celo izbruhnile demonstracije zaradi vzpostavitve diplomatskih odnosov z Vatikanom, saj naj bi bilo to v nasprotju z ustavnimi načeli o razdvajanju države in cerkve. (Mužič, 1989: 45)

Lahko torej zaključimo, da ne glede na izpričano strpnost prostozidarjev, ki se tiče svobode veroizpovedi, njihova toleranca na načelni ravni odpove, ko gre za Cerkev kot konkurenčno institucijo, v praksi pa so nekateri pripravljene poteptati sleherne ideale, da bi lahko uresničili pohlep po vplivu in denarju. Tako je brat P. A., zelo vpliven koroški Slovenec, ki je delal pri koroški deželni vladi, novinarju Dvoršaku omenil »da zato, ker je politik, pred volitvami vedno sprožijo gonjo proti njemu, češ da je framason. To vedno zanika, saj pomemben del njegove volilne baze sestavljajo katoliki. Tako je to v življenju...« (Dvoršak, 1994: 74)

Seveda ni vsak mason, vsekakor niti večina, pristaš takšne usmeritve, iz napisanega pa je razvidno, da so ravno nekateri najvplivnejši bratje najmanj načelni in najbolj dvomljivih nazorov ter povrh vsega še krojači državnih politik.

5. PROSTOZIDARSTVO IN TOTALITARNI SISTEMI

5.1. Komunizem

»Masonstvo ne izključuje nikogar le zaradi posesti članske izkaznice in političnega ali verskega prepričanja.«

(Giordano Gamberini, veliki mojster italijanskega masonstva)

»Med prostozidarstvom in komunizmom so razlike predvsem v odnosu do metafizičnih vprašanj. Medtem ko komunizem temelji na dialektičnem materializmu oz. ateizmu, prostozidarstvo priznava metafizično stvarnost.« Razlikam med gibanjema tako Mužič (1989: 52, 53) pripisuje, da prostozidarstvu ni uspelo zavladati niti v eni komunistični državi, čeprav so bili mnogi masoni člani komunističnih strank in Mužič (1989: 12) navaja, da je bil prostozidar celo Lenin (avtor se sklicuje na Dictionnaire universel de la franc-maçonnerie, Editions de Navarre, 1. del, str. 748). Prostozidar naj bi bil po nekaterih nasprotujočih virih tudi Trocki, v pariško ložo Art et travail naj bi bil iniciiran leta 1914 (Nenezić, 1988: 71), torej najbolj izpostavljena voditeljica ruske revolucije. In čeprav so se nekateri masoni zavzemali za to, da bi morala komunistično oblast masonstvo v nekaterih državah priznati kot partnerja v boju proti katoliški cerkvi. (Mužič: 1989: 53)

Po drugi strani pa vidi Perčič (2002: 266, 267) med komunizmom in prostozidarstvom nekaj skupnih točk:

- ateistična opredelitev komunizma in francoskega Velikega Orienta
- mednarodna organiziranost obeh gibanj
- konspirativnost delovanja
- sistem iniciacije (preverjanje in poizvedovanje o kandidatih)
- obredje oz. zamegljeno iskanje korenin v mitološki preteklosti
- nepriznavanje občečloveške morale in utemeljenosti zahodne civilizacij na krščanstvu ter neprizanesljivo obračunavanje z nasprotniki

V nasprotju z nacisti so marksisti sprejemali svojo ideologijo kot »zgodovinsko«, vendar kot poslednjo teorijo zgodovine. Še vedno so sprejemali evropsko kulturo, vključno s krščanstvom, čeprav zgolj kot začasno, relativno vrednoto. Masonerijo so socialisti izkoriščali kot antiklerikalno oz. cerkveno opozicijo in do sredine dvajsetih let prejšnjega stoletja tolerirali mednarodno prostozidarstvo kot do neke mere napredno silo. Do spremembe je prišlo z reinterpretacijo marksistične filozofije zgodovine. Na eni strani je marksizem v biti ostal metoda razlage zgodovine, v središču katere je bila revolucionarna ideja razvoja

proizvajalnih sredstev znotraj pogojev blagovne produkcije. Na drugi strani je vzniknila ideja, da je bil delavski razred v nepristranskem toku zgodovine izbran, da pripelje samo zgodovino do konca. Proletariat oziroma delavski razred, ki je bil prej razumljen kot grobar kapitalistične družbe, je postal grobar same zgodovine. Ta pozicija je naletela na plodna tla v komunističnem gibanju v obdobju 1916 – 1936, ko je v očeh komunistov masonerija postala izrazito sovražen element, ne le zato, ker je bila v biti nosilka meščanske ideologije (torej po definiciji pripadnica minulih zgodovinskih faz), ampak tudi predvsem zaradi tega, ker se je pojavljala kot pomemben evropski zgodovinski dejavnik v ideološkem kontekstu, v katerem je bila dominantna premisa antihistorična. In še več, masonerija je bila v tridesetih letih verjetno edina mednarodna organizacija, ki se je lahko številčno primerljala s Tretjo kominterno. (Piatigorsky, 1997: 349, 350)

Že omenjena ruska revolucionarja Lenin in Trocki sta tako kljub domnevni pripadnosti bratovščini zelo ostro nastopila proti novemu ideološkemu nasprotniku. Lenin je označil masonerijo kot buržoazno tvorbo, katere naloga je, da z navidezno politično nezainteresiranostjo in človekoljubno dejavnostjo prikrije demagoške napore pri vzpostavljanju izkoriščevalskih odnosov, od katerih imajo največje koristi prav masoni in njihove organizacije. Trocki pa je na osemindvajseti seji četrtega kongresa Kominterne 1. decembra leta 1922 izpostavil, da »se mora poudariti popolna nezdržljivost revolucionarnega duha z duhom masonskega malomeščanstva, tega orodja velike buržoazije«. (Nenezić, 1988: 69) V resoluciji, ki jo je izglasovala Kominternina, je bila zahteva, da se prekinejo odnosi z masoni »/v/sak komunist, ki ne bo izstopil iz prostozidarstva, pa se izključi iz partije./.../ Če bi kdo zatajil pripadnost prostozidarjem, bo obravnavan kot sovražni agent v vrstah partije in ožigosan kot nečastna oseba. Glede na to, da že samo dejstvo, da je nekdo mason iz materialnih razlogov (kariera) ali kakšnih drugih vzgibov, priča o slabo razviti komunistični zavesti in razrednemu občutku pripadnosti, IV kongres meni, da je treba vsem, ki so do sedaj pripadali masonom, za dve leti prepovedati opravljanje vodilnih funkcij v partiji.« (Nenezić, 1988: 70)

Bilo je poznano tudi Stalinovo negativno stališče do prostozidarjev, čeprav jih je bilo nekaj tudi med vodji Kominterne. (Nenezić, str. 70) Ob takšnih ideoloških zasukih je zanimivo omeniti tudi članstvo Karla Marxa v mladostnih dneh v loži iluminatskega reda, vzporednega prostozidarskega sistema. Tudi založnik prve izdaje Marxovega Kapitala je bil prostozidar, prostozidar pa je bil tudi Marxov zet. (Nenezić, 1988: 68)

5.1.1. Prostozidarji in režim

S preizkušenimi metodami so prostozidarji ob pojavu organiziranega delavskega gibanja uspešno novačili delavske voditelje, kar se je posebej izražalo v socialdemokratskih in socialističnih strankah konec 19. in na začetku 20. stoletja. Tako so otopili ost radikalnih delavskih gibanj, zgovoren pa je tudi podatek, da so danes zagotovo vsi pomembnejši liderji socialističnih in socialdemokratskih strank na Zahodu prostozidarji. (Nenezić, 1988: 68) V Vatikanu so bili tako denimo prepričani, da je bilo v času osamosvajanja Hrvaške in Slovenije kar pet od sedmih socialističnih ministrov za zunanje zadeve Evropske skupnosti prostozidarjev. (Perčič, 2000: 166)

Velja poudariti, da so prostozidarji mnogo pričakovali od oktobrske revolucije, zato ne preseneča, da je bilo novembra 1976 v dvorani Velikega Orienta Francije, svečano obeležje oktobrske revolucije, ob priložnosti pa je govoril tudi nekdanji Veliki mojster Velikega Orienta Francije Fred Celer, ki je bil do začetka druge svetovne vojne tudi eden od osebnih sekretarjev Leva Trockega! (Nenezić, 1988: 70)

»Evolucija in ne revolucija, nadzor iz ozadja in ne množični socialni nemiri so težnja sodobnih prostozidarjev, čeprav jih takšno pojmovanje vplivanja na delavska in narodnoosvobodilna gibanja ni oviralo, da ne bi njihovi člani, ki so odstopali od generalne linije, tega plačali z glavo.« (Nenezić, 1988: 68)

Najsurovejši primer takšnega kaznovanja neposlušnosti je umor nekdanjega čilenskega predsednika Salvadora Allendeja, ki ga je organiziral nekdanji zloglasni čilenski diktator Pinochet. Allende je bil po lastnem priznanju sam prostozidar, zavzemal pa se je za latinoameriško integracijo, povezovanje s tretjim svetom na osnovi ekonomskega sodelovanja in družbene enakosti ter miroljubno koeksistenco sveta. Allendejev ideal je bil človek 21. stoletja, ki ga prvenstveno ne zanimata dobiček in denar, marveč druge vrednote, človek, ki verjame v bratstvo in ne želi živeti od izkoriščanja soljudi. Tragičen konec Allendeja in krvavi nemiri so potrdili nerealnost njegovih idealov, ki so ogrozili profite in interese vplivnih bratov s severa, ki jim ni bilo težko prek Pinocheta, ki je tudi sam mason, organizirati Allendejevega umora. V Parizu še danes v čast Allendeja francoski prostozidarji ob obletnici njegove smrti, v loži, ki nosi njegovo ime, častijo spomin na prizadevanja svojega brata. (Nenezić, 1988: 68, 69) Zanimivo je, da je o tem samokritično pisal ravno prostozidar Nenezić, še nedavno veliki mojster Velike lože Jugoslavije. (op. N.M.)

Po drugi svetovni vojni se odnos komunističnih partij do prostozidarstva ni bistveno spremenil. Prostozidarstvo se je nemoteno razvijalo le na Kubi, kjer naj

bi delovalo 350 lož z okoli 27 000 člani. Naklonjenost oblasti nekateri tolmačijo s Castrovim spoštovanjem do pesnika Josea Martija, Velikega mojstra, ki ga je Castro smatral za svojega učitelja. Velja omeniti, da je bilo prostozidarstvo uradno prepovedano v vseh nekdanjih komunističnih državah. (Nenezić, 1988: 71) Seveda to masonov ni usodno prizadelo, saj so bili tako ali tako od nekdaj v prostovoljni ilegali. Komunisti so njihovo delovanje dopuščali pod nadzorom in skladno s partijskimi interesi. »Občasni javni, antimasonski nastopi v socialističnih državah pa so bili v funkciji ideoloških razgovorov preko železne zavese.« (Nenezić, 1988: 72)

Tako Perčič (2002: 261) piše, da »/j/ugoslovanski komunisti gotovo niso imeli predsodkov do prostozidarstva. Na mnoge vidike tega gibanja so gledali s simpatijo, med njimi prav gotovo na ateistično naravnost in mednarodno povezanost, prav tako pa so cenili tudi zarotništvo in tajnost organiziranja in delovanja«.

Razumljivo je, da prostozidarstvo po letu 1945 formalno kot organizacija ni obstajalo. V družbi, ki je temeljila na proklamirani oblasti delavskega razreda in v kateri je bila vodilna idejno – politična zveza komunistov, ni bilo prostora za delovanje elitne in buržoazne organizacije, katere delovanje je zasnovano na nejavnih metodah dela. Toda z zmago revolucije niso izginili vsi prostozidarji, ki so pripadali bratovščini do odločitve o ugašenju jugoslovanskih lož. (Nenezić, 1988: 499)

Odnos do prostozidarjev se je sicer razlikoval od republike do republike – v Srbiji je bila večina prostozidarjev oproščenih vsakršne krivde za sodelovanje z okupatorjem, ker so med nemško okupacijo v glavnem ostali lojalni državljani, popolnoma drugačen je bil odnos političnih oblasti v Zagrebu, ki so na enem javnih sojenj že leta 1945 kot sodelavce ustaškega režima obsodile nekaj članov nacionalne lože Libertas, z obtožbami prostozidarjev pa so pohiteli tudi v Sloveniji. (Šömen, 2002: 286, 287)

Perčič (2000: 160) sicer ne dramtizira njihove povojne usode: »Zanimivo je, da so prostozidarji po vojni ohranili vse svoje pozicije tako na univerzi kot na akademiji./.../ Iz gradiva, ki se nanaša na slovenske prostozidarje, je razvidno, da so praktično vsi obdržali službe na univerzi, in zdi se, da jih v tem tudi nekdanja pripadnost prostozidarskim ložam ni kompromitirala. Oblast je očitno znala ceniti njihovo temeljno materialistično in protikatoliško usmerjenost, poleg tega pa so bila prostozidarska in komunistična prizadevanja v povojnem času nemalokrat sorodna.«

Z zmago revolucije torej niso izginili vsi prostozidarji, ki so pripadali bratovščini do odločitve o ugašenju jugoslovanskih lož. Del prostozidarjev se je vključil v

politično, kulturno in javno življenje na različne načine, nekateri od njih so v prvih povojnih letih odigrali pomembne vloge na raznih področjih, od obnove izobraževalnega sistema do zastopanja interesov Jugoslavije v zapletenih mednarodnih odnosih. Postali so nosilci najvišjih javnih in družbenih priznanj, od znanstvenih do nagrade AVNOJ-a. KPJ je, še posebej od prihoda Tita dalje, našla nekatere skupne točke z liberalnimi, demokratičnimi in antifašistično usmerjenimi prostozidarji. »Ni bilo razlogov, da takšni prostozidarji ne bi nadaljevali sodelovanja tudi z novimi oblastmi v novem družbenem redu. Konec koncev se prostozidarji še od Andersenove Konstitucije dalje opredeljujejo kot zvesti podaniki države, v kateri živijo.« (Nenezić, 1988: 499, 500)

V zvezi s tem velja omeniti, da je bil eden od dveh vodilnih slovenskih prostozidarjev, ki ga v svoji knjigi z vzdevkom omenja novinar Dvoršak, zaupnik Ivana Mačka – Matije, Staneta Dolanca, Franceta Šetinca, Marka Bulca, Rada Pehačka in drugih komunističnih veljakov, ki so z izjemo Šetinca in Dolanca krojili usodo organizacije, v kateri je bil zaposlen (gre za lovsko organizacijo, op. N. M.). (Dvoršak, 1994: 13)

To je po svoje indikativno in govori o tem, da so bili prostozidarji vedno tudi med komunisti in da trditev, da so jim bili komunisti sovražni, sploh ne drži. Vsi naštetih slovenski politiki so imeli v vsakem trenutku dovolj nadzora, da so si lahko prek mreže špicljev, štipendistov, vohunov in obveščevalnih agentov zagotovili praktično vse osebne podatke o vsakomer. Težko bi si zatorej mislili, da ne bi vedeli za prostozidarsko pripadnost svojega tesnega sodelavca, če sami ne bi imeli kakšnih namenov – že od leta 1945. (Perčič, 2000: 178)

Tudi sama komunistična jugoslovanska oblast je skušala delovati pragmatično in izkoriščala sleherno diplomatsko priložnost za doseganje interesov. »Glede na to, da je Jugoslavija vodila politiko neuvrščenosti, ki je temeljila na sožitju, nevmešavanju v notranje zadeve in vzajemnosti, je razumljivo, da so mnogi prostozidarji obiskovali Jugoslavijo ali pa so z njimi vzpostavljali stike. Politika si ni zapirala oči pred realnostjo, zato so jugoslovanski diplomati pogosto z obiski in govori v ložah in rotary klubih skušali utreti poti do političnih in gospodarskih struktur Zahoda, še posebej je to veljalo za odnose z ZDA.« (Nenezić, 1988: 504)

Medtem ko komunistični oblastniki niso izbirali sogovornikov, pa je po drugi strani prostozidarska emigracija delovala proti interesom Jugoslavije. Masoni so bili udeleženi v različnih aktivnostih, uperjenih proti Jugoslaviji, antikomunizem v povezavi s služenjem interesom različnih obveščevalnih služb proti Jugoslaviji, je bil glavna dejavnost največjega števila jugoslovanskih prostozidarjev

emigrantov. (Nenezić, 1988: 511) Beograjska loža je denimo zahodne brate obveščala o tem, kdo od prostozidarjev je bil v novi Jugoslaviji, ki ji člani lože niso bili naklonjeni, zaprt, obsojen, ustreljen. Zbirali so tudi podatke iz cele države in jih v obliki obširnih elaboratov pošiljali v tujino (Švico, ZDA). Del teh elaboratov je bil v obdobju hladne vojne izkoriščen za propagandne namene proti komunizmu v Jugoslaviji. (Nenezić, 1988: 507, 508)

Ob zatonu komunizma takšna dejavnost ni bila več potrebna. »Namestnik velikega mojstra Velike lože združene Nemčije Rainer Schike je celo izjavil, da je tudi nekompromitiran komunist lahko dober prostozidar.« (Flegar, 1990: 2)

5.2. Fašizem in nacizem

»Oni gradijo neke vrste duhovno plemstvo...Razvili so skrivnostni nauk, ki ni nobeno preprosto učenje, ker je v simbolih in preprostih ritualih; Bratstvo, hierarhični red svetovne duhovnosti. To pomeni, da na drugi strani ne sme biti ničesar podobnega. Ali mi ali prostozidarji ali Cerkev. Vendar nikoli oboji, eno pred drugim. To se med seboj izključuje, celo Katoliška cerkev je dojela svoj položaj, vsaj kar zadeva prostozidarje. Zdaj smo mi najmočnejši, zato bomo ukinili oboje – Cerkev in prostozidarje,« je zatrdil Hitler sogovorniku Hernabu Rauschningu med pogovori v letih 1933 –1934, ta pa je pogovore s Hitlerjem objavil leta 1940 v New Yorku. (Šömen, 2002: 248)

Motive, zaradi katerih je preganjal prostozidarje Mussolini, lahko razberemo iz nekega njegovega razgovora s tujim novinarjem: »V Nemčiji, Angliji in Ameriki je prostozidarstvo dobrodelfno in humano bratstvo, s cilji, ki zmanjšujejo nasprotja med razredi. V Italiji pa so prostozidarji tajna politična organizacija, kar je še huje, pod vplivom Velikega Orienta Francije. Želim, da bi bilo italijansko prostozidarstvo nepolitična organizacija, združenje za medsebojno pomoč.« Iz te izjave Prelog (1929: 105) zaključuje, da je treba Mussolinijev boj proti prostozidarstvu razumeti kot boj diktatorskega absolutizma proti meščanskemu in državno-političnemu liberalizmu. Mussolini je leta 1925 prepovedal delovanje masonerije v Italiji, čeprav je maja naslednjega leta prišlo do kompromisa med vlado in delom prostozidarjev, ki so dobili dovoljenje, da se ponovno organizirajo in kot se je izrazil Mussolini, delujejo v »duhu«. (Prelog, 1929: 105)

Mussolini in Hitler sta po začetnih ovinkarjenjih in poskusih dela prostozidarstva, da najdejo skupni jezik, začela s pogromi proti masonom. V heterogenem programu nacionalsocializma so poleg imperialistične ekspanzije in rasizma bili prisotni tudi antikomunizem, antisemitizem in antimasonstvo. Po

drugi strani se je nekaj nemških prostozidarjev gibalo tudi v samih vrhovih Tretjega rajha, precej pa jih je bilo v Kanarisovi kontraobveščevalni službi. Hitler se je do Anšlusa tudi v političnih igrar in diplomatskih skrivalnicah s Francijo in Anglijo posluževal prostozidarskih kanalov. Temelj teh stikov pa je bila bratska solidarnost, ki je marsikateremu prostozidarju pomagala rešiti glavo, ko so nemške čete okupirale Evropo. (Nenezic, 1988: 72, 73)

Seveda sta tako fašizem kot nacizem zaradi svoje ideologije predstavljala tako fizično kot ekonomsko nevarnost prostozidarskim krogom, ki so že glede na svoja načela čista opozicija takšnim tiranskim težnjam, vendar so sredstva vedno podrejali ciljem, zato ne preseneča, ko Nenezic (1988: 73) navaja, da so prav Hitlerju nemški prostozidarji zagotovili odločilno podporo, ko njegova stranka ni predstavljala več kot peščice »norih pristašev še bolj norega vodje«.

Piatigorsky (1997: 349) piše, da so nacisti sovražili prostozidarje v takšni meri kot Rome in Jude in zagotovo mnogo bolj kot ostale evropske skupine, vključno s komunisti. Niso mogli zanikati, da je masonerija poleg svetovljanstva in nadnacionalne orientacije tudi »zgodovinska«. Nacisti so se namreč v svojih negativnih stališčih do evropske kulture obnašali skrajno nezgodovinsko. V svoji ideologiji so se postavili nad dediščino v smislu, da je bil končni cilj nacionalsocialističnega gibanja utemeljitev novega 'večnega reda' brez ozira na bremena zgodovine, reda, v katerem bi se lahko človek, osvobojen bremena zgodovine in kulture, zmagoslavno odpravil skozi vesolje brez preteklosti. (Piatigorsky, 1997: 349)

Da so se Nemci temeljito pripravljali na vojno in denimo že pred agresijo na Jugoslavijo poskrbeli za trn v peti oziroma sovražno prostozidarstvo, priča Šömen (2002: 262, 265) - sami prostozidarji so trdili, da jih je najhuje preganjal dr. Anton Korošec, dokler ni pod vplivom stroge nemške politike jugoslovansko ministrstvo za notranje zadeve najprej prepovedalo izhajanje prostozidarskih glasil, nato pa 5. avgusta tudi sestanke in skupščine prostozidarskih lož. Vlada stare Jugoslavije na čelu s Cvetkovićem in Stojadinovićem je to storila na energično zahtevo Hitlerjeve Nemčije v času, ko se je kraljevina Jugoslavija pripravljala na pristop k silam osi. Zaradi tega je upravni svet Velike lože Jugoslavije sklenil s 1. avgustom ustaviti delo svojih lož na celotnem ozemlju Kraljevine Jugoslavije.

Med vojno so se prostozidarji raztepli na vse strani, nekateri so skušali biti v skladu z Andersonovo konstitucijo lojalni podaniki novih oblasti in ideologij, drugi so sledili drugačnim domoljubnim nagibom. Primer odnosa pronacističnih oblasti do prostozidarstva in vetrnjaškega prostozidarstva do nove ideologije je

razviden iz naslednjih odstavkov in pisanja proustaškega avtorja Draganovića, ki brez kakršnegakoli dvoma opisuje židovsko-masonsko-komunistično zaroto.

Leta 1942 je bila v ustaški NDH v Osijeku organizirana antimasonska razstava. Kot piše Draganović (1942: 3), je »/v/ oči najprej zbodla tesna povezanost prostozidarstva z mednarodnim židovstvom in pogubnim komunizmom. Nekateri predmeti, ki jih je mogoče najti v sleherni loži, spadajo tudi med imetje vsake židovske sinagoge. Tudi v vrhu mednarodne prostozidarske hierarhije so židje, običajno isti, ki so vodili ali vodijo mednarodni komunizem.« Kakšnih konkretnih dokazov omenjeni avtor ni iskal: »Povezanosti židovstva, masonerije in komunizma ni treba posebej dokazovati. Ko vidiš predstavnike liberalne demokracije in čistokrvne masone Franklina Roosevelta in Winstona Churchilla v objemu s Stalinom, je jasno, kaj to pomeni.« (Draganović, 1942: 25)

Draganović (1942: 4) še dodaja, da je »Masonerija kot mednarodna tajna organizacija v službi židovskih interesov in širjenja marksizma, spletna mreže po vsem svetu, in tudi v hrvaških mestih, da bi Židje zavladali svetu./.../ Nacionalistična, ustaška Hrvaška, je zbrisala vse tajne organizacije, tako tudi lože, te šole brezboštva, komunizma in tovarne umetnih Židov.« Veliki poglavnik ustaške Hrvaške Ante Pavelić je sicer v svojem elaboratu, namenjenem Nemcem, med sovražnike »hrvaškega osvobodilnega gibanja« uvrstil srbsko državno oblast, komunizem, židovstvo in prostozidarstvo. Pavelić tudi ni dvomil, da je vsa oblast v Jugoslaviji bila v rokah prostozidarjev, ki so si jo tudi izmislili. (Nenezić, 1988: 486)

»V Poglavniki Hrvaški ni lož, židje pa so odstranjeni iz hrvaške narodne skupnosti. Vsem mednarodnim združbam je odklenkalo, pa tako tudi židovsko-masonskemu otroku – marksizmu,« komentira Draganović (1942: 44). Zanimivo, da so takrat nacisti v masonih videli protagoniste marksizma in komunizma, čeprav niti komunisti niso marali masonov. »Glavna prostozidarska parola je zidati. Toda zgodovina te tajne družbe dokazuje, da zidanje pri njih vedno pomeni le rušenje,« še zaključuje Draganović (1942: 17).

Odnos NDH do židov prostozidarjev se je sicer razlikoval od odnosa do ostalih masonov. Medtem ko so prostozidarske žide aretirali, streljali in internirali, je bil odnos do ostalih masonov tudi v tako zloglasnem taborišču kot je bil Jasenovac, precej blag – niso jih topli, nič jim ni bilo treba delati, lahko so kupovali časopise, saj jim ni bilo odvzeto premoženje. Morda je na blažji odnos oblasti vplivalo tudi pismo lože Libertas, ki so ga člani ob razglasitvi NDH naslovili na poglavnika Anteja Pavelića. V pismu so ustaštvo imenovali za hrvaško narodno gibanje in svojo ložo predstavljali kot »žarišče hrvaškega rodoljubja«. Formalno je bilo sicer prostozidarstvo v NDH prepovedano, vendar so bili nekateri znani

vplivni ustaši in vojni zločinci obenem sami prostozidarji – Slavko Kvaternik, Eugen Kvaternik, Mile Budak, ki je bil npr. predlagan za ambasadorja NDH v Berlinu...(Nenezić, 1988: 483, 484, 487)

»Tako po razglasitvi NDH so »Pliverić in tovariši« poslali v imenu Velike lože Libertas ponižno pismo Anteju Paveliću in v njem zatrjevali, kako je bila loža Libertas vedno prohrvatsko usmerjena in da je bila vedno v nasprotju s prostozidarsko ložo Jugoslavije. /.../ Na sojenju po drugi svetovni vojni je Pliverić razložil, da so pismo napisali, ker so se bivši člani lože Libertas hoteli zavarovati pred preganjanjem ustaških oblasti.« (Šömen, 2002: 280) »V NDH so nekaterim prostozidarjem dovolili, druge pa so najbrž prisilili, da so sodelovali z ustaško oblastjo,« še dodaja Šömen.

Po drugi strani so bili recimo kvislinške oblasti v Srbiji kljub pretežno prostozidarski zasedbi in neusmiljenemu ideološkemu nasprotniku zelo spravljive. »V prvi kvislinški vladi okupirane Srbije so imeli nekdanji prostozidarji večino – šest glasov od devetih./.../ Iz njihovega razglasa javnosti je bila razvidna očitna kvislinška drža, ker so se »lotili težke naloge s ciljem, da v teh usodnih časih pomagamo narodu. Verjamemo, da bo narod podprl našo odločitev, saj je bil za iskreno in lojalno sodelovanje z velikim sosedom, nemškim narodom...« (Nenezić, 1998: 471)

V začetku avgusta 1941, ko je bila partizanska ofenziva na vrhuncu, so kvislinške oblasti izdale ukaz o odpuščanju nacionalno nezanesljivih uslužbencev iz državnih služb, med katerimi so bili omenjeni »vsi tisti, ki pripadajo internacionalnim organizacijam – torej komunisti in prostozidarji – kot tudi tisti, ki z njimi sodelujejo.« (Nenezić, 1988: 473, 474)

Nemci so se sicer z njim lastno nemško natančnostjo pripravili na bitke z nevidnim bratstvom. Tako so za zaslišanja beograjskih in srbskih prostozidarjev pripravili 115 podrobnih vprašanj, ki so se nanašala na odnose prostozidarjev v predvojni Jugoslaviji, njihovo organiziranost, odnos s politiko in državo, stike z avstrijskimi in nemškimi masoni, družbeno ureditev, stališča do sil osi, Sovjetske zveze in hrvaškega vprašanja. (Nenezić, 1988: 475, 476)

V Beogradu kljub temu niti en prostozidar ni bil ustreljen zgolj zaradi svoje pripadnosti bratovščini, o čemer je pred koncem vojne poročala tudi OZNA, ko je preverjala njihovo medvojno delovanje. Masone so sicer na začetku okupacije Nemci in srbski kvislingi na veliko preganjali in jih označevali kot židovske in angleške lakaje, vendar so imeli kar nekaj zaščitnikov med nemškimi prostozidarskimi oficirji. (Nenezić, 1988: 480) OZNA je sicer zaključila, da »so (srbski op. N.M.) prostozidarji med nemško okupacijo

večinoma ohranili pokončno držo. Vedno so bili na strani naših treh zaveznikov, čeprav so večinoma znani kot anglofili.« (Nenezić, 1988: 482)

Tudi v štabu četniškega vojvode Draže Mihajlovića je bil kup prostozidarjev, ki so bili že pred vojno znani po antikomunistični držbi. Prostozidarji pa so bili npr. tudi med poslanci Prvega in Drugega zasedanja AVNOJ-a. Očitno je, da so bili prostozidarji na vseh straneh in da so javno ali prikrito vodili bitko za uveljavljanje lastnih koncepcij ali koncepcij krogov, katerih eksponenti so bili. (Nenezić, 1988)

To je kratek opis medvojne dogajanja, ki je bilo verjetno značilno tudi za ostale predele takratne okupirane Evrope in porušenega sveta, opis odnosov ideologij do prostozidarstva in različnih prostozidarskih obrazov, ki so bili obrnjeni v vse smeri takratnega kaosa.

Kakor koli že gledamo na predvojno in povojno usodo slovenskih, hrvaških in srbskih prostozidarjev, ne moremo mimo dejstva, da se tudi v njihovih likih zrcali vsa profanost človeške revščine, boj za mili kruhek, karierizem, iskanje za lastno častihlepnost in osebne koristi. Nikakršnega posebej vzvišenega spekulativnega cilja niso zastopali, za nikakršne prevzvišene človeške cilje se niso bojevali ali se zanje izpostavljali, pač pa so se pokazali v vsej svoji preproščini in goloti./.../ Bili so pripravljene postati hlapci zdaj tega, zdaj drugega režima, zdaj enega, zdaj drugega interesa./.../ Vsa nekdanja veličastna antična in srednjeveška spekulativnost je bila pozabljena, vse je bilo le še meso in kri. (Perčič, 2000: 163)

6. PROSTOZIDARSKE VEZI IN ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE

Prostozidarstvo je danes v ZDA tako rekoč javno, razlogi za to pa so zgodovinski in segajo v čase kolonialnih bojev za neodvisnost. »Seme prostozidarstva je v ZDA prišlo iz Velike Britanije. Kmalu po konstituiranju moderne masonerije v matici so vzniknile lože v Bostonu, New Yorku, Philadelphii...od tistih časov so bili prostozidarji najglasnejši borci za ameriško neodvisnost.« (Nenezić, 1988: 54)

Kot opisujeta Baigent in Leigh (2003: 246, 247) so imele veliko vlogo pri širjenju prostozidarske miselnosti vojaške enote. Polkovne lože v britanski vojski so ustvarjale socialno prepustnost, ki je bila v takratnih okoliščinah izreden in verjetno edinstven družbeni fenomen. Nižji oficir je denimo imel vsakodnevno opravka z navadnimi vojaki, ki so ga v okviru lože obravnavali kot sebi enakega, obenem pa je lahko kot mojster lože predsedoval oficirjem, ki so bili v vojaški hierarhiji visoko nad njim. Prostozidarstvo, ki je bilo značilno za britansko armado, je prehajalo tudi med kolonialne oficirje in enote. Ameriški poveljniki in oficirji so izkoristili vsako priložnost, da niso postali le tovariši v orožju, ampak tudi prostozidarski tovariši. Na ta način so nastajale bratske vezi med rednimi britanskimi četami in njihovimi kolonialnimi soborci.

Vendar pa ni šlo le za prostozidarstvo kot tako – ne samo za njegove obrede, izročila, tradicijo in prednosti – temveč tudi za vzdušje, način mišljenja, strukturo odnosov in vrednot, ki jih je prostozidarstvo posebno učinkovito posredovalo. Prostozidarstvo tistega časa je bilo vir domiselnega in ustvarjalnega idealizma. Večina kolonistov ni brala Lockeja, Huma, Voltaira, Diderota ali Rousseauja, prav tako ne večina britanskih vojakov. Toda s pomočjo lož so misli teh filozofov postale splošno dostopne. Navadni kolonisti so predvsem s pomočjo lož izvedeli za vzvišeni princip človekovih pravic. S pomočjo lož so izvedeli za idejo, da je treba družbo izpopolniti. (Baigent in Leigh, 2003: 246)

Prostozidarstvo je na ameriško vojno za neodvisnost vplivalo neposredno in posredno, v splošnem in individualnem smislu. V nekaterih primerih je bilo katalizator za politične, če ne kar revolucionarne dejavnosti. Prispevalo je k ustvarjanju splošnega vzdušja, psihološkega razpoloženja ali okolja, ki je oblikovalo ne le mišljenje aktivnih bratov lože, temveč tudi tistih, ki niso bili prostozidarji. Med ameriško osamosvojitveno vojno je bila večina oficirjev in vojakov na obeh straneh aktivnih prostozidarjev, ali pa so bili pod velikim vplivom prostozidarskih vplivov in vrednot. Načela, v imenu katerih so ameriški

kolonisti razglasili neodvisnost, so bila – morda po naključju, toda neizbežno – prostozidarske narave. Baigent in Leigh (2003) sicer poudarjata, da ni nobenih dokazov, da je šlo v vojni za ameriško neodvisnost za kakršnokoli prostozidarsko zaroto, takšna namigovanja naj bi bila prav tako absurdna kot poskus, da prostozidarstva ne bi upoštevali.

Konec koncev naj bi miselni tokovi, ki jih je širilo prostozidarstvo, bolj odločilno in prodorneje vplivalo na dogodke, kot prostozidarstvo samo. Republika, ki se je rodila iz vojne, ni bila »prostozidarska republika« v dobesednem smislu, to pomeni, da ni bila država, ki bi jo, skladno s prostozidarskimi ideali, ustvarili prostozidarji za prostozidarje. Vendar je utelešala te ideale, bila je globoko pod njihovim vplivom, dolgovala jim je več kot se to na splošno priznava. (Baigent in Leigh, 2003: 257, 258)

»Dejansko ni šlo za nobeno prostozidarsko zaroto. Od šestinpetdesetih podpisnikov Deklaracije o neodvisnosti jih le devet lahko z gotovostjo identificiramo kot prostozidarje (še deset drugih je morebiti sodilo k njim).« (Baigent in Leigh, 2003: 257) »Deklaracije o neodvisnosti na primer, razen nekaj njene retorike in formulacij, ne moremo označiti za prostozidarski dokument. Nasprotno pa obstajajo dobri razlogi za trditev, da je ustava Združenih držav prostozidarski dokument.« (Baigent in Leigh, 2003: 303)

Po Nenezićevih (1988: 53, 54) podatkih naj bi sicer v ožjem komiteju, ki je predložil Deklaracijo o neodvisnosti, sedeli sami prostozidarji, med njimi Thomas Jefferson, poznejši predsednik John Adams in Benjamin Franklin. Deklaracija je bila podpisana 4. julija 1776, med prvimi 56 podpisniki pa je bilo po navedbah Nenezića 51 prostozidarjev. Tudi drugi politično-pravni akt osvobojenih in združenih ameriških kolonij – Ustava ZDA – so izglasovali predvsem prostozidarji. (Nenezić, 1988: 53-54)

Kakorkoli, poslanci ustavodajne skupščine so postavili in poudarili dve načeli, ki sta, združeni, predstavljali edinstven napredek med političnimi institucijami tistega časa – prvo načelo je bilo, da moč ne sme biti podeljena posamezniku, temveč njegovemu položaju, in da ga je treba v rednih presledkih zamenjati z volitvami. Posameznik naj ne bi bil neločljivo povezan s svojo funkcijo. Da bi zagotovila ločevanje med osebo in položajem, si je ustavodajna skupščina postavila naslednje temeljno načelo – oblast naj bi bila enakopravno razdeljena med dve različni in avtonomni vladni instituciji, izvršno oblast v osebi predsednika in zakonodajno oblast v osebi obeh kongresnih domov. Vsaka teh institucij bi na osnovi avtonomnosti lahko preprečila prekomerno koncentracijo oblasti v rokah druge. Ločevanje osebe in funkcije naj bi bilo na obeh področjih zagotovljeno z rednimi in zakonsko predpisanimi volitvami, podobnimi tistim v

sistemu lož. Prav prostozidarstvo je bilo namreč ena maloštevilnih institucij, kjer je to načelo učinkovito delovalo in uživalo neko določeno spoštovanje. Mojstri so bili voljeni za določen čas, izvolili so jih bratje lože iz svoje sredine, niso imeli avtorske oblasti, temveč jih je bilo mogoče poklicati na odgovor, kar se je tudi pogosto dogajalo. Možno jih je bilo obtožiti in odstaviti, ne z revolucijo, zaroto ali z drugimi nasilnimi sredstvi, temveč s pomočjo uveljavljenega upravnega aparata. Povrh tega to ni prizadelo dostojanstvo položaja. (Baigent in Leigh, 2003: 300-301)

Nobenega dvoma ni, da je prostozidarstvo prispevalo k strukturi in načinu delovanja nove ameriške vlade./.../ Prostozidarstvo je ponovno služilo kot zgled za ideologijo in obliko. Ker je bil prostozidarski federalni sistem edini organizacijski vzorec, ki je učinkovito deloval v vsaki od prvotnih trinajstih kolonij, se je zdelo zgolj naravno, da so se patriotski bratje lože, ki so nameravali okrepiti mladi narod, zgledovali po organizacijski osnovi cehovske zveze. (Baigent in Leigh, 2003: 302)

»Ameriški duh masonerije pa ni preveval le politikov, tudi najpomembnejši in najbogatejši ameriški prostozidarji so bili industrijalci, bankirji, veleposestniki kot npr. Vanderbilt, Rockefeller, Rotschild, Ford...« (Nenezić, 1988: 55) Duh ameriškega prostozidarstva pa je simbolno prisoten tudi v vsakdanjem življenju – prvo ameriško zastavo je sešila neka prostozidarska vdova, zasluge za postavitve Kipa svobode so prostozidarji pripisali sebi, na bankovcu za en dolar je polno prostozidarske simbolike, od grafičnih rešitev do gesel. Simboličen pomen pa ima za prostozidarje tudi izbor ljudi oz. prostozidarskih pionirjev, ki so prvi poleteli v vesolje – John Glenn, stopili na Mesec – Neil Armstrong, Edwin E. Aldrin (prostozidar 33 stopnje) in preleteli Atlantik – Charles Lindberg, ki so mu prostozidarski bratje v letalo vgradili njegovo masonsko diplomu. (Nenezić, 1988: 55)

Zaradi vsega naštetega ne preseneča nemalokrat izrečena trditev »da so prostozidarji utemeljili Ameriko in ji dali najvišje ideale. Izpisali so Deklaracijo o neodvisnosti in Ustavo, ki so jo branili z orožjem na kopnem in morju. V temeljih ameriške države so vzidana prostozidarska načela, zato se na prostozidarje v ZDA gleda drugače kot v nekaterih drugih državah.« (Nenezić, 1988: 54)

To je povsem razumljivo, če se ve, da so bili naštetih predsedniki ZDA prostozidarji, ostali pa vsaj pod močnim vplivom prostozidarstva: George Washington (1789-97), James Monroe (1817-25), Andrew Jackson (1829-35), James Knox Polk (1845-49), James Buchanan (1857-61), Andrew Johnson (1865-69), James Abram Garfield (1881), William McKinley (1897-1901), Theodore Roosevelt (1901-1909), William Howard Taft (1909-13), William

Gamaliel Harding (1921-23), Franklin Delano Roosevelt (1933-45), Harry S. Truman (1945-53), Gerald Rudolph Ford (1974-77). (Who is Who in Freemasonry, 1996)

Poleg naštetih je častni član prostozidarske lože tudi nekdanji predsednik Ronald Reagan (Masonic Presidents, 1993), ničkoliko spletnih strani omenja, da je nekdanji predsednik Bill Clinton član mladinskega prostozidarskega reda De Molay, ki ga podpira prostozidarstvo in nosi ime Jaquesa de Molaya, poslednjega velikega mojstra srednjeveških templjarskih vitezov, ki so ga leta 1314 sežgali na grmadi. Tudi spletne strani ameriških velikih lož imajo povezave do svojih mladinskih podružnic De Molayevega reda. Sedanji predsednik ZDA George Bush pa je član skrivnostnega paraprostozidarskega reda Skull and Bones. (Marrs, 2000: 21, 22)

V ZDA je danes aktivnih več kot pet milijonov prostozidarjev. Med bratovščino so se nekoč prištevale tudi pop ikone John Wayne, Walt Disney, Charlie Chaplin, Buffalo Bill,..., večina ambasadorjev ZDA po drugi svetovni vojni v najpomembnejših državah je pripadala prostozidarstvu, prostozidarske lože pa so tudi v vseh večjih Nato bazah v Nemčiji, Španiji, Italiji...(Nenezic, 1988: 56, 57, 60)

V modernem duhu premorejo ameriške lože danes zelo informativne spletne strani, bratje pa ponosno in javno razkazujejo svoja prostozidarska obeležja. Sami prostozidarji izdajajo celo publikacije *Kdo je kdo v prostozidarstvu?*, v katerih so navedeni vsi najpomembnejši biografski podatki o posamezniku – potek kariere, verska pripadnost, pripadnost določeni loži, stopnja v loži, družinski podatki, nagrade, članstvo v raznih organizacijah ipd. (Who is Who in Freemasonry, 1996)

7. PARAPROSTOZIDARSKE ORGANIZACIJE

Nekatere organizacije, ki se uradno ali neuradno sicer ne opredeljujejo kot prostozidarske, lahko glede na njihov značaj, cilje in način delovanja umestimo ob bok prostozidarskemu duhu. Posebej glede na že omenjeno ugotovitev, da prostozidarstvo ni eno samo.

»Teško je predpostaviti, da so trditve nekaterih nasprotnikov masonerije točne, ko govorijo o obstoju enega ali nekaj središč svetovnega odločanja, ki ne poznajo nacionalnih, konfesionalnih in oblastniških meja. O masoneriji je mogoče govoriti kot o vzporednem sistemu oblasti in odločanja, v katerem tudi izbrani prostozidarji, ne samo ameriški, vendar pretežno njihovi, igrajo vidno vlogo. V ozadju takšne trditve je obstoj nekaj sodobnih, specifičnih, elitnih in manj javnih organizacij«. Napolnih deset let po drugi svetovni vojni je bilo pod neposrednim nadzorom ameriških prostozidarjev obnovljenih nekaj sto lož v Nemčiji, ki so ugasnile za časa Hitlerja. Najpomembnejši člani teh lož so imeli najtesnejše stike z ameriškimi brati, iz tega sodelovanja pa so v nekoliko drugačnih okvirih vzniknile manj znane elite zahodnega sveta, ki so do neke mere odstopale od okvirov ekskluzivnih društev, kakršno je prostozidarstvo. Klub Bilderberg je ena od takšnih organizacij, ki je odigrala »glavno vlogo v še nenapisani zgodovini dvajsetega stoletja.« (Nenezić, 1988: 57-58)

7.1. Bilderberg

Organizacija je bila ustanovljena leta 1954 na Nizozemskem kot tajno podporno krilo pakta Nato¹⁶ in Marshallovega načrta, s katerim so hoteli po drugi svetovni vojni obnoviti in povezati razrušeno Evropo. Obstajalo je namreč mnenje, da bi redna srečanja, ki bi bila zaupna in neuradna, pomagala ustvariti bistvene smernice za zahodne nacije v težavnem povojnem obdobju. Danes se organizacija Bilderberg ukvarja z vsemi aktualnimi političnimi problemi, trgovino, monetarno politiko, ekološkimi izzivi, mednarodno varnostjo in investicijami. Udeležence vsakoletnih konferenc se določi na podlagi posameznikovega ugleda, izkušenj in znanja, vsi pa se srečanj udeležujejo kot zasebniki in ne po uradni dolžnosti. Dve tretjini sodelujočih sta iz Evrope, ostali pa iz ZDA, prihajajo iz vladnih in političnih ustanov, finančnih in industrijskih krogov ter ustanov s področij zaposlovanja, izobraževanja in komunikacij. (Perčič, 2000: 274)

¹⁶ Nato (North Atlantic Treaty Organization) - Severnoatlantski pakt, vojaška zveza, ustanovljen 1949 v Bruslju na pobudo ZDA zaradi zagotovitve skupne varnosti. (Leksikon Cankarjeve založbe, 2000: 689)

Bilderberška konferenca je glede na zasedbo verjetno eno ključnih vsakoletnih srečanj za svetovno politiko. Na seznamih dosedanjih udeležencev so med drugimi imena nizozemske kraljice, italijanskega industrijalca Umberta Agnellija, milijarderja Davida Rockefellerja, britanskega premiera Tonya Blaira, Geoga Sorosa, Henrya Kissingerja, Geoga Robertsona, Richarda Holbrooka, Billa Gatesa, Ricarda Salgada (Perčič, 2000: 274-275), Helmuta Kohla, Richarda Nixona (Nenezič, 1988: 58), na srečanjih so sodelovali Bill Clinton, Zbigniew Brzezinski, Robert Oppenheimer, Robert McNamara, J. William Fulbright, Henry Ford II (vsi tudi člani Council of Foreign Relations oz. CFR – podobno vplivne ameriške organizacije), Helmut Schmidt, Edmond de Rothschild in člani evropskih kraljevskih rodbin. Od leta 1991 organizacijo vodi lord Peter Carrington, nekdanji generalni sekretar Nata in predsednik Kraljevega inštituta za zunanje zadeve (Royal Institute of International Affairs), britanske sestrške organizacije CFR. (Marrs, 2000: 39, 41) »Večina političnih liderjev, članov kluba, je to v pravem smislu postala šele po nekaj letih članstva in druženja v organizaciji.« (Nenezič, 1988: 58)

»Bilderbergerji« običajno sestankujejo enkrat letno v najstrožji tajnosti. Čeprav skupina zatrjuje, da gre zgolj za neformalne pogovore o svetovnih zadevah, obstajajo očitni znaki, da vsebina pogovorov pogosto postane del uradne politike. Tako naj bi bilo na primer s konceptom združene Evrope, George McGhee, član skupine Bilderberg in bivši ameriški ambasador v nekdanji Zahodni Nemčiji, je priznal, da »je bila Rimska pogodba, ki je udejanila evropski skupni trg, zasnovana na mitingih skupine.« (Marrs, 2000: 42)

Na sestanku kluba Bilderberg leta 1972 je bila predstavljena ideja o ustanovitvi Trilateralne komisije, nekateri člani pa so se preprosto preselili v novo organizacijo. (Nenezič, 1988: 59)

7.2. Trilateralna komisija

Trilateralno komisijo je leta 1973 ustanovil David Rockefeller, magnator in direktor mnogih multinacionalnih korporacij, njen ideolog pa je bil Zbigniew Brzezinski, tedaj vodja ruskih študij na Kolumbijski univerzi, ki je že leta 1970 v *Foreign Affairs*, glasilu CFR, pisal, da je potreben nov in širši pogled – ustanovitev skupnosti razvitih držav, ki bo lahko učinkovito odgovarjala na sodobne izzive. V svetu naj bi bile za začetek zastopane ZDA, Zahodna Evropa in Japonska. (Marrs, 2000: 22-23) Od Bilderberga se razlikuje v tem, da ni omejena le na atlantsko sodelovanje, temveč je njeno delovanje globalnejšega značaja. Kot so zapisali člani v svoji publikaciji *Dialogue* so: »Trilateralno

komisijo leta 1973 zasebno ustanovili državljani Zahodne Evrope, Severne Amerike in Japonske z namenom tesnejšega sodelovanja teh treh regij pri soočanju s perečimi vprašanji.« Trilateralna komisija ima sedeže v New Yorku, Parizu in Tokiu, njeni predstavniki pa poudarjajo, da se ne financira z vladnimi donacijami. Med donatorji so fundacije kot npr. Rockefeller Brothers Fund, German Marshall Fund, ali korporacije kot so Time, General Motors, Texas Instruments, Exxon, Bechtel in Wells-Fargo. (Marrs, 2000: 24)

Cilji komisije – vsaj javno deklarirani – so vodenje svetovnega gospodarstva, ohranjanje miru, gospodarski razvoj, zmanjševanje revščine in razvoj globalnega sistema. (Perčič, 2000: 276) Notranje delovanje Trilateralne komisije ostaja skrivnost, čeprav objavlja seznam članstva in javno dostopne publikacije o svojem delovanju, vendar v njih gotovo ni nič, česar ne bi mogli izvedeti iz dnevnega tiska. (Marrs, 2000: 21, 24)

Člani Trilateralne komisije so bili ali so: Bill Clinton, George Bush, Jimmy Carter, Alan Greenspan, Cyrus Vance, Warren Christopher, Richard Holbrooke, Henry Kissinger, Casper Weinberger, Robert Taft, Tadashi Yamamoto, predsednik Fiata Giovanni Agnelli (Marrs, 2000: 21-27), Javier Solana, Jacques Chirac, Romano Prodi, Gunther Verheugen, Sadako Ogata, Kiichi Miyazawa, Akio Morita, Felipe Gonzalez, ..., s komisijo so sodelovali tudi Janez Pavel II, Milovan Djilas, Andrej Saharov... (Perčič, 2000: 276-277). Nenezic med drugimi omenja še Willija Brandta, Helmuta Schmidta, Gerharda Schroederja in še »druge vplivne, a širšemu krogu manj znane osebnosti najpomembnejših multinacionalnih korporacij, obstoj takšne navidezno heterogene skupine posameznikov pa se lahko razloži le tako, da so javne delitve med glavnimi akterji politične in gospodarske sfere privid, ki množicam vzbujajo vero v idejo demokratičnega odločanja. Za praktično vse omenjene osebnosti ni težko najti pristnih dokazov tudi o njihovem članstvu v masoneriji. Izšle so iz elitnih organizacij, ki so bile stopnica do kluba Bilderberg ali Trilateralne komisije.« (Nenezic, 1988: 59)

Seveda se je ob tako zvanečih imenih iz sodobnega sveta politike in financ marsikdo vprašal, kdo v resnici vleče nevidne niti svetovnega dogajanja, vendar pa zaskrbljeni niso bili le večkrat zasmehovani pristaši teorij zarote, ampak so glas povzdignili tudi ljudje iz visoke politike. Nekdanji ameriški senator in predsedniški kandidat Barry Goldwater je izrazil bojazen mnogih, ko je zapisal: »Kar Trilateralna komisija resnično želi doseči, je svetovna ekonomska sila, ki bo dominirala nad političnimi strukturami nacionalnih držav.« Takšne kritike so Davida Rockefellerja primorale, da je leta 1980 v Wall Street Journalu zavrnil namigovanja: »Daleč od tega, da bi šlo za mednarodno združbo zarotnikov, ki si prizadevajo prikriti vladati svetu. Trilateralna komisija je v resnici skupina

državljanov, ki jih skrbi za boljše razumevanje in tesnejše sodelovanje med mednarodnimi zavezniki.« (Marrs, 2000: 28) Da bi komisija ohranila neuradni značaj, se njeni člani, če prevzamejo kakšno funkcijo v državni administraciji, odrečejo članstvu v Trilateralni komisiji. (Perčič, 2000: 276)

Ob zaključki odstavka je zanimiva Nenezičeva (1988: 60) misel, da »po pravilu zgodovinske izkušnje sistem odkriva množicam samo svoje bivše institucije moči.«

7.3. Rotary klubi

Rotary klubi so se začeli ustanavljati na začetku dvajsetega stoletja, njihov temeljni namen je bil v tesnejšem povezovanju poslovnežev, ki bi prek osebnih znanstev lažje delovali, poleg tega pa naj bi svojo pozornost posvečali tudi dobrodelnim dejavnostim. Rotarijanci imajo po svetu več kot milijon članov, predvsem poslovno uspešnih ljudi, ki delujejo deloma tajno, deloma javno. S prostozidarji jih povezujejo etične osnove, način organiziranja in skrivanje pred javnostjo (tako so npr. najbolj znani slovenski prostozidarji hkrati tudi člani ljubljanskega rotary kluba). (Perčič, 2000: 272)

Prvi rotary klub je bil ustanovljen 23. februarja 1905 v Chicagu, leta 1912 pa je bila osnovana Mednarodna organizacija rotary klubov. Vse od začetkov pa do današnjih dni se krešejo razprave, ali ima rotarijstvo skupne točke s prostozidarstvom ali pa je le ena od oblik delovanja prostozidarstva. Cilji rotarijcev so (Nenezič, 1988: 44-45):

- negovanje osebnih odnosov, znanstev in prijateljstev zaradi večjih možnosti služenja splošnim interesom
 - visoka etična merila v poklicu, spoštovanje slehernega koristnega delovanja, prizadevanje vseh rotarijcev, da s svojo dejavnostjo pomagajo družbi
 - ideal služenja v osebem, poklicnem in javnem delovanju
 - prizadevanje za boljše mednarodno sporazumevanje, dobro voljo in mir prek svetovne bratske skupnosti

Poleg spoštovanja naštetih načel morajo rotarijci redno sodelovati na sestankih društva in aktivno delovati v drugih organizacijah po rotarijskih načelih. Poleg praktičnih ugodnosti, ki jih gibanje omogoča članom v poklicu, imajo kot mednarodna organizacija poslovnežev tudi svoje mesto v splošnih namenih prostozidarstva. Sčasoma so rotary klubi postali preddverje za vstop v masonerijo, rotarijska zgodovina medvojne Jugoslavije pa ponuja brezštevne

dokaze o povezanosti obeh gibanj ali celo prekrivanju članov posameznih prostozidarskih lož s članstvom v rotary klubih.

Rotarijstvo je jugoslovanskim prostozidarjem predstavljalo sredstvo za prodor v kroge, kjer se kot masoni niso mogli zlahka uveljaviti. Seveda tega prostozidarji med obema vojnoma niso priznavali. Ko je časopis Hrvatska straža leta 1933 izpostavil povezanost z rotarijci, je uredništvo obiskal predsednik zagrebškega rotary kluba odvetnik dr. Jozo Poduje in izjavil, da rotarijstvo »nima nikakršne zveze, ne posredne niti neposredne, z masonerijo.« Dejansko pa je bil Jozo Poduje pomemben član zagrebške prostozidarske lože Maksimilijan Vrhovac. (Mužić, 1989: 378)

Tako rekoč identičen primer se je ponovil skoraj natančno pol stoletja pozneje, ko je na tiskovni konferenci na vprašanje časnikarja Slovenskih novic Andreja Dvoršaka, predsednik ljubljanskega rotary kluba in hkrati prostozidar, prav tako zanikal povezanost med gibanjema. (Dvoršak, 1994: 117) Dvoršak sicer na drugem mestu omenja, da sam rotarijcev ne prišteva med »paramasonske« organizacije. (Dvoršak, 2001: 19)

Med neformalne organizacije, ki imajo določen ali odločujoč vpliv na svetovno dogajanje spadajo tudi Rimski klub, Jason Society, Illuminate, Council of Foreign Relations, cionisti, boljševiski roženkrižarji, Odbor tristotih, katerega član je kdo drug kot Henry Kissinger, dobitnik Nobelove nagrade za mir. Odgovorne naj bi bile ne zgolj za napredek, ampak tudi za nerazjasnjene atentate. Člani teh organizacij so pogosto ene in iste osebe, ki tako še povečujejo svoj vpliv, kot skrivna vlada pa »naj ne bi delovali iz kakšne kleti ali podzemnih soban temveč iz Bele hiše, Kongresa, Downing Streeta 10 in angleškega parlamenta«, saj so najbolj skriti, če so izpostavljeni javnosti. (Perčič, 2000: 278)

8. ZGODOVINA PROSTOZIDARSTVA PRI SLOVENCIH

»Evropsko prostozidarstvo se je širilo po Evropi brez vsakršnega načrta, stihijsko. V prvih letih je preskočilo kranjsko podeželje, zemljepisno območje, na katerem je zdajšnja samostojna Slovenija.« (Šömen, 2002: 45)

Kaže, da slovensko-nemška Ljubljana in njena obrobna mesta niso premogla dovolj drznih, nekonvencionalno mislečih ljudi, ki bi jih pritegnili kozmopolitizem, dobrodelnost in delo na samem sebi./.../ Slovenci so v prvi polovici osemnajstega stoletja namesto po prostozidarjih postali znani po rokovnjačih. Kot da nikomur ni bilo do tega, da bi se med sabo bliže spoznali, da bi spoznali sami sebe, izboljšali sebe in popravili druge. (Lenhoff, 1938)

Prve prostozidarske lože na današnjem ozemlju Slovenije so bile ustanovljene ob koncu vladavine Franca Jožefa oz. proti koncu 18. stoletja v Gorici, Trstu, Kopru in Ljubljani, njihovi člani pa so bili predvsem privrženci francoske revolucije in deisti (razsvetljenci, ki so verjeli v Boga, vendar so menili, da ne posega v naravo). Že leta 1801 je bil izdan carski dekret, ki je državnim uradnikom prepovedoval članstvo v tajnih organizacijah, še zlasti pa v prostozidarskih ložah. Prva loža v Ljubljani je bila ustanovljena leta 1792, imenovala se je »Dobrodelnost in trdnost«, njen danes najbolj znani član je bil Anton Tomaž Linhart, prostozidar pa naj bi bil po nedokazanih podatkih tudi pesnik Valentin Vodnik. Linhart je bil vodilni slovenski prostozidar tistega časa, bistveno je vplival na Zoisov svobodomiselni krog in po pričevanju zavrnil zadnje zakramente, Cerkev pa ga je iz maščevanja pokopala brez duhovnika in nagrobnika. Ljubljanska loža je prenehala z delom, še preden je dobro zaživela, znova so prinesli Luč v Ljubljano Francozi leta 1808, ko so Napoleonovi častniki in uradniki ustanovili ložo Popolno prijateljstvo, leta 1811 je bila ustanovljena še »Francosko – ilirska loža prijateljev rimskega kralja in Napoleona«, vendar je živela le toliko časa, dokler so bili v Ljubljani Francozi. (1813 so se Francozi morali umakniti iz Ljubljane, op. N.M.). (Dvoršak, 1994: 29-31)

Zgodovinski viri ne navajajo, da bi v 19. stoletju na slovenskih tleh delovala še kakšna loža, verjetno pa so slovenski prostozidarji delovali v ložah sosednjih pokrajin, kjer je imela bratovščina močnejšo tradicijo. Tako jih lahko na začetku dvajsetega stoletja najdemo med člani t. i. Jugoslovanskega odbora, v katerem je bilo veliko masonov, ki so se zavzemali za združitev Srbov, Hrvatov in Slovencev. (Perčič, 2000: 139)

V Ljubljani so ložo ponovno ustanavljali med obema vojnoma, vendar je Slovenija premogla premalo prostozidarjev, da bi lahko utemeljili pravo in priznano ložo, zato so se povezovali z beograjsko in zagrebško ložo. V začetku

tridesetih let so začeli načrtno novačiti kandidate predvsem med pravniki, gospodarstveniki in politiki ter povečevati število članov. Za delovanje lože je namreč potrebnih vsaj devet, od tega sedem mojstrov, običajno pa je, da loža ob ustanovitvi šteje približno 25 članov, od tega približno polovico mojstrov. Ljubljansko ložo so po naročilu Velike lože Jugoslavije pomagali oblikovati zagrebški bratje in tako je slovenska prestolnica 21. maja 1941 dobila ložo Valentina Vodnika. (Dvoršak, 1994: 108)

Loža Valentina Vodnika v Ljubljani je delovala le nekaj mesecev. Njena dejavnost je presahnila kmalu po ustanovitvi, in sicer ne toliko zaradi političnih pritiskov in prepovedi poleti 1940, kakor zaradi notranjega mrtvila, razpustili pa so jo po okupaciji leta 1941, ko se je večina njenih članov odločila za sodelovanje z OF. (Vodopivec, 1992: 49-50) »Kot je znano, se niti med vojno, še manj pa po njej prostozidarstvo na Slovenskem ni več razvijalo. Nekdanji člani različnih domačih lož in predvsem ljubljanske lože Valentin Vodnik so umirali, ne da bi svoje prostozidarsko znanje prenesli na mlajše brate.« (Šömen, 2002: 295)

Po drugi svetovni vojni je jugoslovanska oblast dosledno nadzorovala privržence »imperialističnega sveta«, kar je vključevalo tudi zasliševanje in aretacije prostozidarjev, tako da na tleh Jugoslavije do njenega razpada ni regularno delovala nobena prostozidarska loža. Prostozidarstvo na Slovenskem je zamrlo, šele 1990 leta, po padcu berlinskega zidu, so bili prvi trije Slovenci sprejeti v Veliko ložo Jugoslavije, vendar so se zaradi razpada države kmalu pridružili avstrijski loži (1992). Takrat je bila ustanovljena tudi Pooblaščenca loža Illyria, v kateri so poleg Avstrijcev delovali tudi Hrvati in Slovenci. Ob pomoči Avstrijcev so nato dobili Slovenci najprej tri lože (Dialogus, Žiga Zois, Arkus), in 16.10.1999 še Veliko ložo Slovenije, leto dni pozneje, 25. marca 2000, pa še Vrhovni svet Starega in sprejetega prostozidarskega škotskega reda. (Šömen, 2002: 389) Kot navaja prostozidar Branko Šömen, so prostozidarji svoje združenje uradno registrirali kot društvo Dialog¹⁷ z namenom, da bi na ozemlju Republike Slovenije obujali ideje in izročilo prostozidarstva, ki kot gibanje ne predstavlja podlage za program katerekoli politične stranke ali religiozne skupnosti. Temeljna določba društva Dialog terja od svojih članov, da spoštujejo zakone Republike Slovenije, Splošno deklaracijo o človekovih pravicah OZN in Evropsko deklaracijo o človekovih pravicah. (2002: 321)

Lože so registrirane kot društva, kar pomeni, da bi moralo biti njihovo delo javno.¹⁸ Slovenski prostozidarji premorejo tudi spletno stran¹⁹, ki pa vsebuje predvsem zgodovinski pregled prostozidarstva pri nas, elektronski naslov in

¹⁷ V registru MNZ je sicer danes registriranih pet prostozidarskih društev. (op. N.M.)

¹⁸ Zakon o društvih, 7. člen, Uradni list RS števil.: 60/95, 49/98 - odločba US in 89/99.

¹⁹ Spletni naslov Velike lože Slovenije: <http://www.gl-slovenia.org/>.

omenja ime velikega mojstra ter nekaj povezav do prostozidarskih spletnih strani. Podatki se ne osvežujejo in so stari že nekaj let.

»Velika loža Slovenije je prijavljena po vseh predpisih. Za vse člane vedo pri ministrstvu za notranje zadeve, vse je dokumentirano. Delujemo kot del civilne družbe, civilne družbe brez prostozidarstva pa po svetu ni.« (Pirnat, 1999)

8.1. Prostozidarstvo in slovenska osamosvojitvev

»Slovensko prostozidarstvo je v preteklosti večkrat poskušalo ustanoviti svojo ložo ter v njej gojiti, razširjati prostozidarsko tradicijo, miselnost in cilje. Prvič je to bilo v času razsvetljenstva, drugič v času Ilirskih dežel, tretjič tik pred drugo svetovno vojno in četrtič po padcu berlinskega zidu.« (Šömen, 2002: 211)

Na jugoslovansko politično prizorišče je v tistem času večkrat odločno zakoračil italijanski minister za zunanje zadeve Gianni De Michelis, ki je sogovornikom namignil, da bi lahko prišlo do večjega vlaganja tujega kapitala, če bi prišlo do obnove prostozidarstva na tleh nesrečne države. V istem času je De Michelis ostro napadel papeža Janeza Pavla II zaradi njegove prohrvaške politike in razpihanja verske vojne med katoliki in pravoslavci, tako da se je začelo govoriti o novi hladni vojni med Svetim sedežem in prostozidarji. O De Michelisovem napadu je v članku z naslovom *Prostozidarska zarota proti Sloveniji in Hrvaški* poročala rimska dopisnica *Dela* Mojca Drčar Murko, ki je povzela pisanje katoliških časopisov, da se je »v okviru italijanske vlade razvil pravi krizni štab, ki naj bi prišel do sklepa o zavlačevalni strategiji mednarodnega prostozidarstva v vrstah zunanjih ministrov Evropske skupnosti v politiki do Jugoslavije. Po navedbah časopisov naj bi bilo najmanj pet od sedmih socialističnih ministrov framasonov, seveda tudi De Michelis«. (Perčič, 2000: 166-169)

Novinarka je v članku navedla tudi obtožbe hrvaškega jezuita Tončija Trstenjaka, ki je v nekem intervjuju dejal, da je povezava socialistične internacionale in svetovnega prostozidarstva uporabila ves svoj vpliv, da bi preprečila priznanje Hrvaške oz. razpad države, zato so se predstavniki obeh strani sestali na Dunaju (katerega leta, Perčič ne navaja – verjetno gre za 1990) – gostitelj sestanka je bil predsednik avstrijske vlade, uvodne teze je podal češkoslovaški minister za zunanje zadeve, prisoten pa je bil tudi predstavnik Socialistične stranke Srbije, na sestanku pa je bilo odločeno, da je treba preprečiti razpad Jugoslavije, da bi se to področje lažje nadzorovalo. V Vatikanu so bili prepričani, da je kar pet od sedmih socialističnih ministrov za zunanje

zadeve Evropske skupnosti prostozidarjev in da katoliška Slovenija in Hrvaška nista po volji liberalnemu prostozidarskemu lobiju. V Vatikanu so, kot je nadalje poročal jezuit Trstenjak, analizirali prostozidarsko strategijo, ki je hotela katolike obdržati v manjšini in ohraniti aktivno evropsko ureditev tudi za ceno krvavih spopadov. Po tej analizi naj bi lože prek evropskih socialistov novačile nekdanje komuniste iz vzhodnoevropskih držav, financirale laična gibanja in onemogočale krščansko orientirane stranke. Druga točka je govorila o tem, da v Jugoslaviji ves tisk, ki je blizu Miloševiću, financira prostozidarstvo – tudi dnevnik Politiko, najbolj razvpito trobilno takratnega režima. V tretji točki pa je Vatikan videl takratno politično dogajanje kot prostozidarsko maščevanje nad propadlim komunizmom. (Perčič, 2000: 165-166)

Kakorkoli, De Michelis se je sprva upiral priznanju Slovenije in je še 17. junija 1991 v intervjuju Mojci Drčar Murko dejal: »Ostajamo naklonjeni takšni rešitvi jugoslovanske krize, da bi ostala država enotna in demokratična...« in še kasneje trdil, da »ES ne bo priznala Slovenije zunaj okvira rešitve celotnega jugoslovanskega problema.« De Michelis naj bi pozneje po posredovanju skritih, a zelo vplivnih krogov, sicer spremenil odnos do slovenskih in hrvaških osamosvojitvenih teženj, vendar je takratni slovenski zunanji minister Dimitrij Rupel pozneje zapisal, da se je slovenski predsednik Kučan v prvi polovici leta 1991, torej pred slovensko osamosvojitvijo, večkrat sestal z De Michelisom. Zabeležil je, da ga osebno zelo skrbi, če se njegov predsednik tajno sestaja z zunanjim ministrom, ki je pripadnik prostozidarske organizacije, ki nasprotuje slovenski samostojnosti – z namenom, da bi utrl pot v mednarodni svet svoji stranki. (Perčič, 2000: 172)

De Michelis je nekaj let zatem končal v hišnem priporu, jugoslovansko prostozidarstvo pa se je skušalo 23. junija 1990 v Beogradu povezati v ad hoc ustanovljeni Veliki loži Jugoslavije, sestavljeni iz pripadnikov vseh narodov, a to je bil že predvečer tragičnih dogodkov, ki so sledili v naslednjem desetletju.

9. SREDIŠČE MORA ZDRŽATI

Po vsem napisanem je za uvod v sklepne misli zanimivo podati sodoben prostozidarski nazor Freda Kleinknechta, vsaj po funkciji enega najvplivnejših mož današnje masonerije, ki ga je recimo z Romunsko zvezdo, najvišjim romunskim državnim odlikovanjem počastil sam predsednik države Ion Iliescu, v nagovoru pa poudaril prispevek prostozidarstva pri ustanovitvi moderne Romunije. (Miracle of Romanian Freemasonry, 2003) Kleinknecht je za povprečnega spremljevalca političnega dogajanja povsem neznan ime, odlikovanje pa dokazuje kako široko je polje delovanja prostozidarstva in kakšnih časti so deležni molčeči »nevidni bratje«.

Kot piše Šömen (2002: 333-335) je suvereni veliki komandant Starega in sprejetega škotskega reda, Južna jurisdikcija, ZDA, Fred Kleinknecht za 44. konferenco evropskih suverenih velikih komandantov v Carigradu (23.-27. maj 2001) pripravil naslednje »izredno sveže in modernizirano« besedilo o poslanstvu prostozidarstva 21. stoletja (podan je izvleček govora):

Navzven moramo širiti velike resnice, ki se z razvojem komunikacij in tehnologije prav nič ne spreminjajo. Ljudi moramo opominjati, da nismo ekonomske enote niti samo potrošniki niti številke, marveč po Božji podobi ustvarjena živa bitja, ki jim je naloženo Njegovo delo na tem svetu. Doseči moramo, da se vrednost človeka ne bo merila v dolarjih, marveč z dostojanstvom njegove duše. Učiti moramo, da je čast boljša od sramote in da smo sami odgovorni za svoja dejanja in ne morda naši geni ali zunanje okoliščine. Učiti moramo, da je sovraštvo vselej zgrešeno in strah večno razdiralen in da so tisti, ki širijo sovraštvo in strah, vselej hudobni./.../ Pomembno se je zavedati, da to niso zgolj besede. Ljudje sprejemamo odločitve vsak dan, in sicer na podlagi svojih vrednot. Vsak dan se vsak med nami odloča, ali bo strpen ali fanatičen, sočuten ali neprizadet, pohlepen ali radodaren, nesebičen ali poguben, radoveden ali neveden, pozoren ali brezobziren, ljubeč ali ohol. Vsota teh odločitev pri posamezniku pomeni njegov značaj, pri narodu njegovo kulturo./.../ Naše dobrodelne dejavnosti so nedvomno zelo pomembne in koristijo mnogim, vendar so drugotnega pomena v primerjavi s tem, kar učimo. Z našimi nauki krepimo središče, ljudem prenašamo vizijo mogočega in jim kažemo, da niso sami v boju za ustvarjalno, polno življenje, utemeljeno na pravih vrednotah. Toda zakaj je to prav naše poslanstvo? Zakaj je to poslanstvo prostozidarstva nasploh in še posebej Škotskega reda? Odgovor je preprost: kdo pa naj bi sicer izvajal to poslanstvo?

Gotovo ne vlade. Vlade sicer lahko spodbujajo vrednote, vendar je njihova vloga bolj izvršilna in manj pedagoška. In ker vrednote praviloma sooblikuje kulturno okolje skupin in posameznikov, si pač nihče ne želi, da bi neka vlada definirala pojme kot so resnica, ljubezen, čast, pravica in pravičnost ter te definicije uveljavljala kot edino sprejemljive. Če poskuša učiti in uveljaviti vrednote vlada, se strpnost in raznolikost nujno izgubita.

Tudi cerkev ne. Verske organizacije se seveda ukvarjajo z vrednotami in vernikom ponujajo vrednostne sisteme. Vendar pa je med različnimi sistemi le malo sloge in strpnosti do samobitnosti in je vse trdno določeno z doktrino o tem, kaj se lahko zgodi, če je eni veri podeljena absolutna oblast.

Tudi ne šolski sistemi. Pred časom se je človek lahko zanesel, da bo javni šolski sistem razlagal in širil prave vrednote. Otroci so včasih brali knjige, iz katerih so lahko izluščili moralne nauke. Velike zgodovinske osebnosti so jim dajale za zgled kreposti, ki jih je bilo vredno posnemati. V svetu 21. stoletja pa se je razvilo toliko konkurenčnih in druga drugi sovražnih interesnih skupin, katerih vrednote si nasprotujejo, da javni šolski sistem hodi po napeti vrvi in le stežka še lovi ravnotežje med nasprotujočimi si zahtevami.

Tudi ne politične stranke in organizacije. Te učijo pokornosti določeni filozofiji vladanja in določenim interesom. Vrednote jim niso pomembne, pomembna so jim le stališča.

Žal tudi družina ne več, kar je prav tragično. Družina bi morala biti vir in jedro vse vzgoje na področju etike, vrednot in polnega življenja. Toda dandanes številni straši ne posvetijo svojim otrokom niti do pet minut na dan. Kaj se da naučiti v petih minutah?

Prostozidarstvo je institucija, ki je sposobna in pripravljena učiti etiko in naravne vrednote. To delamo brez dnevnih redov ali skritih namenov. Svojih sporočil tudi ne prilagajamo sodobnim in začasnim pritiskom konkurenčnih skupin, pa naj te še tako glasno kričijo. Svojim članom govorimo: »Ta velika načela delujejo, kar dokazuje 5000 let uspehov. Uporabljajte jih v svojem življenju tako, kot se vam zdi najbolj prav.« To je izziv in obenem ponos Škotskega reda v dinamičnem okolju prihodnosti. Smo učitelji in varuhi tistih osebnih in družbenih vrednot, h katerim se mora človeštvo vrniti, če hoče preživeti. Prinesti moramo »Ordo ab chao«, red iz kaosa. Ohraniti moramo središče.²⁰

²⁰ Govor je v izvorniku dostopen tudi prek spletnih strani, vendar v okrnjeni obliki. (Kleinknecht, *The Center Must Hold*, 2001 – v virih)

Tako podjetno nastopajo sodobni prostozidarji, ki pa jim nikoli ni manjkalo nasprotnikov. Pred več kot dvajsetimi leti je izšla spodaj navedena kritika prostozidarstva predvsem v duhu takratnega socialističnega sistema, zato je naveden le del referata brez ideoloških potez. Verjetno pa bi se še danes našlo mnogo posameznikov in skupin (na primer RKC), ki bi se strinjali z marsičem omenjenim.

Sodobni svet išče izhod iz krize. Beseda je o krizi ideologij, svetovnega nazora, kulture, politike, ekonomije in seveda morale. Hkrati s krizo se pojavljajo različni reformatorji, ki ponujajo rešitev iz obstoječega stanja./.../ Ena od koncepcij je tudi prostozidarstvo, njeni protagonisti pa menijo, da družbeno-politična klima, še posebej pa moralna, zahtevajo intenzivnejše delovanje prostozidarjev./.../ Toda če izhajamo iz osnovnih opredelitev prostozidarskega gibanja, je jasno, da ne more biti tista sila, ki bi svet izvlekla iz krize, ne da bi hkrati povzročila nove oblike dominacije, neenakosti in neenakopravnosti./.../ Prostozidarji si prizadevajo za družbeno moč, a ne da bi rešili svetovne in težave človeštva, ampak da bi dosegli prevlado elite, ki ji pripadajo./ Ni pomembno, za katero elito gre, ker sleherni elitizem pomeni izključevanje, zaprtost, dominacijo, v primeru prostozidarstva pa tudi tajno upravljanje z ljudmi, njihovim delom in usodami./.../ Prostozidarji želijo popravljati in ne predrugačiti sveta, razume se, sveta kapitalizma./.../ Zanimivo je, da je bilo to gibanje vedno ob strani vladajočih struktur in je med njimi tudi novačilo pristaše, v čemer je podobno raznim religijam, ki so bile instrument v rokah vladajočega razreda./.../ Sistem prostozidarskih vrednot je skrojen za vse čase in opevan kot nadčasovni in nadprostorski, čeprav je ležal v srži družbenih odnosov v danih zgodovinskih okoliščinah./.../ Prostozidarstvo na videz deluje kot idejno-politično nevtralno gibanje, čeprav gre dejansko za idejno in politično razredno usmerjeno silo. Oglašja se tudi kot socialni partner, vendar ne ponuja programa za doseganje drugačnega stanja./.../ V čem je prostozidarstvo kot ideološko gibanje in organizacija s tajnim ustrojem nesprejemljivo?

Pojavlja se kot sklop politične, znanstvene in kulturne elite, združene z najbogatejšim slojem finančnega in industrijskega kapitalizma, kar predstavlja veliko nevarnost za države, ki si prizadevajo za svobodo, enakomerno razporeditev kapitala, pravičnejše družbene in ekonomske odnose, zmanjšanje prepada med bogatimi in revnimi. Iz prostozidarstva se poraja ideologija, ki ima za osnovo ekonomsko in politično moč, znanstveni potencial, kulturne ustvarjalce (torej tudi možnost vpliva na javno mnenje) itd., itd./.../ Program preobrazbe sveta, ki ga ponujajo masoni, je le zamenjava ene hierarhije z drugo./.../ Vsaka hierarhija pa izključuje vse, ki se

nahajajo izven nje, in omogoča privilegije določenim strukturam«.
(Miladinović v Popovski, 1984: 207-213)

Podobno je razmišljal tudi Nenezić še preden je postal prostozidar in veliki mojster jugoslovanske lože:

Če vemo, da danes v svetu deluje več kot osem milijonov prostozidarjev, od tega pet milijonov v ZDA, in da so to predstavniki ekonomske in intelektualne elite buržoazije, potem ni nemogoče pričakovati novih oblik organiziranja, prek katerih bodo še dalje nevidno nadzirali politične, gospodarske in kulturne tokove v sodobnem svetu, pri čemer bodo neposvečeni lahko le slutili posamezne delčke mozaika dejanskih oblastnikov in neznanih mogočnikov. Načelom masonskega delovanja odgovarja tudi infiltriranje članov v vse organizacije in institucije modernega sveta, tako tudi v Mednarodni denarni sklad, Unesco, Svetovno banko in niz drugih ustanov./.../ Kapital velikih korporacij in bank preko multinacionalnih podjetij kot trojanski konj prodira v gospodarstva tretjih držav in jih peha v odvisnost, politični prvaki teh dežel pa so pogosto prostozidarji. (Nenezić, 1988: 60)

10. IMA JAVNOST PRAVICO VEDETI, KDO SO PROSTOZIDARJI?

V času informacijske tehnologije in medijske eksploatacije resnih in še posebej škandaloznih vsebin pogosto prihaja do etičnih zadreg pri razkrivanju dejstev, ki lahko odražajo več resnic, vsak svojo imajo pisci in razgaljeni v javnosti. Prvi se sklicujejo na pravico javnosti do obveščенosti, drugi na pravico do zasebnosti. Navzkrižja so monogotera, novinarski kodeks in pravne norme so lahko neusklajeni ali pa ohlapne definicije omogočajo poljubne razlage. Prav tako k nejasnosti pripomore pomanjkanje pravne in poklicne prakse, saj se pravila 'uradno' neodvisnega novinarstva še oblikujejo in prilagajajo predvsem zahtevam hlastajočih bralcev in kapitala. V takšnem ozračju z nejasno zarisanimi mejami precedenčne odločitve sodišč v medijskem prostoru predstavljajo mejnike dopustnega.

Eden izmed takšnih večplastnih primerov, kjer je vprašljivih več etičnih momentov, je tudi opisana novinarska zgodba.

Andrej Dvoršak, novinar Slovenskih novic, se je v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja s prvo skupino Slovencev vključil v prostozidarsko ložo Ilirya na Dunaju z namenom napisati knjigo, česar, kot sam zatrjuje, ni skrival. »V ložo sem vstopil, ker me je kot časnikarja zanimalo stvari videti v živo. Vedeli so, da sem žurnalista in da nameravam napisati knjigo o prostozidarstvu, tega nisem skrival.« (Dvoršak, 2001: 19)

Ko je knjiga izšla, so bila nekatera imena lastnoročno prečrtana, saj je Dvoršak že po zaključku tiska menil, da vendarle niso bistvena za zgodbo. Ostale ključne osebe pa v knjigi nastopajo z vzdevki in imeni. Po izidu je eden izmed polno imenovanih prostozidarjev (*Peter Breznik*) tožil avtorja zaradi posega v osebne pravice in kršitve zasebnosti.

Sodišče je odločilo tožniku v prid in prepovedalo razširjanje njegovega imena v kakršni koli zvezi z javnimi občili, ker pa je bilo ime že natisnjeno, je bila prepovedana tudi distribucija knjige. 650 izvodov je bilo sicer prodanih že v prednaročilu, zato so se znašli v javnosti, drugi pa so ostali v 'bunkerju' vse do konca leta 2000, ko je Ustavno sodišče razsodilo, da ni razlogov za onemogočanje razširjanja knjige.

Avtor, ki je sicer izstopil iz lože, še preden je knjigo oddal založniku, je odločitev Ustavnega sodišča komentiral z naslednjimi besedami: »Ta rzsodba je zelo pomembna za časnikarje, saj je postavila meje, kaj je zasebnost in kje je interes

javnosti...Navsezadnje prostozidarji niso kdorsibodi. Njihov cilj je spremeniti svet, torej ima javnost pravico vedeti, kdo so in kaj počnejo.« (Dvoršak, 2001: 19)

Ob tem je treba omeniti, da so sodišča na vseh stopnjah razsodila v prid tožniku in je šele odločitev Ustavnega sodišča pomenila preobrat v procesu. Očitno je torej, da pojmovanje pravice do zasebnosti tudi za pravno stroko ni nekaj, kar bi bilo nedvoumno določljivo z zakoni in sodno prakso.

Ustavno sodišče je sicer razveljavilo odločbe nižjestopenjskih sodišč z utemeljitvijo, da v konkretnem primeru novinarjev temeljni namen ni bil razkrivanje podatkov iz zasebne sfere tožnika, temveč je želel popisati lastne izkušnje in poglede na prostozidarstvo ter prostozidarstvo kot pojav. Toženec je opisoval le dogodke iz tožnikovega delovanja v tem krogu in ne iz njegovega intimnega življenja. Tako pravico popisovanja dogodkov, pri katerih je sodeloval, in oseb, ki so v življenju prihajale z njim v stik, toženec kot družbeno bitje nedvomno ima v okviru svobode izražanja in umetniškega ustvarjanja. To pravica ima ne glede na to, ali gre za osebo iz javnega življenja ali 'navadnega' posameznika, ne da bi za to potreboval njihovo privolitev. Na obstoj njegove svobode izražanja (39. člen Ustave) in svobode umetniškega ustvarjanja (59. člen Ustave) ne vpliva dejstvo, da je s tem popisom prekršil notranje dogovore, ki so obstajali med člani lože.²¹

Po drugi strani je bilo Vrhovno sodišče mnenja, da ni bilo javnega interesa za poseg v zasebnost tožnika, saj je bilo prostozidarstvo mogoče opisati z vsemi njegovimi lastnostmi in pozitivnimi ter negativnimi vplivi tudi brez tožnikovega imena. Vrhovno sodišče je tako zaključilo, da sporočilna vrednost avtorskega dela ne bi bila okrnjena, če se tožnik v njem ne bi pojavljal s pravim imenom.²²

Na tem mestu se seveda zastavljajo vprašanja, zakaj nekdo vidi javno omembo članstva v prostozidarski loži kot poseg v zasebnost, kaj je tisto, kar naj bi bilo za interes javnosti (ne)pomembno, in kakšna je v času globalizacije ter zakulisne politike vloga prostozidarstva.

Prostozidarji se danes sklicujejo na socialno prostozidarsko misel. Kot je razvidno iz odlomkov naloge je deklariran, čeprav mnogokrat zlorabljen,

²¹ Odločba Ustavnega sodišča RS U – I – 226/95 (Ur. l. RS, št. 60/99).

²² Dvoršak je bil tožen tudi zaradi omembe Breznikovega imena v reklamnih oglasih, ki naj bi po njegovem prepričanju služili izključno ekonomskim interesom in senzacionalističnemu reklamiranju knjige. Ustavno sodišče se je strinjalo s stališčem nižjestopenjskih sodišč, da veljajo za presojo, ali pomeni navajanje imen v reklamne ali komercialne namene kršitev pravice do zasebnosti, strožji kriteriji, kot če gre za objavo imen v avtorskem delu. Ustavno sodišče je zato zadevo v tem delu vrnilo sodišču prve stopnje v novo odločanje. (Odločba Ustavnega sodišča RS U – I – 226/95 (Ur. l. RS, št. 60/99).

svetovni nazor prostozidarstva od nekdanj bil – humanost. Izhajajoč iz tega, da so vsi ljudje enaki, je prostozidarstvo odprto za vse rase, vere, sloje in politična prepričanja.

Ob takšnih samoopredelitvah, ki se sklicujejo na visoka etična in humanistična načela, je skrb za podtalno delovanje lož hkrati možno sprejemati z razumevanjem ali/in nelagodjem. Z nelagodjem zato, ker danes v demokratičnih sistemih obstajajo mehanizmi, ki omogočajo, da se cilji dosežajo na legalen in legitimen način, vplivi in posledice pa so izpostavljeni kritiki javnosti. Odsotnost javnega nadzora zmanjšuje možnost zakonskega sankcioniranja, odločitev pa ne sprejemajo nujno nosilci uradne politike, ki mora vsaj v medijih zagovarjati transparentnost stališč in odgovarjati za njihovo uresničevanje.

Po drugi strani verjetno prav okostenelost institucij in navzkrižje političnih interesov včasih onemogoča delovanje, ki bi bilo za družbo bolj smiselno od dnevne politike, ki jo lahko narekuje zgolj populizem ali prikriti osebni interesi.

Ne glede na resnično naravo prostozidarskih lož v kontekstu etične presoje pravice do zasebnosti ne gre prezreti tudi njihove javne podobe. Slednja je v skladu z neformalnim načinom delovanja in tančico skrivnosti, h kateri so skozi zgodovino pripomogli tako sami prostozidarji kot opisi medijev, precej zamegljena in vir ugibanj ter tudi (zlonamernih) natolcevanj. Skozi prizmo 'javnega pogleda' je mogoče razumeti tudi posameznikov občutek prizadetosti in vdora v zasebnost. Obelodanjeno članstvo v framasonski loži je lahko v nenaklonjenem ozračju verjetno vzrok mnogim neprijetnostim ali sumničenjem. Poleg tega se Breznik v tožbi sprašuje o etičnosti zbiranja informacij, saj *»je toženec zbiral podatke o prostozidarskem gibanju na nekorekten način, ker se je vključil v gibanje z lažnim prikazovanjem, da želi postati njegov član, v resnici pa mu je šlo samo za informacije. S tem naj bi kršil pravila gibanja in tudi pravila novinarstva.«* Navaja tudi, da razkritje njegovega imena ni z ničemer prispevalo k boljšemu informiranju javnosti niti ni prispevalo k umetniški izrazni moči pritožnikovega dela.²³

Vendar Dvoršak na takšne utemeljitve pripominja, da *»prostozidarstvo ni čebelarski krožek, ampak strukturirana organizacija, podobno kot Cerkev ali partija, kjer se natančno ve, kakšno mesto kdo zaseda.«* (Dvoršak, 2001: 19)

V pritožbi Ustavnemu sodišču Dvoršak navaja, da imajo državljani pravico do informacij o delovanju tistih združenj, katerih cilji so usmerjeni v dobrobit družbe, torej tudi društev, ki obujajo ideje prostozidarstva. Informacija o

²³ Odločba Ustavnega sodišča RS U – I – 226/95 (Ur. l. RS, št. 60/99).

njihovem delovanju brez navedbe imen, pa naj bi bila po mnenju ustavnega pritožnika nepopolna informacija. Prepoved razširjanja te informacije naj bi predstavljala kršitev svobode izražanja (39. člen Ustave) in svobode znanosti in umetnosti (59. člen Ustave).²⁴

10.1. Načini zbiranja informacij in pravica javnosti do obveščnosti

Poleg pravnih določil smernice za etično odločanje v podobnih nejasnih primerih podaja tudi novinarski kodeks, ki pa v nekaterih členih ni najbolj dorečen. 10. člen Kodeksa slovenskih novinarjev (sprejet 10.10. 2002) tako zahteva, da se mora novinar izogibati nedovoljenim načinom zbiranja podatkov, če informacij, ki so za javnost izrednega pomena, ni mogoče pridobiti drugače, pa mora svoje ravnanje in razloge zanj predstaviti javnosti. (Delo, 2002: 3)

Kodeks ne navaja, kateri načini zbiranja podatkov so nedovoljeni in kdaj se mora novinar poklicno predstaviti, poleg tega je novinarjevi presoji prepuščeno, katere informacije so dovolj tehtne, da se poda po nelegalnih in nevsakdanjih poteh.

Šuen (1994, 76-78) sicer mnenja teoretikov glede načina pridobivanja informacij deli v tri skupine:

- a) tiste, ki opravičujejo nemoralne tehnike pridobivanja informacij – nepošteni preiskovalni postopki so opravičljivi takrat, kadar je škoda, storjena skupnosti z neobjavo neke informacije večja kot škoda, ki jo objava informacije povzroči določenim posameznikom
- b) tiste, ki nemoralnim tehnikam zbiranja informacij nasprotujejo – cilj nikdar ne opravičuje sredstev, torej tudi v novinarstvu ne; v življenju ni nič takšnega, kar bi se dalo opredeliti kot končni cilj, vselej so mogoče nove rešitve, zato je podrejanje vsega enemu samemu cilju totalitarno početje; nepoštene novinarske metode samo še prispevajo k splošni nepoštenosti
- c) tiste, ki zagovarjajo srednjo pot oziroma govorijo o posebnih situacijah, v katerih so nemoralne tehnike pridobivanja informacij dovoljene – v kritičnih položajih, ko posamezniki ali institucije ogrožajo človekove interese, sme novinar uporabiti tehnike in metode, ki bi v normalnih okoliščinah delovale nemoralno

²⁴ Prav tam.

Tudi Poler Kovačič (1997: 152) meni, da »naj novinar ohranja zvestobo resnicoljubnosti, vendar se v posebnem situacijskem kontekstu lahko od nje oddalji, ne da bi zanikal svojo siceršnjo privrženost dolžnosti resnicoljubnosti.«

Z namenom komentarja omenjenega člena kodeksa lahko najprej predpostavimo, da se je Dvoršak res predstavil in so prostozidarji v loži vedeli, da zbira material za objavo.²⁵ Če pa drži predpostavka, da se je novinar znašel v loži z nameni, ki jih ni obelodanil prizadetim, je relevantno, ali je, prvič, pridobil in objavil za javnost pomembno informacijo, in drugič, ali je ni bilo možno pridobiti drugače.²⁶ Osebnostno menim, da je informacija o imenih ljudi, ki delujejo iz ozadja in se skušajo prek neke centralne združbe polastiti nadzora nad različnimi parlamentarnimi strankami in političnimi telesi (kot je omenil v nalogi citirani slovenski masonski veljak, str. 29), pomembna, saj za to nimajo mandata volilcev niti jih zaradi takšnega prikritega početja nihče ne more poklicati na odgovornost pred javnostjo. Gotovo je takšne verodostojne informacije tudi težko pridobiti na drugačen način kot jih je Dvoršak – torej iz prve roke, saj vsaj v Sloveniji prostozidarji ne prirejajo tiskovnih konferenc ali kako drugače javno nastopajo. Vendar tudi Dvoršak ni dosleden, saj v knjigi nekatere brate omenja z imeni, najbolj izpostavljena lika slovenske masonerije pa sta opisana z vzdevkoma. Če je že trdil, da »masonstvo ni čebelarški krožek« in če se je v ustavni pritožbi skliceval na to, da bi bila informacija brez navedbe imen nepopolna, bi bilo prav in v interesu javnosti, da najprej poimenuje tiste, ki iz ozadja dejansko vlečejo niti.

O javnem interesu in pravici javnosti do obveščeni govori tudi 20. člen novega Kodeksa slovenskih novinarjev, ki v odstavku o splošnih etičnih normah zahteva od novinarjev, da *»spoštujejo pravico posameznika do zasebnosti in izogibanje senzacionalističnemu in neupravičenemu razkrivanju njegove zasebnosti v javnosti. Poseg v posameznikovo zasebnost je dovoljen le, če za to obstaja javni interes. Pri poročanju o javnih osebnostih in tistih, ki želijo dobiti moč vpliv ter vzbujati pozornost, je pravica javnosti do obveščeni širša.«* (Delo, 2002: 3)

O javnem interesu v spornem primeru so imeli tako tožnik kot toženi in tudi sodišča na različnih stopnjah neenotna stališča. Po svoji vsebini in tematiki je bila prepovedana knjiga vsekakor senzacionalistična (v smislu vzbujanja javne

²⁵ Dvoršak (1994, 117-118) sicer pravi, da ga je eden bratov dobesedno prosil, da naj pripravi feljton o masonih in mu povedal za dokumente v arhivih, loža pa je nato sprejela sklep, da o tem ne sme nič pisati.

²⁶ Star Kodeks novinarjev RS, ki je veljal od l. 1991 do 2002, torej v času, ko je izšla sporna knjiga V znamenju lože, je bil glede zbiranja informacij bolj nedvoumen, saj je izrecno določal, da se mora novinar vedno identificirati. »Novinar se pri opravljanju svojega dela predstavi in na zahtevo tudi izkaže z novinarsko izkaznico. Nezdružljivo s kodeksom je potvarjanje identitete.« (Kodeks novinarjev RS od 1991 - 2002, smernica 5.1.) V luči starega kodeksa bi torej verjetno strožje presojali domnevno Dvoršakovo prikrievanje namer.

pozornosti), kar pa seveda ne pomeni nujno negativnega predznaka. Še najbolj nedvoumen je kodeks v zadnjem delu člena, ki omenja, da je pravica javnosti do obveščенosti širša pri tistih, ki želijo dobiti moč in vpliv. Prostozidarstvo si vsekakor prizadeva za družbeni vpliv, že članska sestava lož sama po sebi pogojuje njihovo delovanje, saj »v ložah najdemo precej politikov, gospodarstvenikov, zdravnikov, časnikarjev in podobnih opinion makerjev.« (Dvoršak, 2001: 19)

Tudi preambula kodeksa kot novinarsko vodilo omenja pravico javnosti do čim boljše obveščенosti, ki je temelj delovanja sodobnih družb in pogoj za delovanje demokratičnega sistema. S tega vidika so zapisi o masonskih in podobnih poljavnih ali konspirativnih organizacijah ne le etično neoporečni, temveč prispevek k razvidnejšemu političnemu polju.

Prepovedana knjiga je bila sicer izdana leta 1994, ko je bil v veljavi še star novinarski kodeks, v »primerjavi s katerim zdajšnji poskuša s številčnejšimi in ostrejšimi določbami preprečiti in omejiti nevarnost in možnost, da bi tisti, ki imajo v družbi politično ali ekonomsko moč, poskušali ravnanje novinarjev in medijev prikrojiti v svojo korist in škodo javnosti,« (Jančič, 2002: 10) kar govori v prid Dvoršakovemu pisanju in stališču Ustavnega sodišča. Vendar seveda, kot dodaja Jančič, ne stari ne novi kodeks ne ponujata odgovorov na vsa vprašanja novinarjev in urednikov, kako ravnati. Preveč natančno urejanje pravil ravnanja pa je tudi nevarno, saj je lahko posledica, da se v posameznih primerih pokaže, da določb sploh ni mogoče izvrševati. (Jančič, 2002: 11)

Splichal (1988: 619) pa zaključuje, da novinarski etični kodeks zagotavlja norme, po katerih naj bi se ravnal etični novinar, vprašanje pa je »v kolikšni meri kodeks dejansko izraža stopnjo razvoja profesionalne novinarske etike.«

11. ZAKLJUČEK

Prostozidarstvu so bili zapisani veliki humanisti in književniki Tagore, Voltaire, Robert Burns, slikar Marc Chagall, glasbeniki Mozart, Beethoven, Bach, Louis Armstrong, revolucionarja Bolivar in Garibaldi, ustanovitelj Rdečega križa in prvi dobitnik Nobelove nagrade za mir Henri Dunant, in mnogi drugi, ki so verjeli v ideje bratstva, svobode in enakosti.

Prostozidarstvo so sprejemali kot življenjsko opredelitev in nazor, ki povezuje različne religije in politična prepričanja. Kot vezivo, ki naj bi iz raznolikosti črpalo sok za samouresničevanje posameznikove osebnosti in prek tega za gradnjo strpnejše družbe. Odnosi, ki so jih negovali in jim gotovo še danes sledijo v mnogih ložah, so primer resničnega, duhovnega prostozidarstva, ki v svojem prvinskem izročilu verjetno nima primere v nobeni ideologiji ali religiji. Ob tem zgodovinski vzroki za vznik humane narave prostozidarskega kredo niti niso pomembni, saj bi lahko vsaj z današnjega vidika takšno filozofijo opisali kot brezčasno in v svoji človeški naravnosti samoumevno.

Vendar pa premnogi v prostozidarstvu niso videli le prostora za poglobljanje v duhovnost, ampak predvsem institucijo za uresničitev bolj posvetnih interesov. Člani skrivnostnih lož, ki zbudajo nelagodje, so bili tudi najvišji predstavniki najmočnejših vlad, ki pogosto niso izbirali sredstev za doseganje ciljev.

Kakor so po eni strani prostozidarska načela združevanja zgled za možnost sožitja popolnoma nasprotujočih prepričanj, so po drugi strani lože tudi zelo primerno mesto zbiranja vseh, ki vidijo v gibanju zgolj enkratno priložnost za doseganje političnih ali gospodarskih interesov brez formalnih dogovorov in brez odgovornosti do javnosti. Prostozidarstvo je lahko v tem pogledu razumljeno tudi kot »nadstrankarsko« gibanje, ki omogoča nadzor nad popolnoma raznorodnimi družbenimi telesi. Lahko bi torej zaključil, da je želja po moči in ne kakršnokoli drugo prepričanje pogosto v ozadju takšnega delovanja. V času množičnih medijev je javna podoba prostozidarstva še vedno ovita v tančico romantičnih mitov, čeprav se zdi skrivanje bratov, ki bi radi zgolj delali na sebi oz. »klesali grobi kamen« danes povsem nesmiselno in brez tehtnega razloga. Sodobne komunikacije omogočajo bratom in njihovim nasprotnikom manipuliranje z nepreverljivimi informacijami, kar je seveda voda na mlin prikritim nakanam nekaterih mračnjakov.

Očitno je prostozidarstvo prevečkrat priložnost za vse, ki bi radi rovarili pod krinko visokih načel in dobroteljnosti ter v zakulisju odločali mimo volje volilcev in tudi vlad. Skrivajo se, ker je v tem njihova moč.

O tem priča tožba, ki je skušala preprečiti izid Dvoršakove knjige *V znamenju lože*, večkrat citirane v tej diplomski nalogi - danes jo lahko beremo z debelo prečrtanimi odstavki in imeni, ali težave zgodovinarja prostozidarstva dr. Petra Vodopivca z vpogledom v arhiv, ko mu je leta 1989 tedanji sekretar za notranje zadeve Tomaž Ertl, dejal, da »gradivo, ki ga zanima, ne obstoja« (Vodopivec, 1992: 50), ali članek z naslovom *Prostozidarska zarota proti Sloveniji in Hrvaški* (Mojca Drčar – Murko), ki je izginil iz slovenske bibliografske baze COBISS in tudi v NUK ni bilo mogoče dobiti naročenega izvoda, kakor tudi ne članka *Vsega so krivi prostozidarji* (Tadej Bratok), ali pa jalovo poizvedovanje za izginulo diplomsko nalogo *Mojce Križ, Prostozidarstvo – upanje ali zlo človeštva*, (FDV, Ljubljana 1992), ki je ni več v arhivu knjižnice družboslovne fakultete – v čigavem interesu in po čigavem posredovanju?²⁷

Zgovorna je tudi Dvoršakova navedba, da so omenjeno diplomantko ljubljanski rotarijci povabili na predavanje o prostozidarstvu in se smejali njeni nevednosti. (Dvoršak, 1994: 118)

Ali so prostozidarji drugačni?

»Nič ne vedo, nikjer jih ni bilo, o ničemer nimajo pojma.« (Perčič, 2000: 282)

Lahko bi dopolnili še Šömnov stavek - prostozidarska misel je, tako kot človeška morala, prastara.

²⁷ Prepisani podatki, ki sem jih za pridobitev kopij z mikrofilmov navedel na naročilnici, so bili napačni oz. člankov ni bilo mogoče najti v zahtevanih številkah časopisov. Iz čitalnice Nuka sta izginili tudi iskani številki Radarja in revije Gea, ki sta pisali o bratovščini. Kmalu po odločitvi ustavnega sodišča in ponovnem izidu Dvoršakove knjige je tudi nekaj novičk o slovenskih prostozidarjih, vključno s fotografijami, izginilo s spletnih strani. (Marussig, 2001: 20)

12. VIRI IN LITEARTURA

12.1. Literatura

Ahčin, dr. Ivan (1941): Prostozidarstvo. Zveza fantovskih odsekov, Ljubljana.

Anchor Communications (1996): Who is Who in Freemasonry 1996. USA, Highland Springs: Anchor Communications. Third Edition.

Baighent Michael, Leigh Richard (2003): Tempelj in loža. Založba Quatro d.o.o., Notranje Gorice.

Baighent Michael, Leigh Richard, Lincoln Henry (2002): Mesijanska zapuščina. Založba Quatro d.o.o., Notranje Gorice.

Brumen, Srečko (2001): Prostozidarstvo v razmerju do krščanstva in katoliške Cerkve. Teološka fakulteta. Diplomaska naloga. Mentor: Ocvirk, Drago. Ljubljana.

Draganović, B. (1942): Tajna družba – masonerija, židovstvo, marksizam. Nakladna knjižara Velebit, Zagreb.

Dvoršak, Andrej (1994): V znamenju lože. Založba Delo – Novice, Ljubljana.

Dvoršak, Andrej (2001): "Javnost ima pravico vedeti, kdo so". Intervjuval Mitja Marussig. Sobota: 10. februar, 2001, str. 19-21.

Flegar, Vojko (1990): "Prostozidarji se vračajo". Delo, št. 147, 26. junij, 1990, str.2.

Jančič, Peter (2002): "Zahtevajo ga čas in spremenjene okoliščine". Novinarski dnevi: 10., 11., 12. oktober, 2002, str. 10-11.

Jones, Bernard E. (1982, 1950): Freemason's Guide and Compendium. Eric Dobby Publishing Ltd, Kent.

Kodeks novinarjev republike Slovenije, (1996): Mediji, etika in deontologija - zbornik. Fakulteta za družbene vede. Ljubljana. (veljaven od 29.11.1992 – 10.10.2002)

Kodeks slovenskih novinarjev, Delo, 17. oktober 2002, str. 3.

Kovač, Tita (1979): Najbogatejši Kranjec. Cankarjeva založba. Ljubljana.

Lazar, Tina (2003): Prostozidarstvo – način življenja ali narekovanje načina življenja? Filozofska fakulteta. Seminarska naloga. Mentor: Brumen, Borut. Ljubljana.

Leadbeater, C.W. (1998, 1926): *Freemasonry and its Ancient Mystic Rites*. Gramercy Books, Random House Value Publishing, New York.

Leksikon Cankarjeve založbe (2000). Tretja izdaja, drugi dopolnjeni natis. Cankarjeva založba. Ljubljana.

Lenhoff, Eugen (1938): *Prostozidarstvo. Umetniška propaganda*. Ljubljana.

Marrs, Jim (2000): *Rule by Secrecy: the hidden history that connects the Trilateral Commission, the Freemasons, and the Great Pyramids*. HarperCollins Publishers Inc., USA.

Mužić, Ivan (1989): *Masonstvo u Hrvata, (Masoni i Jugoslavija)*. Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb.

Nenezić, Zoran D. (1988, 1984): *Masoni u Jugoslaviji (1764 – 1980)*. Autorsko izdavačka grupa 'ZODNE', Beograd.

Perčič, Tone (2000): *Prostozidarstvo: zgodovina, obredi in zarote*. Založba Mladinska knjiga, Ljubljana.

Piatigorsky, Alexander (1997): *Who's Afraid of Freemasons (The Phenomenon of Freemasonry)*. The Harvill Press, London.

Pirnat, Janez (1999): "Med prostozidarje sem vstopil čistega srca." Intervjuvala: Darinka Kladnik. *Dnevnik*: 23. december, 2000.

Poler Kovačič, Melita (1997): *Novinarska etika*. Magnolija. Ljubljana.

Popovski, Mihajlo (1984): *Tajanstveni svet masona*. IRO Nova knjiga, Beograd.

Prelog, dr. Milan (1929): *Istorija slobodnog zidarstva*. Tiskara C. Albrecht, 1929, Zagreb.

Robinson, John J. (1989): *Rođeni u krvi (Izgubljene tajne masonerije)*. Stari Grad, 1999, Zagreb.

Sečnik, Kristina (2004): *Prostozidarji in organizirana kriminaliteta*. Fakulteta za policijsko-varnostne vede. Diplomaska naloga. Mentor: Dobovšek, Bojan. Ljubljana.

Splichal, Slavko (1988): "Izobraževanje, etika in profesionalizacija novinarstva". *Teorija in praksa*, 25, 5, str. 619-624.

Šömen, Branko (2002): *Molčeče nevidno bratstvo: prostozidarstvo na Slovenskem*. Založba Magnolija, Ljubljana.

Šuen, Matjaž (1994): *Preiskovalno novinarstvo*. Ljubljana. Fakulteta za družbene vede.

Troisi, Luigi (1998): Rečnik masona. Filip Višnjić, Beograd.

Veliki slovar tujk (2002). Prva izdaja, prvi natis. Cankarjeva založba. Ljubljana.

Vodopivec, Peter (1992): Prostozidarska loža Valentin Vodnik v Ljubljani (1940). Kronika, št. 1, str. 44-50.

Wilhmurst, W.L. (1980, 1927): The Meaning of Masonry. Gramercy Books, Random House Value Publishing, New York.

12.2. Pravni viri

Ustava Republike Slovenije (Ur. l. RS, št. 33/01, s spremembami).

Zakon o društvih, 7. člen, (Ur. l. RS št.: 60/95, 49/98 - odločba US in 89/99).

Odločba Ustavnega sodišča RS U – I – 226/95 (Ur. l. RS, št. 60/99).

12.3. Spletni viri

(1983) *Declaration on Masonic Associations*. Dostopno prek

http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19831126_declaration-masonic_en.html – 20. 12. 2004

(2002) *Dobrodošli na spletni strani Velike lože Slovenije*. Dostopno prek

<http://www.gl-slovenia.org/dobrodosli.html> – 16. 11. 2005

(2002) *Freemasonry in Slovenia Today*. Dostopno prek

<http://www.gl-slovenia.org/hospitality/article2.html> - 05. 01. 2005

(1998) *Joining Freemasonry*. Dostopno prek

<http://www.masonicinfo.com/member.htm> – 26. 11. 2004

(1993) *Masonic Presidents*. Dostopno prek:

<http://www.geocities.com/americanpresidencynet/masons.htm> - 04. 01. 2005

(2001) *The Center Must Hold, Fred Kleinknecht*. Dostopno prek

<http://www.srmason-sj.org/council/journal/jun01/qcjune.html> - 11. 11. 2005

(2003) *The miracle of Romanian Freemasonry*. Dostopno prek

<http://www.srmason-sj.org/web/journal-files/Issues/aug03/romania.htm> - 17. 12. 2005

(1998) *What about Women.* Dostopno prek
<http://www.masonicinfo.com/women.htm> – 06. 01. 2005

13. PRILOGE

13.1. Nekateri prostozidarski simboli in pojmi

Prostozidarski simboli in pojmi pričajo o zgodovini in duhu organizacije ter njenem razvoju skozi čas. Prostozidarskih simbolov, pojmov in izrazov je mnogo, omenjeni so le nekateri najbolj bistveni.

BIBLIJA

Biblija je zbirka knjig, ki jih imajo Judje in kristjani za svete. V njej je zaobjet nauk o nastanku sveta in je knjiga preteklosti z zakoni sedanjosti za preučevanje prihodnosti. Biblija je prva od treh velikih luči prostozidarstva (drugi dve sta šestilo in kotomer), leži na oltarju in na začetku dela jo starešina lože odpre na straneh Janezovega evangelija, v nekaterih evropskih ložah sta na oltarju poleg Biblije odprta še Talmud in Koran. (Šömen, 2002: 337-338)

KOTOMER

Kotomer je eden osnovnih simbolov prostozidarstva in je od leta 1727 častniški znak mojstra lože. Kotomer je sinteza dveh nasprotij: vodoravnost (mirovanje, pasivnost) in navpičnost (moč, aktivnost), je tudi simbol ravnovesja, ki ga mora doseči človek sam s sabo in s svetom, ki ga obdaja. Ko je v loži delo na stopnji učenca, je kotomer na oltarju postavljen nad šestilom, da bi materija zavladala nad duhom, učenec pa je ta, ki mora obvladati strasti. Na stopnji pomočnika sta kotomer in šestilo prepletene in simbolizirata ravnovesje med materijo in duhovnostjo, na stopnji mojstra pa je kotomer pod šestilom, kar pomeni premoč duhovnosti. (Šömen, 2002: 339)

ŠESTILO

Šestilo je simbol izžarevnja duha, ki določa razmerje do soljudi, je simbol strogosti in sposobnosti duha, da vpliva na materijo. Šestilo leži na odprti Bibliji z odprtimi kraki proti zahodu in je orodje Velikega graditelja vseh svetov, ki z njim odmerja krog, celost, enotnost. (Šömen, 2002: 342)

KLADIVO

Simbol moči in voditelja. Vloži ga uporabljajo starosta in oba nadzornika, zato govorimo tudi o prvem, drugem in tretjem kladivu. (Dvoršak, 1994: 138)

OPERATIVNO – SPEKULATIVNO

Operativno prostozidarstvo sloni na legendah in praktični obdelavi kamna. Nastalo je med gradnjo srednjeveških cerkva, gradov in mostov. Takrat so rokodelci, predvsem zidarji, medse sprejeli tudi idejne graditelje, ki so jim pomagali pri delu z nasveti in denarjem. Današnje spekulativno moderno prostozidarstvo združuje prastare duhovne elemente s tezami razsvetljenstva in ezoteričnimi praktikami iz Starega Egipta, Biblije, kabale, gnoze, del sufističnih mistikov in drugih. (Šömen, 2002: 340)

POOBLAŠČENA LOŽA

Imenuje se tudi deputacijska loža in ima ustrezne pravice in naloge. Odobri jo veliki mojster, podrobnosti ureja konstitucija. Pooblašcene lože niso prave in popolne. Ustanavljajo jih tam, kjer pripravljajo prave in popolne lože. (Šömen, 2002: 340)

DELO LOŽE

Obredni sestanek prostozidarjev, dodatno označen še s stopnjo, ki pove, kdo se ga sme udeležiti. Najpogostejše je delo na 1. stopnji. Vajenci in pomočniki ne morejo sodelovati pri delu na višjih stopnjah. Cilj dela je, da »razsvetli duha in ogreje srce za vse dobro, resnično in lepo ter da iščoče pripelje v bratovščino«. (Dvoršak, 1994: 137)

BELA MIZA

Skupna večerja vseh udeležencev dela v loži, skupaj z delom v loži pomeni celoto. Za belo mizo masoni komentirajo referate, prebrane v templju, izmenjujejo izkušnje in podatke, sklepajo znanstva ter se dogovarjajo o žgočih vprašanih. (Dvoršak, 1994: 137)

DELO NA PROSTEM

Sestanek na javnih mestih, običajno v gostilnah, delo brez kakega rituala oziroma vidnih znakov pripadnosti prostozidarski bratovščini (predpasnika, medaljona, rokavic). Na takšnem delu se navadno zbere manj kot sedem mojstrov, vendar so veljavni tudi sklepi, sprejeti na takšnem sestanku. (Dvoršak, 1994: 137)

LOŽA

Beseda ima trojni pomen. To je predvsem združenje prostozidarjev, imenovano po prostoru, kjer se srečujejo in delajo. Vsak brat mora pripadati eni izmed lož. Loža mora biti pravilno ustanovljena in mora pripadati eni izmed regularnih velikih lož, ki bedi nad njenim delovanjem. Za oblikovanje lože je po tradiciji potrebnih sedem bratov mojstrov, a vsaka loža mora imeti za delovanje še nekaj mojstrov, pomočnikov in vajencev. Prostozidarstvo je globalno in vsi prostozidarji so člani ene same velike lože, t.i. sredinske lože, ki je nevidna, brezčasna in zajema ves svet. (Dvoršak, 1994: 138)

VELIKA LOŽA

Sestavljajo jo najmanj tri regularne, popolne in prave lože. Za ustanovitev je potreben patent, dovoljenje že obstoječe velike lože. Načeloma je v vsaki državi le ena sama velika loža. (Dvoršak, 1994: 140)

VELIKI MOJSTER

»Veliki mojster je porok prostozidarske tradicije.« Predseduje Velikemu Orientu in ga predstavlja v mednarodnih prostozidarskih skupnostih in profanem svetu. Za velikega mojstra je lahko izbran le brat, ki nosi mojstrsko stopnjo najmanj sedem let in ki je bil častni mojster najmanj leto dni. Mandat velikega mojstra traja pet let in ne more biti ponovno izbran v naslednji petletki. (Troissi, 1998: 353) Dvoršak (1994: 141) sicer piše, da je lahko veliki mojster izvoljen brez omejitev, večkrat zapored.

PROSTOZIDARSKI ZNAKI

Geste, ki jih uporabljajo prostozidarji za prepoznavanje in razkrivanje identitete v loži in izven nje. (Troissi, 1998: 201)

PROSTOZIDARSKO LETO

Začne se prvega marca in konča zadnjega februarja v Simboličnih redih. V Škotskem redu se začne v septembru ali oktobru in konča v avgustu ali septembru. (Troissi, 1998: 199)